

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXVII. ÉVFOLYAM III.

2018/3. SZÁM

**EURÓPA
FURCSA HALÁLA**

**MÉSZÖLY DEZSŐ
BALATONJA**

**EGY MAGYAR
EURÓPÁBAN**
100 ÉVE SZÜLETETT
HUBAY MIKLÓS

**ANGYALI
VÁNDOR**
ANTAL BARNABÁS
VERSEI

MARTON ÉVA
CREDÓJA

KÜLÖNSZÁMUNK
**A MEGÚJULT
SZABADKAI
ZSINAGÓGA**

Lépések, 2017

Világítás, 2018

Európa elrablása, 2017

Apokalipszis, A négy lovas, 2017

Xantus Géza kiállítása a Forrás Galériában

A VÉGTELEN FELÉ

Cikkünk a 21. oldalon

Pieta, 2017

SZAKONYI KÁROLY

AHOGY ARANY JÁNOS...

Arany János nem csak költészetével, szókinccsével, gyönyörű magyarságával ragadtat el, de jellemével is. Műveltsége, bölcsessége, mélységes intelligenciája tükröződik minden leírt sorából, minden cselekedetéből. És a mindezekből fakadó, tiszteletre méltó szerénysége.

Nézem a *Toldi szerelme* bevezető sorait. 1879. május közepén írta, magyarázkodva, mentegetődzve, hogy az eposz középső része nem az ő saját választása, csak barátai, elsősorban Petőfi unszolására látott hozzá, megfogadva, amit az ő Sándora mondott, hogy ha a fejét és a lábát megcsinálta, írja meg a derekát is. Mert az első rész után, ha kedve volt is tovább írni a művet, csak a *Toldi estéjéhez* talált anyagot *Illosvainál*, vagyis a vénkori párviadalt. Elve volt ugyanis, hogy monda nélkül, akár csak egy töredéknyi történelmi adat nélkül is, nem lehet megteremtteni az epikai hitelt. Tehát a mű *derekát*, ahogy Petőfi nevezte, nem is tartotta megírhatónak. Máskülönben hogyan is gondolhatott volna rá, amikor már az első részben elmondta Miklósról, hogy nemigen forgolódott asszonyi körökben, nem gondolt nősülésre. „*Szívét nem bánta még nyíla szerelemnek, / Nem is lőn asszonnyal tartós barátsága, / Azután sem lépett soha házasságra.*” Noha nem volt, vagy nemigen lehetett nőgyűlölő, mert azért Arany Illosvainál talál utalásokat arra, hogy szeretett asszonyokat, sőt egyikkel pórul is járt. De kötötte a saját jellemrajza Miklósról. Mégis nekifogott, sokszor abbahagyta, majd újrakezdte, munka közben mindegyre aggasztotta a gondolat, hogy jó úton halad-e. 1863 őszén, a *Buda halála* megírása után vette elő újra a töredékeket, s miként írja: *Olvasgatva, megsajnálтам a kárba vesztett részleteket, s kezdtem gondolkodni új mesetervről.* Hamarjában pár éneket meg is írt. De megint félbehagyta a munkát, és csak 1874-ben, meg az utána következő években írt hozzá mindig valamennyit, ám remény nélkül, hogy valaha is befejezi. Csak a rátörő betegségek szabta *kényszerített nyugalma* adott módot a befejezésre. Szkeptikusan szemlélte a művet: *Érdemes volt-e a fáradságra s nem jobb lett volna-e a töredéket „nagy reményű és sajnálatos” töredéknek hagynom...*

Arany János sorai mindig meghatottak. A zseni szerénysége lenyűgöző. Remeklé-

Xantus Géza:
Kereszt

se feletti aggodalma, hogy vajon érdemeset alkotott-e? – hát erre csak a legnagyobbak képesek. De éppen ez a tehetség hite. Mert a szerénytelenség, még ha arra pozíció (hírnév) adhat is okot, mindig fed valami hiányt. Bölcsességihiányt, jellemcsorbulást. Sokszor eszembe jut ez, látva, hallva az élet mai dolgait. A magabiztosság jeles tulajdonság, de nem árt, ha nem hiszünk magunkat csálthatatlannak. Minden igazi íróban létezik egy ilyen készülék. Hemingway ezt elég triviálisan ne-

vezte meg. Ez persze nem csak a toll embe-
reire vonatkozik. Mindenkire, akit felelősség kötelez. Vajha a politikusokban is támadna olykor kétség művük tökéletessége felől, vagy létezne bennük a szerénység erénye, akkor talán kevesebb katasztrófát élne meg az emberiség. ♦♦

(A szerző 2018. április 6-án írta meg és küldte át írását a *Lyukasórának* közlésre. A Szerk.)

ALFÖLDY JENŐ A mindenség dicsérete

Antal Barnabás versei elé

S ok éve ismerni vélem Antal Barnabás költészetét, de valamiért máig is rejtély előttem. Van valami szokatlan abban, hogy a háború óta hatóságilag zaklatott családban nevelkedő, fél-leg-alításban élő papok s a költészet félreállított nagyjainak légkörében értelmiségivé nevelkedő, első kötetét csak negyvenkét éves korában kézbe vevő, s a szó Pilinszky János-i értelmében *katolikus* költő még ma is magányos lovagja, vagy inkább „szerzetese” a szépen kimondott igazságnak, a magyarság és az egyetemesség ideáinak. De miért is csodálkozom ezen. Az igazak mindenkire kiterjedő szeretetének tárgya sokszor csak az egymás között meglelt mesterekben, barátokban – írókban, festőkben, zenészekben, gondolkodókban – testesül meg.

A metaforákban és jelképekben megjelenített magányosság az ő esetében nem a szokványos elidegenedés következménye, hanem eleinte társadalmi kényszerűség (a család „osztályharc” általi meghurcoltatása egészen a nyolcvanas évek végéig, a személyére külön kiszabott másfél éves börtön), majd az 1956-os kezdet óta várt nyilvánosságát hosszú évtizedeken át sújtó diktatúra következménye. Morális következetessége, a vers minősége iránti igényessége, a szabad gondolat és a kétségek árán kiharcolt hit velejárója.

Eljuthatnánk már odáig, hogy a legjobbak ne csak a sikeremberek árnyékában meghúzódva létezhesenek, hanem a szerkesztők és kiadók versengjenek műveiknek kiadásáért. Talán úgy kevésbé kellene attól tartanunk, hogy újszerű és egyéni alkotásaik ne csak párszáz versértő vagy versrajongó lelki-szellemi gyönyörűségére szolgáljon, hanem megnyerje a szépségre nyitott szívek sokaságát.

Rövid, enigma- és emblémaszerűen magvas versei mindig megragadtak, ha olykor eljutottak hozzám. Legújabb műveit is bemutató, életműszerű kötetének (*Tér és kapcsolat*, 1956–2016) versei közt most találkoztam először a monumentalitással. *Lauda Orbis* című, húsz-részes, mintegy harminc oldalra rúgó poémája nemcsak terjedelmében hatalmas mű. Az ünnepélyesség, a jó és a rossz mélységes ismerete, az elragadtatott pátosz és a bensőséges meditáció, a személyfölöttiség és a formában kifejeződő személyesség olyan magas szinten találkozik benne, mint Antal Barnabás ókori és modern mestereinél. A mindenség dicsérete ez, ahogy a cím is ezt sugallja. Antal Barnabás jelentőségének újból és az eddigieknél is fényesebb igazolódása ez a nagy költemény.

A versekben gyakran találunk allúziókat, egészen a legnagyobbaktól átvett idézetekig. Ez azonban nem ok arra, hogy „epigont” lássanak benne az anatómát könnyen kimondók. (Az epigon eredetileg tanítvány, csak újabban szitokszó.) Antal úgy viszonyul mestereihez, mint az aranykori rómaiak a görögökhöz: jelzi szellemi hovatartozását abból a korból, amikor a modern magyar líra mostoha körülmények között is a virágkorát élte Weöres, Kálnoky, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes és Juhász Ferenc, a fiatal Tandori és szellemi társaik idejében. Most már Antal Barnabás is közéjük tartozik. ♦

ANGYALI VÁNDOR

tér és idő értelem és erő
játszik velünk kérdez s felelünk
létünk eleje visszája
léptet homályból homályba
nincs és sehol hamisan dalol
hallásküszöbünk alatt valahol
egy az akol egy a pásztor
világunk töredezett szétszakadt
se hit se bátorság se akarat
nincs ami bennünket összekovácsol

kinyílik a tér s a szél körüláll
sejtelmes határtalan határ
ölel s hív várva várlak
nem tudunk ellenállni e varázsnak
köpenyünk a szél mennybolt a kalapunk
álombeli tájakon át rohanunk
kétség és remény el s feltűnik a fény
talpunkra tapad szik s televény
ettől szép az utunk e csalóka
jön napra éj éjre nap s fölöttünk nyílik a rózsza

Xantus Géza:
Várakozás

NYÍLT TÉR

ha nem füzne
láthatatlan kötés hazádhöz
szökhethet bárhová

benned a távlat fény
szerelmesen ragyog
s rejtőzik mélyeiden
tár zár

az emlékezet
áthull valamin s visszaesik
s ha elhajol szakad
a múlt szövedéke
se múlt se jövő
folyamatos jelen idő

elfogysz
akár a fény áttetsző lettél
ahogy távolodsz
árnyak követnek
megkövesedett emlékeid

nevek terek nyílnak záródnak
mint rólad visszaverődő sugarak

amióta elfordult az út
a szél kihajolt a térből
a jobb balra kanyarodott
a bal elcsúszott
a távolság összezsugorodott
vitorlád elrepült
rég kisiklott alóla a hullám
zuhansz-e emelkedsz-e az időben
még nem követhető

NÁSZ

visszafelé ugyanazt a zenét
az időpont előtti álom
a kristálysél spirálja
vér sikolya korommadár
füstörvényben forog a száj
alvó csukott szemhéj mögül
vigasztalan porárny röpül

bőröm alatt bőrreszelék
lőtt forgács szalmaégbolt
körkörös krátere havas
verébkarom kakashang
viharában szívbarlang
dörgése páraboglya
képzelt táj szürke foglya

árnyajték asztrálarc körül
medúzaág a mennymély
koponyaöl káprázatát
hajlítja gyapjas éjre
hiányhab lyukas béke
hol nap sincs a lehelet
korma szavakat ellett

SZÁMÜZETÉS

valaha város volt a fény
kő árnya kút kihalt kerek
villáma gömbölyű remény
láthatatlan lét lehet
e félelmetes tünemény
határtalan napkelet
szökött szerelmek ligetén

most benne lüktet üteme
valami végtelen út
betöltetlen bábele
valami egyesegyedül
vacogó mert vele
maradt emlékül
létének elrejtett csele

Xantus Géza:
Feltámadott

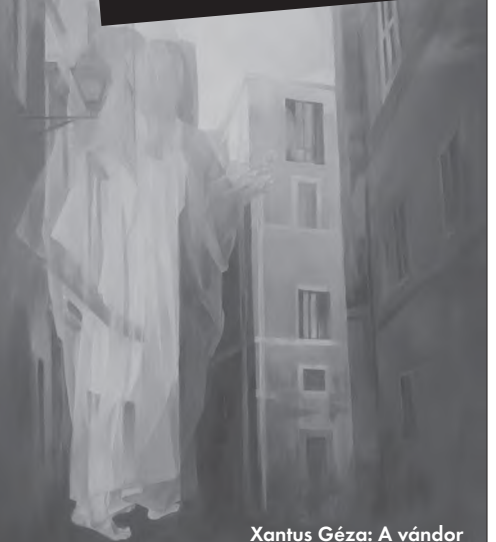
NAPBA ÖLTÖZÖTT ASSZONY

csontzene zúg a pusztaság
tág pupillája reng a por
tükrén hajnal és csönd
oltár mit nem ismerek
lassú lebegés légüres
fuvalma száll a hegy mögül
homály hajója imbolyog
gyönyörű lombosodó fa
lobogó szélmezők alatt
fűj elbűvöl a messzeség
ahogy a végtelen nesztét
hozza már lassan lengeti
hulló haját a hab felett
sohasem sűrűlő sugár
mágnesviharban lángcsokor
látatlan lobbanó harag
tűz mely sosem vakít
homlok márványa fényeres
hullám bölcsője szem mögött
hömpölygő százarcú folyam
forrás szerelme lüktető
asszony halál fölött is úr
a sárkányfejet taposó
anya csodálatos virág
mélyből felszálló ártremeg
áttetsző opál alatt
sárgás vöröses füstfalak
tajtékként fodrozzák körül
időtlen örlő malmait
zúgatja köd zúgatja fagy
hét meseszép csillag alatt
le föl le föl remeg kering
vonz és taszít a földközeli
idő és tenger sodra közt
zátonyok közt mint bója ring
hajnal és éjfél rejtjeles
imája bűg a sziklafok
mögött hullám és fény
s a völgy világa nem felel

BADACSONY

levelek törzsek elszenesedve
földbe hült kőbe zárt világok
ölelnek rám tör a csönd szerelme
s egy távoli rét pityangok búzavirágok
hallga hallod a tücsökhegedűt
s a rejtjelet a pillangók szárnyán
megfejtet-e s a méhek beszédét
a mennykoronán tarka szivárvány
hajlik a tóra és sok vitorla
siklik a vízen
hattyúk fickándozó halak
a nap vígan sugaraz
sugárzik minden

A HÓNAP KÖLTŐJE ANTAL BARNABÁS

Xantus Géza: A vándor

MÓLÓN

ébred a táj foszlik a homály
elillan a hajnali fényben
lepkék levelek árnya lebeg
himbál a tó vizében
hullámok fölött két sirály köröz
mindenki sugárba öltözött
felolvadunk a vakító térben

széllovasok sziluettje ragyog
hajadon harmat csillog
tűzköpeny s párakalap
lobog a tükrön habra hab
két lázas szempár fókuszában
a kristálytükör meghasad
két fáklya ég két árnyalak
ballag s felszívódik a lángban

21. SZÁZADI KÖLTŐ DALA

kristály tűzű magány sugárfonalán
lángölő kút leplén
rezgés és remény
képzelt Úr
arca

villámok alatt el s feltűnő alak
külső belső fényre

árnyék borul
viharra derű
száll lélekmélyre

tág a világ virágzik a virág
bennünk a szivárvány
a van s a volt
élő s holt
tűnődsz jövőnk lyukas homályán

BACH MINDENKINEK

Ez év márciusában negyedik alkalommal rendezték meg Johann Sebastian Bach születésnapja alkalmából a világ sok nagyvárosa után Budapesten is, a *Bach Mindenkinnek Fesztivált*. Koncertek aluljárókban, tereken, vásárcsarnokokban és templomokban, hangversenytérkében. Öt nap, amikor, most már Budapesten is, majd mindenütt Bach muzsikája szólt.

Bach in the Subways (Bach Mindenkinnek) jelszóval egy New York-i csellista, Dale Henderson indította útjára a kezdeményezést 2010-ben azzal a szándékkal, hogy erősítse és elmélyítse a klasszikus zene iránti szeretetet. És ma már, minden év márciusában, Bach születésnapja környékén világszerte kiváló muzsikusok ünneplik a mestert, ingyenes koncerteket adva nyilvános helyeken, Bach zenéjét ajándékként nyújtva át a közönségnek.

Amerikától Ázsiáig, a világ számos városában megrendezésre kerülő koncertsorozatokhoz Magyarország 2010-ben csatlakozott. Először öt helyszínen tartottak nyíltszíni hangversenyeket, majd egyre több művész, zeneoktatási intézmény és zenekar csatlakozott a programokhoz, így 2017-re a rendezvény fesztivállá nőtte ki magát. A *Bach Mindenkinnek* program néhány év alatt Budapest belvárosának félnapos eseményéből országos zeneünneppé alakult, több száz programmal várva közönségét.

A fesztivál sokszínű koncertkínálata, egyedi programjai, zenetudományt népszerűsítő előadásai még a koncerteken nevelkedett közönség számára is új oldaláról tudja bemutatni a barokk korszakot és a klasszikus zenekultúrát. A műsorkínálat találékony ötletekkel lehetővé teszi a közönség csatlakozását is a fellépő művészekhez. S korosztályos tematikájú műsorok a zenehallgató közönség utánpótlását nevelik gyermek, ifjúsági és családi programokkal.

Medveczky Ádám Kossuth-díjas karmester így üdvözölte a fesztivált: „Bach mindannyiunk ösatyja – mondta Beethoven. Ezzel mélysegesen egyetértek, sőt hozzáteszem, hogy mai zenei kultúránk alapja Bach munkássága. Ezért örvendetes a *Bach Mindenkinnek* zeneművészeinek és szervezőinek nemes szándéka.” ♡ (Weltler)

Elias Gottlob
Haussmann:
Johann Sebastian
Bach, 1746

Bach Mindenkinnek
Bach in the Subways

Bach az orgona mellett, 1725 (Bräish Múzeum)

Életműve előtt tisztelegve ebben a rovatban a megszokottnál nagyobb terjedelemben közlünk részleteket írásaiból. (Szakonyi)

100 ÉVE SZÜLETETT HUBAY MIKLÓS

OLVASSUK ÚJRA! SZAKONYI KÁROLY EGY MAGYAR EURÓPÁBAN

Hubay Miklós, Nagyvárad 1918 – Budapest 2011

A nagyváradai kisdíák a Szigligeti Társaság bölcséleti pályázatára benyújtja dolgozatát Madách művéről, *Optimista vagy pesszimista mű-e Az ember tragédiája* címmel, és ezzel életre szólóan elkötelezi magát a nagy mű titkának boncolgatására. Még nem ismerte a betűket, amikor a Zichy Mihály illusztrálta díszkiadás képei elbűvölték, hogyne vetette volna bele magát a szövegébe is, amikor már tudott olvasni. Hosszú évtizedek múlva kérde önmagától: vajon mikor lett rögeszméjévé, hogy ő érti igazán Madáchot? Kétségtelen, Hubay Miklós úgy tekint a *Műre*, mintha a sajátja lenne, elemzi, tanítja, követévé válik, félti és ápolja, büszke rá, ha idegenek dicsérik, féltékeny, ha nem figyelnek rá eléggé. Amikor a párizsi Conservatoire igazgatója egy franciaországi bemutató után mentegetődzve mondja, hogy „mi, franciák nem szoktuk elvárni egyetlen kis nemzettől sem, hogy nagy drámai művet produkáljon”, a szavak, bár dicsérőek, szíven döfik. Hubay itthon, színművészeti tanársága idején, majd külföldön mindeütt azt hirdette, hogy igenis nagy műveket produkálnak kis népek is. Ez vezérelte akkor is, amikor 1942-ben ösztöndíjjal Genfben került, s ahol 1946-ban a Magyar Tájékoztató Könyvtár igazgatójaként francia barátaival József Attila és más költők verseit fordította. De arra is volt gondja, hogy íróink, művészeink közül jó néhányan genfi ösztöndíjhoz jussanak. Hazatérése után 1950-től 57-ig a Színművészeti Főiskolán tanított, és közben a Nemzeti Színház dramaturgia volt, azonban mindkét állásától a forradalom alatti szereplése miatt (a Parlamentben működő Szabad Rádió munkatársa volt), egyugyanazon a napon fosztották meg.

Hubay Miklós Nagyváradon született, s mire középiskolás diák lett, városában a trianoni döntés után már nem volt magyar nyelvű gimnázium, ezért Debrecenben lett magántanuló. 1936-ban aztán a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen, és Genfben hallgatott esztétikát, filozófiát, művészettörténetet. Három év múlva a Nemzeti Színház műsorában már feltűnt egy drámája, az *Európa elrablása, Lear herceg*, de csak 1942-ben debütált huszonnégy évesen, a *Hősök nélkül* című darabjával. A fo-

gadtatásból megtanulhatta, amit aztán egész életében vallott, hogy a drámaírás Magyarországon erkölcsi tett, hiszen a mű érzékenyen érintette az akkori rezsimit. Addigra már megírta tanulmányát *Nemzeti színjátszás, drámai magyarság* címmel. Talán sejtette, hogy nem lesz buktatók nélküli a pálya. Hubay *par excellence* drámaíró volt, mindig a rejtélyt, a titkokat kutatta, az embert az embertelenségben, és ezt hol a görög mesterek örök érvényű gondolatai nyomán, hol a kor kataklizmát kiváltó történéseivel szembe-sülve tette. Emiatt sokszor került konfliktusba a politikával. Olykor a színházi próbák közben érkezett a tiltás, olykor már eleve nehézségekbe ütközött a mű elfogadása. Egyik drámakötetét Ady-idézzel bocsátotta útjára: *Bennünk egy szép ország rejtőzik, mint gím a fekete csalitban*. Ez a drámáira is elmondható. Ezekben is ott rejtőznek tragédiáink, kudarcaink, fájdalomaink. Drámájában sokszor a XX. század embere a pusztítással, a halállal néz farkasszemet, mint a *Vas Istvánnal, Ránki Györggyel* írt *Egy szerelem három éjszakájában*, de nem kevésbé ilyen a *C'est la guerre*, a *Párkák*, a *Tűzet viszek*, a *Római karnevál*, a *Tűszeszedők*, a *Freud*, a *Hová lett a rózsza lelke?* Vagy a *Te, Imre, itt valami ketyeg*, a *Késdobálók*. A Balassi Menyhért áruhatásáról írt XVI. századi komédia, a *Színház a cethal hátán* című nagyszabású műve is az örök kérdést boncolgatta: mivé lesz a világ? De gyönyörűen tudta ábrázolni az idillt is. Az *Ők tudják, mi a szerelem* derűs és megható története Berliozról és egykori imádjáról, a magyar egyfelvonásos drámák egyik gyöngyszeme. A sok mindent megélt író, sőt *drámaíró* a világ folyását aggodalmasan szemléli, tapasztalta már, hogy mit hozhat a sors, és megírta időskori remeklését, az *Elnémulást*, egy kis nép elveszejtését, mert nyelvét veszítették el vele. 2010-ben összegzi elmékedéseit a *Tragédiáról*, szimbolikusan is talán a kezdet befejezésére: ha diákként Madách művéről írt dolgozatot, ebben a könyvben most újra tiszteleg előtte. *Szeretném remélni, hogy abban a végtelen pillanatban (hisz nem jön utána másik) Az ember tragédiája is kibontja rejtve maradt értelmét, és nem marad találynak többé sem a világmindenség, sem benne az életem* – írja a kötete végén, amelynek címét Madáchtól

kölcsönzi: *Aztán mivégre az egész teremtés?* Keserű hang, s mintha a megbecsülést nélkülöző Hubay kérdezné, hiszen még az életműkiadás sorozata is csonka maradt, mert az egyik kulturális miniszter megvonta a támogatást, holott jól tudhatta, hogy a többé-kevésbé bulvárosodott könyvpiac kénye-kedvére nem szabad kitenni egy immár nemzeti kincsnek értékelhető életművet. Hubay mindig is a sztrigovai remete, Katona József vagy Csokonai sorstársának érezte, érezhette magát hazájában. Kétségtelen, drámai sokszor nagyobb sikert arattak olasz vagy francia földön.

Talán különös, hogy mindeddig novellistákat mutattunk be ebben a rovatban, vagyis prózaírókat, most pedig egy drámaírót. Hubay színművei olvasmányoknak is élvezetesebbek, de ezúttal esszéire, naplójegyzeteire irányítjuk a figyelmet. Több kötetnyi jelent meg belőlük, *A dráma sorsa*, *Apokrif találkozások*, *Aranykor*, *Napló nélkül*, *Talán a lényeg*, *Úton és itthon*, *Végtelen napjaim* – ezek kitűnő prózák, nagyszerű esszék és izgalmas, érdekes jegyzetek. Műveltsége, világirodalmi tájékozottsága, legendás memóriája, amelybe beletartozott az is, hogy a Toldiból éppen úgy tudott idézni, mint egy-egy Shakespeare-drámából, nem beszélve a Tragédiáról, káprázatos volt, és ez a szellemi képessége kilencvenes éveiben sem hagyta el. Utazott, érdeklődött, dolgozott. Az Írószövetség elnökeként, amikor még megvolt a firenzei katedrája, sokszor a választmányi ülésről sietett ki a repülőterre, mert délután már várták a hallgatói. Kényszerhelyzet hozta neki Firenzét, itthon nem volt számára hely, s hívták. Nehézkesen intézték az engedélyezést, végül Aczél György-höz fordult. Rendben, mondta neki a politikus, menjen, de jegyezze meg, ezzel megszűnt magyar író lenni. Nem szűnt meg. Hubay magyar író volt, és az is maradt. Az ő magyarsága európai volt. Az egyetemes európai kultúrába természetesen beletartozó magyarság. Így és ezért tudott rálátni a lényegre. Ezért tehetett minden hangzatos hazafiságnál, zászlólengetésnél többet a magyar génuszért.

Vegyük le a polcra a könyveit, olvassuk prózáját, és olvassuk drámáit is, ha már nem megy is fel rájuk a függöny színházainkban! ♦♦

HUBAY MIKLÓS

GENF,
1942 NOVEMBER

Ülj mellém a kandallóhoz, /
Fel van szítva melege...
(Kisfaludy Sándor)

A milánói nagyállomás lyukas szitává bombázott teteje alól délben indult a nemzetközi gyors. Domodossolában leszállt az utolsó olasz is, s egyetlen utasként vitt a vonat neki az égnek szökő hegyeknek. Rettenetes csattogások közt egyedül értem fűrta be magát a szűk szakadékok közé, majd a hegyek még sötétebb gyomrába. A véget érni nem akaró Simplon-alagútban elfogott a szorongás, amelyet később Dürrenmattnak egy hatásos novellájában leírva olvastam, ahol is egy svájci alagút csakugyan nem ér soha véget. Ám ez még jóval Dürrenmatt előtt volt, és egy fél óra múlva kigurult velem a vonat az alagútból, ki valami könyörtelen napfénybe. Svájcban találtam magam. (Délután három óra lehetett, 1942. november 7-én.)

Első pillanatban látszott, hogy ez az ország sokkal kisebb a mögöttem hagyott Olaszországnál. S minden eddig látott országnál is. Valószínűleg még az oly szűkre szabott hazámnál is. Talán a túl magas hegyek tették, hogy alattuk minden kisebbnek látszott. De pontosan körvonalazottnak, perfektnek, szabatosnak. Mindjárt látszott az is, hogy itt a dolgoknak nincs alternatívája. Minden pontosan az: ami. (Nincs olyan mellébeszélés, hogy az országnak igaz, most épp nincs tengere, viszont van egy tenger nagya, stb.) Olaszországban csapadékos ősz volt, áldott ködök ülték az elsötétített városok fölött, a liberátorok is csak találmokra szórták le bombaterhüket. Valamit csak eltalálnak, a Fiatot vagy egy Giottót.

Az első lélegzetvétel máris igazolta a magyar költő igazságát (Európához azóta is csalhatalatlan kalauzom Babits *Messze, messze* verse): a svájci Alpok tövében „harapni friss a levegő”. S ezen a kristálytiszt levegőn át hófehér volt a hó a környező hegyeken és fölötté sötétkek az azúr. Töltekeztem a friss levegővel, mellre szívtam, mint egy jógázó. Az állomáson jöttünkre csengettyűztek. Aztán megint csengettyűztek egy másik, a mienknél kisebb vonatnak, amely a legeslegmagasabb hegyek közül szaladt ki, a gleccserek világának üzenetével. Piros csákós vasutasok sürgölődtek körülötte és körülöttünk. Mintha játékskatulyából húzták volna ki őket.

Ettől kezdve benépesedett a vonatunk. De nem voltam kevésbé magányos, mint az alagútban. Svájciak közt utaztam. Így nem volt kivel megosztani lelkesedésem a látottakon, végig a Rhône völgyén, majd a Léman tónál kitaruló panorámán. Nem is bírtam tovább zsúfolni fülkébe zártan a magányom. Lausanne-ban a csomagomat megörzöbe téve, ott-

hagytam a vonatomat, s valamiféle fogaskerekűn levitettem magam a tó partjára, hogy egy vízmosta köre leülve teljes odaadással bámulhassam a túlpárt fölött a szikrázó fehér csúcsok lázgörbéjét. Így vártam ki, amíg belevesztek az alkonyatba. Öreg este lett, mikorra Genfbe értem.

Többször leírtam, hogy az elsötétített utcácska sarkán a kettes számot keresve a taxival, megszólítottam egy arra tartó árnyat, aki készségesen megmagyarázta, hogy csak egy háznyi az egész utca, nincs is más, mint ez a kis fehér palota, ez a kettes szám, és ő is ott lakik.

Ez a találkozás aztán mindkettőnk életét hosszú évekre új tartalommal gazdagította. Egy francia költő volt a szíves ismeretlen, André Prudhommeaux, aki anarchista hitvallása szerint ódzkodott részt venni egy piszkos világháborúban, miután előzőleg a „próbaháborúban”, Spanyolországban, önkéntesként harcolva megtapasztalta valamennyi nagyhatalom sötét cinizmusát. Itt, a rue Daniel Colladon 2. szám alatt hamarosan rákapott a magyar költőkre, kettesben olvastuk, kettesben fordítottuk őket. (S amikor évtizedek múltán meglátogattam őt, majd halála után az özvegyét és a nagylányait Versailles-ban, nem győzték bontogatni a spárgával összekötött kartondobozokat, hogy előszedjék a még Genfben készült József Attila- és Radnóti-fordítások mellett az újabb Adykat és Petőfiket, amelyek 1956 után Prudhommeaux-ban a Magyarország iránt megint felébredt szerelemnek voltak a gyümölcsei.)

Hajnalig ültünk aztán a kandalló előtt a hatalmas, fütetlen szalonban. (A fütetlenség is beletartozott az önáltató kálvini lemondások sorába, amelyeket a svájciak szorgalmasan gyakoroltak a háború idején, hogy senki se mondhasa – ők maguk sem – hogy nem veszik ki részüket a szenvedésekből, együtt a hadra kelt eszelős Európával.) Engem a háromnapos utazás szorongásai, élményei, extázisai dobtak föl annyira, hogy dehogyis tudtam volna aludni; Prudhommeaux pedig – mint később rájöttem – született éjszakai bagoly volt, s bizonyára örült, hogy a külföldi diákok közt (akiknek a panzióban ellátás fejében francia leckéket adott) most egy olyanra lelt, akinek megmutathatja Michelangelo verseinek frissen (és remekbe) készült fordítását, akinek – a sírva-senyvedő tűz mellett – órákon át olvashatja és kommentálhatja Gaston Bachelard könyvét a tűz ősi varázsáról (*La psychoanalyse du feu*). Tűzbe merengő szemünkön valamelyik barlangi ősrünk könyököl ki ilyenkor... Sikerült is Prudhommeaux-nak úgy megszerettetnie velem is a modern filozófiának ezt a remekművét, hogy azóta sem untam meg újra- meg újraolvasni; Bachelard később kezembe kerülő egyéb könyveivel egyetemben. Én a „Tűzet viszek, ne lássátok, ha látjátok, ne mondjátok...” kezdetű regöléssel tudtam hozzájárulni Bachelard gazdag példatárához a tűz árkanumáról.

Attól kezdve, a háromnapos hideg szelektől rázott ablaktáblák mögött – itt a *bise!* – jaj, itt a *bise!* – az éjfélbe nyúló estéket a kandalló mellett töltöttük, versolvasással, meg betéve tudott versek recitálásával. Mindjárt becsebbnek is látszott a vers, ha memoriterként megőriztük. A *Spanyol földmíves sírverse* örökre hozzákötötte őt József Attilához. Prudhommeaux is harcolt Irun falainál...

Fölöttünk a *Bourg de Four* sarkán volt az a kis *café*, ahol esténként a *Semaine Littéraire* költői, írói és bensőbb barátai találkoztak, a mindig újabb és fellegjáróbb folyóiratterveket szövögető Gilbert Trollet szerkesztői hegemoniája alatt. Gyér világismeretemből, még gyérebb francia tudásomból társalgásra amúgy sem futotta, tehát Babits verseivel és József Attiláéival parádéztam, miután Colladon utcai szobáskámban előzőleg a sorok közeibe kipreparáltam a Sauvageot-ból az ismeretlen szavakat. A költői génusz kevés szóból is tökéletesen betájolja az akármilyen költői nyelven író másik génuszt, pláne, ha nyomtatásban a vers formáját szemmel is látja. (Megcsodálhattam később Weöresnél ezt a divinációs készséget, ahogy egy ideig merően igézte az elébe tett idegen verset – értette? nem értette? –, néha ide-oda bökött a szövegben: ez mi? És szép verébfej betűivel már írta is a magyar fordítást, amely hiteles volt és dalolt.) Babitsnak az *Amor Sanctus* him-

Xantus Géza: Apokalipszis, Az első négy harsonaszó

nuszi fordításaival igyekeztem meggyőzni a poétikában mindentudó-
nak látszó új barátomat arról, hogy a magyar nyelv mindenre képes, és
skandáltam melléjük a *Laodameia* alvilági leírásait. József Attilának,
szerencsére, akkoriban szinte minden versét betéve tudtam. A magyar
költészetnek e két még friss halottja ilyenformán megidéződött az asz-
taltársaság körében. És szellemeiket tiszteletadóan fogadták. Lehettem
én Genfben akármilyen nyelvtudatlan királyfi: egy birodalom rajzoló-
dott ki mögöttem, világirodalmi csúcsokkal. (Ahogy ezt a képet – Ba-
bitstól szintén – menten idézhettem.)

Gilbert Trollet ettől kezdve, amikor a francia-svájci írók percnyi
halasztást sem tűrő feladatáról beszélt, hogy világháború ide, világhá-
ború oda, nekik most nyomban újra fel kell támasztaniuk a világirodal-
mi *Présence* folyóiratot, többé nem mulasztotta el érvei közt megem-
líteni, hogy megismert egy páratlan gazdagságú költészetet, amely az
emberiségnek a háború után fogalmat adhat egy új harmóniáról, s ez a
költészet – a magyar – világnyelveken szóló *orgánumért* kiált. A Flóra-
versekben lelte föl azt a kirajzolódó harmóniát, amelynek érvényét és
hittelét a *Tiszta szívvel*-féle szenvedésteli versek garantálják.

Éjfélkor, amikor fölöttünk, Kálvin templomában, az év utolsó hó-
napjában, a harangjáték az angol himnuszra hajazó svájci himnusz
játssza méltóságteljes lassúsággal, József Attila árnya úgy olvadt bele
a ködbe a Bour de Fouron, mint aki a háború után ott lesz az immár
nem szenvedni szaporodó emberiséget *tanítani*.

A háború után hamar meg is jelent a *Présence, Revue Internationale
des Lettres*, s első számában – Eliot és Montale között – megjelent Jó-
zsef Attila is, Prudhommeaux fordításában és szép kísérő tanulmányá-
val. A folyóiratot aztán olyan hamar elnyelték az újabb kódok, hogy
bűntudattal kérdelem magamtól ma is, hogy eltűntében nem volt-e része
annak, hogy nem volt „Jaltakonform”. Az új nyugati kategóriák szerint
ugyanis József Attila „vörös” volt, és a hazai kommunista költők sze-
mében: Prudhommeaux meg anarchista. (Talán tratzkista is...)

A tisztáknak minden tiszta. A pártserűeknek, aki tiszta: az a legna-
gyobb ellenség.

GRAZIE, ITALIA!

Van egy olasz törvény (most már: volt), amely szerint az egye-
temi tanár menjen nyugdíjba, ha betöltötte a hatvanhatodik
évét. Adjon helyet a fiataloknak. Megkaptam én is elég hamar
a Rektortól a levelet, hogy készüljek fel erre, kitelt náluk az esztendőm
– nem is volt kevés: kerek tizenkét év. (Hogy a nyugalomhoz díj is
járuljon, ahhoz azért ez a tizenkét év is kevés.)

A kari tanács mindjárt megszavazta, hogy szerződéses professzor-
ként tartsanak ott. Ezt már csak arra az időre vállaltam, amíg a magyar
irodalom tanításának a jövőjét valahogy biztosítani lehet. Hisz tele a
folyosó érdeklődő diákokkal. Petőfire várnak, József Attilára, Déryre,
Illyésre... Elkezdünk csalogatni Firenzébe Torinóból a Krúdy-fordító
fiatal olasz írókat. És ha nem sikerül?

Én meg szépen elképzeltem, hogy egyszerre téve le a vállamról az
idegen nyelven tartott kétórás előadások elme-sajtoló terhét (és az en-
nél nem kisebb belső ellenállásokat kiváltó itthoni elnökösködésemet),
még maradhat erőm a magam dolgaira. A rezignált boldogság állapo-
tában úgy néztem már Firenze kecses tornyait, mint aki búcsúzni ké-
szül. Tizenkét év során túlságosan is megszokottak lettek. Most megint
olyan szépek voltak, mint amikor először mentem be az állomásról a
Dómhoz, nagyszombat este, huszonnyolcadik születésnapomon. A ha-
rangok is megint ugyanúgy szóltak. – „Ezek a feltámadási harangok!”
– Már csak vizsgáztatni, s egy-két régi növendékemet doktoráltatni já-
rok majd vissza. Mint egy turista.

Bejelentettem Olaszországban egy magyar társaságban is, hogy no-
vembertől kezdve nem vagyok többé Firenzében professzor. Búcsúnak
szántam ezt a bejelentést is. Kifordulva honfitársaim közül, észre kel-
lettennem: egyetlen jó szót se kaptam búcsúztatásban, ez valahogy
lemaradt. Viszont mintha három legyintés is súrolta volna az arcom,
gyors egymásutánban. Az egyik csattanás is.

Pár napra rá, idehaza, egy tanácsulésen – ahol már csak rábólintani
szokás – régi jóbarátom mellé kerülök. A legjobb főszerkesztők egyike
volt, amíg főszerkesztett. – „Mióta más ül a helyemen, egyszeriben
kihalt körülöttem minden” – így kezdi. S aztán suttogja tovább a fü-
lembe, de már szinte mosolyogva, hogy hogyan hallgatott el otthon is
a telefonja, nincs többé felkérés, nincs kiküldetés... Ezen nekibúsul-
va – ez hát a hála? – hazamegyek és kinyitom az e heti ÉS-t, és erre
a mondatra esik a tekintetem: „Itt van például a kor. Régen az évek
múlásával nőtt a tekintély, most inkább csökken. Nyugdíjazáskor, po-
zícióvesztéskor pedig mintha szakadékba zuhanna a grafikon görbéje.”
(Szálé László gyűjtemény-tömege cikkéből: *Hol a tekin-
tély mostanában?*)

Eszembe jut a délután fülembe suttogott be-
számoló egy efféle szakadékból. És az arcomon
érzem megint a múlt hétről a visszavonulásom
bejelentését oly csattanósan követő eladdig
szokatlan leckéztetést. Nemcsak a cikkírónak,
nekem is megvannak a példaim tehát arra,
amit ironikus telitalálatlalt az ÉS-beli cikk
úgy mond: „a presztízs alulmúlása.” Este
váratlanul interurbán telefonok, Olaszor-
szágból. Egyik a másik után. Firenzéből
és nemcsak Firenzéből. – „Beszéltem a
dékánnal. Megváltoztatták a törvényt.
Ugye maradsz? Az egyetem megszava-
zott neked egy lektort is...”

Megtapasztaltam, hogy milyen volna itt-
hon nyugdíjasnak lenem. Egy hét elég volt.
„Csak vissza! vissza!” – mormogom Tom-
pával. Kitűzheti a pedellus a cédulát Firen-
zéban: Szerdán 5-től 7-ig: *Szemelvények
Szabó Lőrinc verses önéletrajzából*.

Xantus Géza: Szent Ágoston

„HOL LEHET MOST CHAGALL?”

1963. november

Hanyadszor szököm meg ezen az ősön az ős elöl? Tegnap este még majd kifújt a novemberi hideg szél a Gare de Lyon csarnokából, és itt a Földközi-tenger partján még az az eső is jólesik, amelyik bever az ablakon. Mert le vannak eresztve sorra az ablakok, hadd jöjjön be ez a jó, enyhe reggeli levegő, ez a növényi páráktól dús, tengerszagú, eső mosta friss levegő. Meg a langyos eső is. Nem is eső: permet. Hátha kimossa belőlem a Párizsban fölszedett náthát.

Távolban az Alpok havas csúcsai. Nem fenyegetően, csak úgy intenek utánunk, mint az üldözők, ha feladják a versenyt. Eddig sarkunkban volt a köd, a hó, a tél. De itt már nem érhetnek utol. Azúrország... Napfénysország... *Antibes*.

Meg akarom nézni a Picasso múzeumot. De november elsején bezárt. Most vette ki az őr a szabadságot. Ez az a hónap, amelyben megcsapban az idegenforgalom. Eddig tartott a nyár, de október végén az utolsó tengeri fürdőzők is hazautaztak, akik pedig a tél elől menekülnek ide, majd csak decemberben kezdenek jönni. Halottak napja. Holtszezon.

A kis, olaszos jellegű városban a piactéren virágvásár. Itt találjuk párizsi barátaim házáat, régi római toronyból alakították át. Vagy a szaracénok építették? Ezt az örökös vásárt védte a torony, itt a piacon. Autóval megyünk tovább. *Cagnes*. Ismerős ez a név, – de honnan? Hiszen ez az a Cagnes sur Mer, ahonnan József Attila azt a feledhetetlen versét küldte haza, azt a kamaszos frissességű, csupa-játék versét, azt a keserű jóslatú, aggodalmast:

Ó Európa hány redő, / minden redőben gyilkosok, / ne hadd, hogy sirassam a lányt, / ki két év múlva szülni fog...

Miféle ballada ez? Európa készülő tragédiája – dalban elbeszélve: *a gyilkosokban félelem / s a félelemben a halál*. Az Albini-féle olasz József Attila kiadás borítóján ennek a versnek a kezdő sorai olvashatók, magyarul, a költő keze írásával. Az Európához szóló számonkérés... Milyen nyugtalan, szorongó szívvel élt itt József Attila. Csak úgy, mint húsz évvel előtte Ady Endre. Egyikük földrengést próféta lett itt, a másikuk tengerrengést. Ady arról írt, hogy azok a közeli Alpok dörgegelmes földindulásban lelátogatnak a tengerre, elsöpri innét ezt az örökzöld, henye partot, a jólét idilljét. József Attila látomásában meg: *a tenger a hegyfokra jött / s egy terített asztal úszik / a jóllakott habok fölött*. Micsoda világég-óhajtasokat sugallt a magyar költőknek, a világnak ez a legeslegbékésebb tája! (Vagy talán olyan reménytelenül, olyan elérhetetlenül szép itt a világ a szegény magyar költők számára, hogy éppen ezért fogja el őket valami Jónás-düh, – a sáskaevő pusztai irigysége Szemiramisz függőkertjei láttán? Próbálom tetten érni magamban, mit érezhet itt, aki csak átutazóban van ebben az örök boldogságra berendezett világban. Nem nehéz tetten érni.)

Valamivel messzebb, északra, a hegyek közt van *Vence*. A tenger már nem is igen látszik ide, csak itt-ott a kék pillantása a parti dombok résein át. Egy szakadékosnak látszó völgy peremén szép régi épület, amolyan délfrancia ízlésű udvarház. – Károlyi Mihályné lakik itt – figyelmeztet a kísérőm. *Vence* nevezetessége tehát. A sok közül az egyik. Nemsokára egy kis rejtőzködő házról: – Itt meg Gordon Craig. – Kicsoda? Edward Gordon Craig? A nagy Ellen Terry fia? – Persze, az öreg Gordon Craig. Ez úgy hangzott, olyan valószínűtlenül, mintha azt mondták volna, hogy Oscar Wilde lakik ott. – Ó nem! Gordon Craig fiatalabb Wilde-nál. Még nincs kilencven éves sem. Wilde pedig már túl volna a százon.

Akkor is. Szinte hihetetlen, hogy a modern színháznak ez az egyik legelső úttörője itt éldegéljen ebben a kis házban, amikor diszletképei, folyóirata, firenzei művésziskolája már réges-rég lezárt fejezete a színház történeti kézikönyveknek. (Amelyre azóta már hány új fejezet

következett!) Hálásan pillantok villája felé. Annak idején ő végezte ki a színpadi naturalizmust. A líra, a szimbólumnyelv és az eksztázis nevében... Ajtaján tábla. Kéri, hogy váratlan látogatók ne háborgassák. Nem érette jöttem ide. Eszem ágában sincs, hogy megzavarjam nyugalma. Csak gondolatban köszöntöm: „Jó erőt, öreg Mester! Még szükség lehet önre”.

Később aztán *Vence* főterén, abban a mesebeli kis vendéglőben, ahol a mestergerendák meg a faragott székek és ablaktáblák már-már egy hazai kocsmára emlékéztetnek – emlékéztet? Reményét inkább! Olyan kocsmáé, amilyen *lehetne* nálunk is –, ebben a népmesebeli kis vendéglőben, ahol ebédeltünk, láttam kifüggesztve Gordon Craig fényképét. A fényképen udvarias hálasorok, köszönetet mond a szakácsnénak. Ki tudja? Lehet, hogy ennek a kocsmának a főztje a hosszú élet titka. Közben megered az eső. Aztán zuhogni kezd. Égszakadás. Teheti. A vendégek elutaztak. Holtszezon van. Így indulunk neki, vízőzónben, csattogó mennykővek közt, villám- és reflektorfényben megkeresni Marc Chagall házáat.

Érte csináltam ezt a kitérőt *Vence*-be. A szakadó esőben egyre magasabbra kapaszkodunk a szűk hegyi utakon. Többször vissza is kell fordulnunk, mert ismeretlen kertekbe torkolnak az utak, egyszer pedig egy fűrészmalom deszkahalmjai közé keveredünk. Ítéletidő. Ki jár ilyenkor a szőlők közt, a mélyutakon és sötét-ágakon, a kőfalakkal támasztott teraszok aljában, hogy megmutatná nekünk a jó irányt? Rajta, csak feljebb, és még feljebb! Most már olyan utakon kanyargunk, amelyeket az egyik oldalon szakadék kísért, hol jobbra, hol balra. A másik felén pedig, a domb oldalában óriás agavék és aloék, csupa virágban, csupa tövisben, vastag zöld bőrükön a súlyos esőcseppek sorozatos önrobbanásaival. Mintha a rájuk vetődő reflektorfény robbantaná szét őket.

Végre, de már visszatérőben az egyre kietlenebb hegyhátról, megleltük a kaput. Ez most már csakugyan olyanféle volt, amelyet Chagallné a telefonban mondott. S ott volt a tábla is a kapu nyílásával szemközt: „Magántulajdon. Belépni tilos.” Ez az! Magas, rusztikus támfalak mentén kanyarog felfelé az út. Kellemesen sistereg a törött és vizes kavics az autógumik alatt. Már-már azt hisszük, hogy itt is eltévedtünk talán, amikor egyszerre csak kijutunk a ház elé. Pontosabban: a házak elé.

Ismerős virág futja be a főépület oldalsó falát. Futó muskátli. Catherine Pozzira gondolok, a költőnőre, aki oly fiatalon halt meg a 30-as évek elején. Övé volt egykor ez a ház. Párizsi házigazdánál láttam a portréját, Paul Valéry festette. Catherine Pozzi a „bolond évek” híres drámaírójának, Edouard Bourdet-nak volt a felesége, s így házigazdám anyja. Néha az volt az érzésem, hogy fiuk szívében rejtett versenyben van a két szülő –, s nem tudom, vajon melyiküknek nyújtáná ma az írói dicsőség koszorúját. A minden darabjával sok százas szériát megérő és most is sikerrel fel-felújított szerző-atyának-e, avagy a Stefan Georgét fordító költő-anyának, akinek költészetét bensőségesen rokoni vérárammal járja át nagy zenei és matematikai műveltsége. Hálával gondolok rá, hiszen, végtére is, az ő és az ő családja révén csengethetek be most ide is.

Ahogy megnyomom a csengőt, sötétbe borul a ház. A villám csapott be valahol valami elektromos berendezésbe. Chagallék most azt is hihetik, gondolom, hogy ravasz képrablók vagyunk, akik hamis telefonokkal és ajánló levelekkel meghívták magukat, s miközben várjuk az ajtónyitást, cinkosaink már el is vágta a villamos drótot. Szinte csodálom, hogy tényleg kinyitja nekünk az ajtót Chagallné.

– Az orvos van épp a férjemnél. Tudják, nagyon törekeny az egészsége.

Az autó és a kapu között nyakamba kaptam egy kis hideg zuhét, s ennek hatására máris csavarni kezdi az orromat egy iszonyú erejűnek ígérkező tüsszentés. Visszajött a nátha, amit Párizsban szereztem. Épp ez hiányzik most a törekeny egészségű aggastyán házában. Ha most kitör rajtam az influenza, fordulhatok vissza. Ki tudja, milyen szokatlan erejű magyar vírustörzs készül belőlem kirajzani? Nem akarok bekeverülni a művészettörténetbe azzal, hogy én ragasztottam rá a végzetes náthát Chagallra. Ki fogja akkor kifesteni a párizsi opera kupoláját? Egyetlen tüsszentésből messzemenő szövödmények eredhetnek. Győkerében kell elfojtani a bajt. Sikert. A tüsszentést lenyeltem.

A ház vaksötét. Itt-ott ajtók nyílnak. Hangok. Gyufa lobban. Gyer-
tyákat keresnek. Közben a sötétben udvarias bemutatkozás a ház asz-
szonyának. Persze semmit nem látunk egymásból. És én hőiesen foj-
togatom el magamban az egyre viharosabban kikívánczozó prüsszőket.
Van valami sötét burleszk jellege a jelenetnek. Sheridan komédiáiba
illő humora. De Hogarth is lerajzolhatta volna: Náthás tisztelők vizit-
je, – s a háttérben a nagy embert gyertyafénynél vizsgálja egy doktor.
Autós barátom udvariasan elővarázsol egy pompás zsebvillanylámpát,
egy zsebfároszt, és körbe hordja rajtunk vakító fénycsöváját. Eddig is
olyan embernek ismertem, aki mindig minden eshetőségre fel van kés-
szülve. Most is. Csupán ez hiányzott, hogy csakugyan úgy nézzünk ki,
mint a régi sárgakönyvek címlapja. Csak a fekete álarc hiányzik. Így
vonulunk be, tolvajlámpa-fénnyel, a hallból egy kis fogadószobába. Itt
aztán már sötétben ülünk.

Túlságosan indiszkrét volna a fénycsövet jártatni a falakon, s így
nézni a képeket. S azt hiszem, egy képre ráirányítani fényszórót,
éppoly brutálisnak ható cselekedet, *a képi méltóságnak* éppen olyan
megsértése, mint vallató szobában szembe vakítani egy embert. Ezért
sötétben ülünk. Vaksötétben. Chagallné kiment. Az orvos hívja. Vicce-
lünk, ahogy lehet. Sötétben ülni, idegen helyen, feszélyező, akárcsak
meztelenül ülni valami rossz álomban. Mit csinálunk? Próbálunk
talán asztalt táncoltatni? Hátha Csontváry üzenne valami jelentőset a
házigazdának...

Aztán kigyullad a fény. Most nézhetek csak körül. Az asztalon a
jeruzsálemi üvegablakok nagy albuma. Mellettem a falnál, egy kis
könyvespolc. Menten otthonabb érzem magam. Sorra fedezem fel az
ismerős könyveket. Sok az olyan könyv, ami nekem is megvan. A berni
múzeum katalógusa, Pirandello darabjainak ismerős kiadása, Bernini
franciaországi utazása, a Comprendre kötetei, Cocteau emlékezései. Ez
mi lehet? Egy nagyon szittyá nevű magyar szerzőnek a könyve néme-
tül. Aztán oroszországi folklór, zsidó problémák...

Észre sem vettem, hogy közben Chagall bejött a szobába. Milyen szép
ember! Ez volt az első benyomásom. Később pedig: milyen könnyen
fordul a kedve, s ez mennyire meglátszik rajta. Kék szemében a hű-
vös és futófelhő-járta áprilisi ég. Pátriárka mosolya mögött Lear király
ideges szeszélyei... Hányadszor, hány századszor történik már vele:
megindult tisztelők vizitjét fogadja? Régen kialakulhatott már ennek a
szertartása. A házigazdai udvariaskodás (szinte túlzott udvariaskodás)
nyilvánvalóan arra szolgál, hogy feltartsa a küszöbön a magamfajta tis-
telőket. És ez a derűs fenség, ez a kegyes mosoly is: a világnak kiszol-
gáltatott művész ravaszsága, hogy közben mentse magát a világ elől.

Szent László pénze. Mire felszedem, ő eltűnik, s a kezemben ka-
vics marad. Klauzúrájuk előtt, ha beszélőre hívják őket, a szerzetesek
szoktak így mosolyogni. Ilyen bólogató figyelemmel, ilyen vadidege-
nül. Ilyen alázattal, ilyen zárkózottan. Ahogy mosolyogva kitér minden
olyan kérdés elől, amelyre neki kellene felelnie. Nem, nem, ő sohasem
szokott beszélni arról, hogy mit dolgozik, vagy mit tervez. Kísérőim
egyike váratlanul Vityebszkről kezd beszélni.

– Én is odavaló vagyok, ahol maga született – mondja Chagallnak.
A folytatást nem értem, mert oroszra fordította a szót. Chagall arcán
látom, hogy megtörtént, amitől félt. Most törtünk be a klauzúrájába.
Vagy még beljebb. Egyenest a szentélyébe. Franciául válaszol. Nagyon
örül, hogy honfitársával találkozhatik, de ő már oly régen elkerült szü-
lőhazájából... S meglepő hévvel kezd beszélni magáról. Hogy milyen
csodálatos föld ez a Franciaország, ahol ő mindent megkapott, amit
művész elérhet. Hogy miért is vágyódna ő innét akárhová. A honfitárs
nem hagyja:

– És Chagall úr nem gondol rá, hogy hazalátogasson? Hiszen Sztra-
vinszkij is...

– Én itt mindent elértem. Idejöttem ebbe a gyönyörű Franciaország-
ba. Mi voltam én akkor? No, ugye? És most? Bélyeget nyomtatnak ró-
lam, postai bélyeget. És de Gaulle szokott érdeklődni az egészségem
és a munkakedvem után. Ugyanis ő azt szeretné – az előbb kérdezték,
hogy mik a terveim –, hogy kifessem az Opera kupoláját...

Xantus Géza: Gyimesi kálvária (részlet)

Úgy látszik, az előbb babonából nem beszélt a terveiről. Mert most,
ahogy ezt kimondta, ilyen büszkén, a nagy elégtételnek a diadalával,
hirtelen panaszosra fordul a hangja. Kikiáltotta győzelmeit, s terveit.
Jaj, hátha kihívta most ezzel a sorsot!

– De én egy szegény öregember vagyok már. Most is itt járt az orvos.
Nem mintha beteg volnék, de azt mondja, no, lássuk, milyen állapotban
van? És közben a szeme huncutul villan. Mert persze, hogy nem talált
semmit se az orvos. A panasszal megadta az adót a sorsnak. Nem állja
meg, hogy ne folytassa, ha már elkezdte:

– És mást is akarnak tőlem. Izraelben, hogy a parlament freskóit én
csináljam... Nem tudom. Olyan sok mindent akarnak tőlem.

Majd váratlanul:

– Lehet, hogy engem vallásos festőnek tartanak, és ezért nem hívnak
haza? Azok a jeruzsálemi üvegablakok a zsidó nép történelméről szol-
nak. Az nem vallásos festészet, hanem történelmi festészet.

A magyarázkodásnak hirtelen vége. Nem érdemes. A futó felhők
mögül a hitvallás mennydörgése szólal ki:

– Azért csináltam, mert a Biblia a világ legnagyszerűbb könyve.

E próféta-zordonságban máris egy udvarias mosoly szívárvány-játé-
ka – az emberiség felé. Mert van, ami innen a földről is feléri a kinyi-
latkoztatást:

– És mellette Shakespeare!

Persze, Shakespeare. Ki ezt szereti benne, ki azt. Shakespeare olyan,
mint az időjárás, mindig lehet róla beszélni. S bármikor lehet róla át-

váltani is a beszédtemát. Hiába, ha egyszer megsajdul a szívbe beletört tövis... Mert egyszer csak ezt mondta, mintegy kínálva, tálcán nyújtva:

– Én Puskinhoz is nagyon szívesen rajzolnék... Ó, hogy szeretem Puskind!

Őszintén sajnálom, hogy most nem vagyok könyvkiadó Vityebszken. Tudnám, hogy mit tegyek.

Most már nem lehet a legszemélyesebb dolgokról nem beszélni. Az otthon emlékei mellett minden más téma ízét veszíti.

– Dolgozott ott?

(Ez a túl általánosan ható magyar *ott* a franciában másként is csendülhet. Olyan gazdagon, olyan semmi mással össze nem téveszthetően, mint az otthoni harangszó, és olyan egyenes irányúan vághat, mint a hazatérő vándormadár röpte, – pedig semmi egyéb, mint egy közönséges távolra mutató szócska, de talán az teszi szívszorongatóvá, hogy voltaképpen azt jelenti: *ott lent, – lá-bas.*)

– Igen. Színházaknál dolgoztam.

S mondja a húszas évek híres orosz rendezőinek nevét. Aztán a már megszokott mechanizmussal:

– Most persze előttem az egész világ. Franciaország, Izrael, Japán...

Hallgatunk. Mit felelhetnénk?

– De az a falu. Az a város. Azt nem lehet elfelejteni.

A vityebszki asszony sóhajt. Ő tudja, micsoda teher ez. Micsoda teher ez, és micsoda szárny... A hazai emlék... Egy ironikus hang elvágja. Annak a hangja, akitől a sóhajára sóhajválaszt várt.

– Ön költő, asszonyom!

Kiszolgáltatta magát, ettől fél talán? És most udvariaskodik megint, mint a beszélgetés elején. Másik kísérőm alkalmasnak véli a pillanatot, hogy egy jelentős művész nevét szóba hozza, akinél csak az elismerés hiányzik.

– Talán lehetne tenni valamit érte.

A pillanat nem volt erre alkalmas. Az elhárítás kissé szónoki.

– Tehetséges művészről beszél? De hiszen, ha tehetséges, akkor kitör. A tehetség mindig elfogadtatja magát... Van Gogh szegény, na ja, neki életében nem sikerült. Ez kivétel volt. Azt üzenem a barátjának, hogy ebben a gyönyörű Franciaországban mindenki elnyeri a méltó elismerést.

Nézem az arcát. Csak a szavai lendületesek. Az arca zárkózott maradt. Most több is ennél: begombolkózott. Azt hiszem, a bankárok lehetnek ilyenek, ha baráti kölcsönt kérnek tőlük. Igyekszem másról beszélni, amilyen gyorsan csak tudok. A legújabb Chagall-könyvekről. Érdeklődik, hogy kaphatók-e az új francia művészeti kiadványok Magyarországon.

– Kaphatók, persze.

(Majd azt mondtam, hogy a Váci utcai könyvesboltban jóformán csak azok kaphatók.) Az új kiadású könyvek megint alkalmat adnak, hogy Chagall dicsérjen egy sort Franciaországon. (Szegény Mikos Kelemen ezt valahogy úgy fejtette meg, ezt az új-haza-dicsérő muszájt: „Úgy szeretem Rodostót, hogy el nem feledhetem Zágont.”) Mivel tudnék helyeselni? A csend az ilyesmire részvét-nyilatkozatként hat.

– Ahogy ebben a könyvben van leírva Bernini fogadtatása Párizsban. Amikor Colbert vizitelt nála, Bernini ki se mászott az ágyból... Tehette... Ez a „homage” ismétlődik meg most.

Szabadkozik.

– Miért? – és amit mondok, őszintén

mondom, – Franciaország hálás lehet önnek. Bernini hatástalan maradt, hiába hozta ide a maga barokkját, a franciák racionalizmusa ellenállt neki, bár érezték, hogy szükségük volna némi transzcendenciára. Azért is hívták ide. De a megtermékenyítés nem ment. Bernini mehetett haza... De önnek sikerült a francia művészetbe behozni az álmot. Önnek, és az irodalomba Freudnak.

Már búcsúzóban vagyunk, amikor – hogy valami ismerőst is mondjak neki arról az országról, amelyről oly udvarias tájékoztatlansággal érdeklődik – megemlítem Czóbel nevét. Chagall fejét rázza. Nem ismeri.

– Béla Czó-bel.

Tagolva mondom. Csend.

– Sajnálom – mondja.

Egyszer csak felkiált. Pontosabban: feldalol.

– Zobe-el! – És lelkendezik, micsoda igaz, nagy, nagyszerű festő az a Zobe-el. Majd hirtelen:

– És mondja, megbecsülik őt otthon?

(Otthon, – ezúttal megint: *lá-bas.*)

– Meg. Persze. Van egy kis város Pest mellett. Alig nagyobb, mint Vence. Minden nyarat ott tölti.

Annyi csend, ameddig az ember nyel egyet.

– Boldog ember.

Idehaza, éppen akkortájt, amikor ezeket az emlékeimet rendezgettem és próbáltam lejegyezni, megjelent a Magvető almanachjában Ámos Imre naplója, néhány rajzával. Sajnálom, hogy nem ismertem egy negyedévvél előbb ezt a naplót. A hónom alatt ezzel mehettem volna Chagallhoz. Biztosan felismerte volna a rajzokban, hogy egyszer ő már találkozott ezzel a művésszel. A napló szerint pontosan 1937. október 4-én, hétfő délután 1/2 2-kor. Akkor látogatta meg őt Párizsban Ámos Imre, feleségével, Anna Margittal.

– Sie müssen in Paris leben und arbeiten.

Ezt mondta nekik Chagall. És még sok mindent, a képeikről. A biztatás ellenére, a világban oly kevésbé jártas embereknek az ügyetlenségével, Ámosék nem maradtak Párizsban. Hazajöttek. A következő évek fokozódó sötétségében ez a látogatás, ennek az emléke világítja be az életüket. Ó, hányszor előbukkan a rövid kis napló-sóhajtásokban, napló-kesergésekben Chagall neve. Hogy is mondta, mint mondta? A legeslegcsudálatosabb Chagall-kép szépségével, értékével felér, ahogy ő ezt a szegény, kóbor magyar festőpárt fogadta. („Igen meresztgette a szemét, ccc-kezt mondott, s őszintén látszott rajta, hogy komolyan tetszenek neki a dolgok.”) És ezért a tettéért Chagall többet kapott, mint a legjobban megfizetett festményeiért. Többet, mint amennyit de Gaulle-ék fognak fizetni az Opera kupolájáért, vagy Ben Gurion a parlamenti freskókért.

Mielőtt elhurcolták volna Ukrajnába, Ámos Imre utolsó bejegyzése a naplóban ez volt: *Hol lehet most Chagall, gyönyörű műtermében, lakásában vajon ki rugdalja most a mahagóni ajtót, és hol lehetnek a szabad lelkű, minden gátló körülménytől irtózó művészek? Őt feltertette, nem magát. Azt mondják, úgy halt meg, hogy teherhordás közben leszédült a töltésről.*

És a világra szóló részvétlenségben az emberi aggodalom és részvét lobogója ez. Felszállt a töltés melletti árokba: *Hol lehet most Chagall?* ❖

Xantus Géza:
Ölelés

A jóra váró

Hubay Miklósról

Egyszer-kétszer minden évben meglátogatta édesanyámat, utoljára 2010 tavaszán, kora-nyarán ment el hozzá. Elvitte új darabjának gépiratos példányát, de akkor már a legerősebb szemüveggel sem tudott olvasni egyikük sem, csak összefolyó foltokat láttak a papíron. *Pápavárók*, ez volt a darab címe, és Miklós nekem dedikálta, a címlap üres hátoldalára írta hatalmas betűkkel. „Mint a bomlott óra: ütök, kakukkolok tovább... Zoltánnak baráti öleléssel: Miklós.” Kilencvenkét éves volt, édesanyám pedig kilencvenkilenc. Nem voltunk rokonok, de ő valahogy mégis a családhoz tartozott, nem a baráti körhöz. Amikor Váradról feljött Pestre (akkor persze már nem fel, hanem át), megke-reste apámat, aki egy irodalmi folyóirat, a *Diárium* szerkesztője volt. Apám segítette első lépéseit, ő vezette be az irodalmi körökbe. Tőle kapta a legtöbbet, amire egy fiatal pályakezdő írónak szüksége van, hogy hitt benne. Foglalkoztatta is, könyvkritikákat íratott vele. Először a folyóirat 1938. március-áprilisi számában szerepelt, Rados Jenő *Magyar ol-tárok* című szép kiállítású könyvét ismertette. Az írás vége felé megemlítette egy távoli kis falu 15. századból fennmaradt oltárát, melyet Szent István életét ábrázoló jelenetekkel díszítettek. A kis falut Mateocnak, Mátyásfal-vának hívták, ma Szlovákiában Matejovce a neve, és Poprádtól északra van. A régi Magyarországon már közel volt a határhoz.

Apám nemcsak az írói útját segítette Miklós-nak – első könyvét is ő jelentette meg –, hanem vigyázott is rá. Nem tudom pontosan, talán a nagybátyja volt Hubay Kálmán, és Miklós egy alkalommal nyilaskeresztes jelvényrel a gomblyukában ment be a Gólyavárba, ott volt a *Diárium* szerkesztősége. Apám átnyúlt az íróasztala fölé, kihúzta a jelvényt, és felpofozta Miklóst. Talán az életét mentette meg. Őt nem a megkülönböztető törvények, nem az elhurcolás fenyegette, hanem az odacsábítás, a beszívás és bevonás. Persze nem apám mentette meg ettől, hanem Genf. 1942-ben ösztöndíjat kapott Genf-be, s a béke szigetén, a polgári Svájcban élte át a háború legkegyetlenebb éveit. 1948-ban tért haza. Apámon 1947-48-ra elhatalmasodott a

sclerosis multiplex, kiesett az irodalmi életből, mint annyi korábbi folyóirat, a *Diárium* is megszűnt, apám még tizenöt évet élt mozdu-latlan bénaságban. Miklós ott maradt körül-kben, apám halála után is ott maradt. Nemcsak én, hanem a két fiam is úgy nőtt fel, hogy ő valahogy ott volt, ha nem volt ott, mi mentünk el hozzá. Amikor Firenzében tanított, laktunk nála a fiesolei házában.

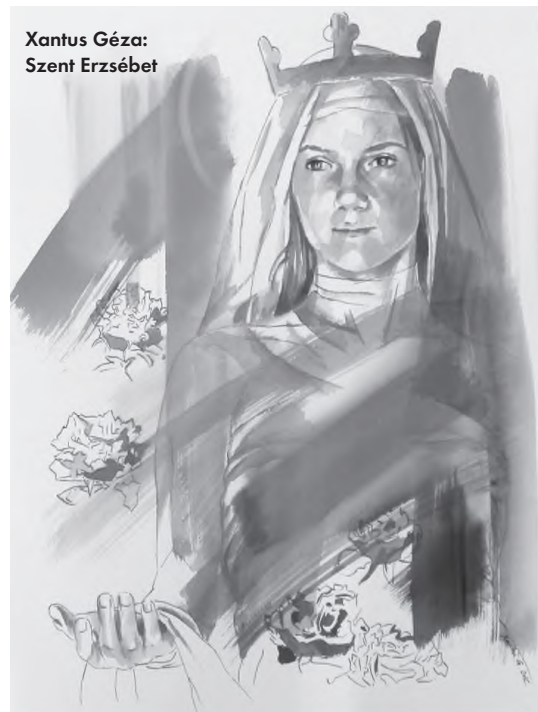
Ha mond még valamit az a szó, hogy európai magyar, akkor Hubay Miklós ehhez a fájóan ritka típushoz tartozott. Ez lett belőle Genfben. Nem européer volt, aki szemét nyugatra veti, és idehaza sajnálkozva néz szét maga körül, hanem olyan, aki a vérévé vált európai kultúra természetes lélegzetvételével vesz részt abban, ami itthon történik. Ennek a vérévé vált európai kultúrának pedig nem voltak külön hemoglobinjai, hanem minden vegyületekben ott működtek benne évszázadok magyar kultúrájának molekulái. Kívülről tudta a magyar irodalmat. Ezt szó szerint érttem. Alig ismert nevű költők verseit is fújta hibátlanul. Amikor Firenzében tanított, nem vitt be könyveket az óráira, mert fejből idézett mindent. Vannak, akik szeretnek verseket idézni, Weöres Sándor tudta minden saját versét, Miklósról kis túlzással azt lehet állítani, hogy minden magyar költő minden versét tudta szóról szóra. És nemcsak a verseket, végig-mondta a Tragédiát. Nem hiszem, hogy valaha is memorizált volna egyetlen sort, sejtjeibe egyszerűen beleivódott az irodalom, felszívódott benne, mint a növényekben a földből vett tápanyag. Esszéiben, közéleti írásaiban sokszor keserűen panaszkodott arról, hogy ma már nincs olyan lélekmozdító szerepe az irodalomnak a mindennapi életben, mint régen volt, de őbenne pillanatra sem, minden nyilvánvaló tapasztalat ellenére sem rendült meg a művészet és az irodalom mindenhatóságába vetett hit.

Sajnos én már sok mindent elfelejték, feleségem emlékeztet arra, hogy Miklós őrzött csodálatos lakásán (fantasztikus lakásai voltak egész életében!) egy ládát, olyasféle volt, mint egy falusi kelengyész láda, és ebben tartotta erdélyi kincseit. Nem ékszerek voltak, nem drágakövek, hanem régi kulturális emléktárgyak.

Nem emlékszem erre, de arra igen, hogy lelkének volt egy rekesze, nem titkos rekesz, hanem nagyon is nyitott rekesz, tele Erdéllyel és tele aggodalommal. A herderi jóslat aggodalmával, hogy mi lesz a sorsa egy fogyatkozó nemzet nyelvének. Meddig maradhat még fenn, és mit lehet tenni érdekében. Az emberek nyelvet cserélnek, de arcuk jellege még sokáig tovább öröklődik, az elhagyott nyelv azonban holtta válik. Ez újra és újra, örökké visszatérően foglalkoztatta pályája során. A nyelv, a nemzet és az etnikum három különböző dolog, de egy-szersmind bonyolultan egymásba is fonódnak, amiről már rengeteget értekeztek és rengeteget vitatkoztak. Ő is megszólalt ezekben a vitákban, és írt cikket a nyelvek pusztulásáról, de ebben a tárgykörben játszódo darabjaival nem az elméleti vitákhoz akart hozzákapcsolódni, hanem olykor allegorikus, máskor közvetlen formában a szemünk előtt lévő életproblémákat vitte színre.

Ilyen darabja volt az *Elnémulás*, amely már címével jelezte témáját. Cselekményének alapja már évtizedekkel korábban kirajzoló-dott képzeletében, de csak 2003-ban írta meg. Mint később beszélt róla, életműlezárasnak,

Xantus Géza:
Szent Erzsébet

Xantus Géza:
Csíksomlyó, a kegyhely 5.

utolsó megszólalásának szánta, a cím az ő elnémulására is vonatkozott, akkor töltötte be a nyolcvanötödik életévét. Nem tudta, hogy a Jóisten még nyolc évig körünkben tartja. A darab ősbemutatójára nem itthon került sor, hanem Észak-Olaszországban, és nem is olaszul, hanem a kihalás szélén álló friuli nyelven adták elő. A nézők úgy érezhették, róluk szól a dráma, színpad és nézőtér szinte egygyé vált az előadás alatt. (Itthon három évvel később, a kecskeméti Katona József Színház vállalkozott színrevitelére.)

A győztes hadsereg győzelmi ünnepét üli, táncolnak, mulatnak a tisztok, ezalatt az épület betonpincéjében egy állapotos nő a kivégzésére vár. Rajta kívül elpusztított népének nyelvét már csak ketten beszélik, egy katona, aki átállt az ellenséghez, és egy fiatal jezsuita szerzetes, aki a papnevelde könyvtárában tanulta meg könyvekből. A kietlen pincehelyiségben játszódik a darab. Az alaphelyzet felállítása, az un. expozíció világos, de nem kell aggódnunk, állapotos nőt nem lehet kivégezni, vannak emberi jogok, léteznek európai szabályok, az emberségről már nem is beszélve. Nyugodtan ülhetünk és nézhetjük az előadást, a második rész végén megérkezik a kegyelmi okmány, s alleluja, hiszen már a neve is ilyesmit sejtet, kiszabadul és megszüli gyermekét, ami szimbolikusan azt jelenti, hogy a nép és a nyelv él tovább. De nem ez történik. Rövidre fogva: érte jönnek, kikaparják a magzatát és végrehajtják rajta az ítéletet. Nincs kegyelem, nincs irgalom, nincs feloldozás, csak egy hang szólal meg valahol a színpad mögöl, és Márk evangéliumát idézi:

„Mert nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad; és lesznek földindulások sok mindenfelé; és lesznek éhségek és háborúságok... Halálra fogja adni testvér testvérét, atya gyermekét; és magzatok támadnak szülők ellen, és megöletik őket [...] Az ég és föld elmúlnak, de az én ígéim soha el nem múlnak...”

Tavaly májusban a Romániai Katolikus Konferencia kolozsvári ülésén felmerült, hogy újból esedékes lenne a pápa újabb romániai meghívása, többek között abból az alkalomból, hogy idén, 2018-ban lesz a csíksomlyói búcsú 450. évfordulója. Korábban már járt pápa Romániában, II. János Pál 1999-ben látogatott el Bukarestbe, akkor itthon is, Romániában is sokan abban reménykedtünk, hogy tárgyalásain a lengyel pápa már csak a „polák vengri dvá brátánki” (mi így ejtjük) alapján is szóvá teszi a katolikus vallásgyakorlás nyelvi szabadságának kérdését, tudva, hogy a romániai katolikusok nagy többsége magyar anyanyelvű, s a „katolikus ügy” azon a tájon egyszerűen azonos a magyar kisebbség ügyével. Szó volt arról is, hogy a pápa ellátogat Erdélybe, sőt ellátogat a Havasalföldre és Moldvába is, mindenhová, ahol katolikusok laknak. Ebből azonban nem lett semmi, látogatásának protokollját a román meghívó fél állította össze saját politikai érdekei szerint. Közös misézésekkel, nagy csinnadrattákkal ünnepelték a katolikus-ortodox újra-közeledést, de a kisebbségek panaszai és kérelmei nem kerülhettek szóba.

A látogatás feletti csalódás indította el Hubay Miklósban egy drámai cselekmény tervét, nem tudom pontosan, mikor kezdte el megfogalmazni, de ez a *Pápvárók*, ez készült el 2010 tavaszán, ennek gépiratát dedikálta nekem az alig-látók hatalmas betűivel, s ez jelent meg a *Kortárs* az évi júniusi számában. Nem az *Elnémulás* az írói pályától búcsúzó utolsó darabja, hanem ez, noha tudom, már 2004-től hírt adott róla.

Nem tartozik legjobb művei közé, ha a szakmában kötelező objektív szót kellene leírnom róla, akkor bajban lennék, meg ne sértsem az emléket. És mégis írásként szép, sőt megrendítő mű. Egy félvak aggyastyán kötelezettségvállalása, hogy megszólaljon még egyszer ebben a fájdalmas ügyben.

A színhely egy Kárpátokon túli, kis csángó falu, ahol nagy a készülődés, van egy öreg, beteg asszony, aki levelet írt főpap fiának a fővárosba, ha már úgyis Romániában van a pápa, hozza el hozzájuk, a faluba, látogassa meg őket is. Van panaszuk, van kérésük. Nem használhatják anyanyelvüket a templomban, ördögnyelvnek nevezik az ő szép anyanyelvüket. Na, de majd most rendbe jön minden, a Szentatya melléjük áll, elintézi a dolgokat. A darab a várakozás örömeivel kezdődik, várják a fehér pápai helikoptert. A színen van egy mátkapár, összeesketésükre várnak, mert csak anyanyelvükön hajlandók az oltár elé menni. Már nem is olyan fiatalok, gyerekük is van, de csak anyanyelvükön hajlandók kimondani a holtomiglan-holtodiglant. A színen van az Ex-pap, a falu volt plébánosa, akit eltítottak a misézéstől, mert elutasította, hogy az álmennyelven beszéljen a templomban, a színen van az Új pap, aki az *Elnémulás* renegátjának

mása, ő átállt, és a nemzetállam érdekeit képviseli. Ő elejétől tudja, hogy nem jön a pápa, mert el sem ment a levél. Aztán jön egy fagyaltárus, akiről kiderül, hogy egy felosztott rend felszentelt papja, a második felvonásban megérkezik, persze a pápa nélkül az érsek, és megint csak persze, a vége felé beront az erőszakos szervezet egy őrmester képében.

Nem mesélem tovább, nem is nagyon lehet. A falu lakói kicsit népszínmű csángók, dialógusaik viszont úgy vágnak, mintha Ditrói Mór Vígsházában tanultak volna társalogni. Ahogy olvasom a szöveget, már nem az igazságtévő pápát várom, hanem a dráma kibontakozását: az őrmester letartóztatja, és bilincsbe veri a fagyaltárust, az Ex-papot esetleg le is lövi, Erzsike beleöli magát a malomtöbba, Bori néni infarktust kap, az érsek meghasonlik magával. De nem ez történik. Nem lesz dráma a drámából, pedig minden adottság megvan rá az expozícióban. Helyette valami csoda történik. Nem olyan csoda, amilyenre a falubeli gyerekek gondolnak, akik első pillanatban azt hiszik, hogy a fagyaltárussal a pápa helyett maga a Jézuska jött el hozzájuk. Még ennél is nagyobb csoda történik, tudniillik hirtelen, szinte egyik pillanatról a másikra elsimul minden konfliktus. Amikor robbanni kellene a drámának, jószerint tragédiába kellene átváltoznia, akkor a szereplők egyszer csak kibékülnek egymással: megbékélnek. A hitben, az anyanyelvben. A magyarságukban. Az Új-pap az Ex-pap mellé áll, az érsek lemond rangjáról, és visszaköltözik édesanyja istápolására a faluba, az őrmester útbaigazítja a fagyaltárust, merre kerülheti el az utána kutató rendőrjárőröket.

A világtól nem lehet várni, hogy segíteni fog, kívülről nem várható segítség, de belső békét mégis lehetne teremteni. Egymással meg lehetne békülni. Megbékélés – ez talán még jobb címe lett volna a darabnak, mint a *Pápvárók*. Az *Elnémulás* keserű disztópia volt, együtt lélegzett mai irodalmunk nagy részének elkeseredett borúlátásával, ez a legutolsó darab viszont Hubay Miklós szelíd kék szeméből egy utópiát csöppentett ki. Az utópia nem más, mint jóra várás. A darab végén szó van egy oltárképről, amelyet a harangozó mentett meg a megsemmisítéstől, és amelyen Szent István is látható. Arra gondolok, amikor Miklós ezt a befejező részt írta, talán eszébe jutott hajdani cikke a Diáriumban, és eszébe jutott a kis matejovcei oltár. A darabbeli oltárképen szerepel a könnyező Szűz Mária is, de a falubeliek hirtelen úgy látják, hogy már nem könnyezik, hanem mosolyog. Mi ez? Egy gazdag írói pályát lezáró szentimentális befejezés? Vagy gondolatbontó poszt-posztmodern abszurd játék? Orrunkra koppint, amiért hitünket veszítettük a jövőben? ♦♦

SZUBJEKTÍV CENTENÁRIUMOK

Olvassuk újra! rovatunk mostani, emlékező összeállításával a 100 éve született Hubay Miklós szellemét idéztük, akit végig a Lyukasóra szerkesztőbizottságának tagjaként is tisztelhattunk. És lám, itt a másik emlékezésre indító centenárium! Mészöly Dezső, a Kossuth-díjas író, költő és műfordító, akitől lapunk indulásakor, 1992-ben a Lyukasóra nevet kapta, ugyancsak 100 éve született, és sorainkból, akárcsak Hubay, a 2011-es esztendőben távozott. Szívesen és szeretettel emlékezünk hát rájuk, és ajánljuk ezt hűséges olvasóinknak is! Az alábbi írást Németh István Péter szerzőnkől, a Tapolcán élő költő, irodalomtörténész, könyvtáros tanártól kaptuk. (A Szerk.)

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

MÉSZÖLY DEZSŐ BALATONJA

Mészöly Dezsőnek a Kiskunság felé kellett vennie az útját, valahányszor a honvágy úgy hajszolta a szívét, hogy az bordáit dönggette. „Kiskunság, széljárta hazám, ákácok anyja!” Így szólította meg szűkebb hazáját Mészöly. Petőfi Sándor szintén e tengersík vidékhez szokott majd kétszáz éve, ám egyszer legalább ő is látta a hullámzó Balatont, s szívét a háborgó tóhoz hasonlította.

Petőfi nem látta meg a tengert soha, Mészöly Dezső igen. Költeményt szentelt annak az élménynek, ahogy fiatal erejét próbálgatta játékosan a Tirrén tenger habjai közt: „*Kapj el, tenger, ha tudsz! Tiéd vagyok / egy pillanatra, de aztán csapok, / rúgok, taposok, / s úgy lovagolok vized hátán, mint szilaj paripán, / hullámzó prérin szü indián.*” Mégis a Balatonról szól majd több költeménye is.

Alföldi poétaként lelte meg itt a Dunántúl domborzatán, a pannoni fényviszonyok közt a keresett harmóniát. Összegző pillanat várta, amelyben a természet éppúgy fogadja be őt, mint szerelmese öle, vagy éppen fordítva, amikor társa szép nőiségét fedezi föl a táj formáiban maga körül. A Mészöly-versek tanúsága szerint Szigliget partjain talált kedvesével olyan Balatonra néző kilátót, ahol a táj-élménnyel együtt versbe kívánczó dallamot is bizott rá e vidék: „*Nem akármilyen szelídség / Alakítja ezt a tájat... / Ahogy elheversz a fűben, / Gyönyörűm, kibontva melled, Te vagy itt Pannóniának / Pazarul kitárt ölében / A Teremtő műhelyéből / Kikerült legszebb remekje: / Az aranykő Szigligetről / Pici dombormivű térkép.*” (Magyar rokokó II. *Geographia Anacreontica*)

A stilusnosztalgikus triptichon harmadik darabja is szigligeti remeklés. A szülőföld kunhalmi helyett a 20. századi költő már a dunántúli bazalt és bazalttufa kúpokot fogadná

el kedvesével – pánerotikus látomásában – sirjául: *Oly otthonos e dombvidék, / Hol ősz teríti bíborát, / És mámoros fejünk felett / Lugassá nő a dús borág! // Királyasszony Szoknyája ott / Muszlin ködökből felmerül, / Kacéran int, csigáz, igéz, / És krinolinként elterül. // S a Nagy Koporsó, túlfelül, / Csak andalít, de nem riaszt, / Hisz ágy az is, és lágy az is, / És egyszer majd kívánjuk azt. // Itt nyugszunk majd el, kedvesem, / A fű nyomunkat ellepi, / Csak kettős sírunk domborul, / Mint zsenge nympa mellei.*

Mészöly Dezsőnek van egy másik háromrészes éneke a Balatonról, ugyanarról a partszakaszról, amely Badacsony és Keszthely között húzódik, s amelynek térképén Szigliget megint csak berajzolható. (*Chansonok egy Balatonfestő mester hagyatékából.*) A zalai helynevek ebben olyan dallamosan és szépen sorakoznak egymás mellett, mint a lánynevek Villon balladájában vagy Apollinaire híres kalligrammájában: „*Köveskál. Szigliget... Vonyarc... / Dereng, dereng egy asszonyarc...*” Tréfából lett e költemény, / nem írtam én, kiböktém én / e rigmust hirtelen / egy régi rigmus-versenyen. / Hogy is volt? Szigliget... Vonyarc... / Dereng, dereng egy asszonyarc... // „*Köveskál... Szigliget... Vonyarc... / Dereng, dereng egy asszonyarc...*” Tetszett e röpke rigmusom / hogy miért is tetszett, nem tudom ...// Robogva vitt a gyorsvonat, / nem is hallottam hangomat, / nem is folytattam versemet, / de eltemetni nem lehet: / ahányszor visz a gyorsvonat, / a talpam alatt kattogat, / a bőröm alatt borzogat, / s már mindörökre megmarad: // „*Köveskál... Szigliget... Vonyarc... / Dereng, dereng egy asszonyarc...*” (És megint előlről.)

A balatoni triptichon záródarabja szintén akusztikai építmény, egyszerűségében is sokatmondó, szómagiával dúsított, keserves dalocska:

III. Tutajon

Heverek hanyatt
a tutajon,
csak ringat, ringat
a Balaton,
s integet szemközt a koporsóhegy,
Badacsony.

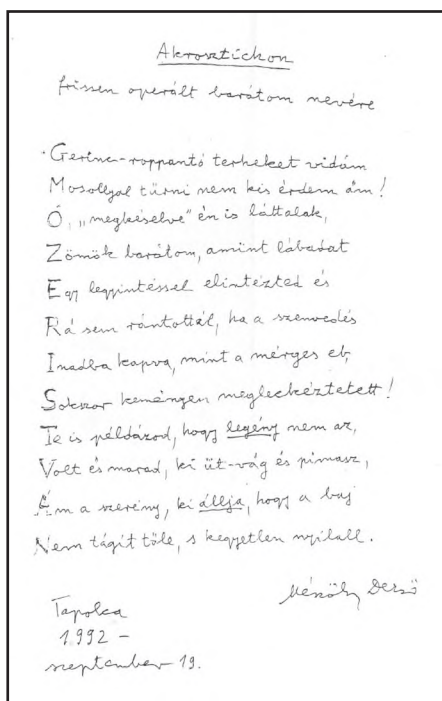
Reng-ring a rönkfa,
akár a bölcső:
aludj csak, költő,
aludj csak, költő,
nem a tiéd e bús emberöltő,
s e világ.

Vesztett az ember,
kerge e bolygó.
Habbánya bölcsőn
aludni oly jó!
Bölcsővel szemközt int a koporsó,
s nem ijeszt.

Kezdet és vég, bölcső és koporsó ellentéteire komponálta dalát a költő. Két part, lét és nemlét között hullámoltatja a tó a költő testét, szelíden veszi hátára a Balaton, nem úgy, mint hajdan a Tirrén-tenger. Nem hányja-dobálja, de anyamód, nőként ringatja, dajkálja a költőt a víz, ő pedig hagyja, tegye vele, amit csak akar a Balaton. A tutaj fája a bölcsőt juttatja a lírikus eszébe, amit már egy nagyobb kéz ringat. A szemközti hegy koporsóformája az emberélet végét asszociálja. Mészöly Dezső megnevezi ezt a hegyet: a Badacsonyt. Ebből akár meg is tudhatnánk, hogy (feltehetően) Fonyód felől pillantotta meg a Badacsonyt. Bizony, Szinyei Merse Pálról följegyezték, hogy bár festett idős korában Fonyódon is, de a szemközti Badacsonyt, éppen koporsóformája miatt, egyszerűen hagyta a vásznairól. Inkább elnézett a jobb keze felőli távolba, ahol a Fülöp-hegy s ritkán Tihany tornyai kéklettek.

A legmelankolikusabb Balaton-költeményt azonban néhány oldallal odébb, csak ezután olvashatjuk Mészöly Dezsőtől. (Kötetben: *Villon árnyékában*. Bp. 1983. 71. és 80. p. A nyolcvanas évek első felében így állította ugyanis össze saját verseit és verses műfordításait, amelyek között nem is vont túl éles határt.) Az *Ősz a strandon* verséből már hiányzik a szerelmes emberpár, nem szerepel benne egy ringatózó árva teremtmény sem. Csak elhagyatott, strandon feledett tárgyak néznek onnan az olvasóra, akár egy kései Mándy Iván novellából: *A póré fák alatt az elhagyott / nagy pingpongasztal nedvesen ragyog. / Az elhajított naptejes doboz / fehérén barna hangyaráj toroz. / Üres büfén leszaggatott plakát. / A szürke vizen borzadás fut át. / Széljárta part homokja elfelejti / a domború leánytestek nyomát, / s a jéghideg kabin rozsdás szegén / egy életűt kis trikó lóg, szegény.*

A gyönyörű női testek hiányából fakadó

szomorúsághoz illő vagy tán még annál is nagyobb bánatot érzékeltet, tárgyiasít poétikai megoldásaival Mészöly. A jéghideg rozsdás szögön lógó nyári ruhadarab látványától vacog ez a balatoni világ, sőt a kánikula utáni őszben az egész univerzum. Pilinszky János alvó szögeket látott jéghideg homokban. Ugyanezek a szenvedéstörténeti rekvizitumok játsszák el a stációkat, itt, ezen a versbéli, világvégi elhagyatottságot mutató strandon.

A télire vetkőző világ és nézői tán mindig is számítottak az őket megörökítő költők vagy festők létvigaszára. Ehhez az kell, hogy először az alkotót fogja el az a bizonyosság, hogy nem csupán a pusztulást idézi föl műveivel. Bajos lenne egy olyan tartós létélmény, hogy minden szépség, törvény, rend alávetettségben kénytelen egzisztálni egy nálánál sokkalta nagyobb erő ellenében, utóbbit nevezzük, mondjuk, közelítő télnak.

Mészöly Dezső, úgy olvasom ki alkotásaiból, Kosztolányitól és Rilkétől tanulta el a mulandósággal szembehelezhető reflexeket. Ezek közül az első a részvét, az empátia megnyilatkozása: sajnálja, szánja még az életűt trikót is, amely Krisztusi szögön függ. A vers utolsó szava ezért éppen ez az értelmező, hátravetett jelző: *szegény!*

A másik pedig a következő: a számunkra elkerülhetetlen létkatasztrófák egyáltalán nem biztos, hogy úgy következnek be, ahogyan azokat mi magunkban – rettenetes voltukban tudjuk. Baj a végesség-tudat, persze, hogy baj (lásd Ottlik Géza Budáját!), ám Mészöly Dezső a sajátos Rilke-átköltésével üzent egy másfajta meggyőződéséről, és annak reményéről:

Rilke húrjain Victor Máté zenéjére

Levelek hullnak lankadatlanul –
akárha szórónak messzi égi kertek –
és szállingózva némán integetnek.
Avarban járunk óhatatlanul.
Levelek hullnak lankadatlanul.

S a nagy magányos csillag egyre hull,
vak éjben hull a Föld a végtelenben,
sötét terhével szállva véghetetlen...
Mind hullton-hullunk óhatatlanul,
a nagy magányos csillag egyre hull.

Az ősz megérint – és lehull kezem.
S hány kéz lehull itt – jaj – nem lát a szem mást!
De Egyvalaki van, ki mind e hullást
– túl vak homályon, sűrű fellegeken –
örök kezében tartja szüntelen.

(Lyukasóra, 1999. 9. sz. 7. p.)

Tapolcán, amikor közös kórteremben feküdt egy tapolcai betegtársával, aki nem volt neves művész, se tudós, s akinek fájdalmai voltak, mivel frissen műtöttek, Mészöly Dezső néki is ugyanolyan verset írt és ajánlott, mint *Mészöly Gedeon*nak, az édesapjának, *Magay Bertán*nak, az édesanyjának, *Mészöly Laurán*nak, festő húgának, *Bereczki Erzsébet*nek, a feleségének, *Mészöly Annának*, a lányának, *Mészöly Gergely*nek, a fiának vagy éppen a barátainak: *Devecseri Gábornak*, *Berczeli Anzelm Karinak*, *Komlós Aladárnak*, *Jékely Zoltánnak* vagy *Latinovits*nak. Az akrosztichonok, a versfölkbe vett család- és keresztnévek regisztere szerzőjük humanizmusának egyetemességét hirdetik: „mindannyian egyek vagyunk.”

Akrosztichon frissen operált barátom nevére

Gerinc-roppantó terheket vidám
Mosollyal tűrni nem kis érdem ám!
Ó, „megkéselve” én is láttalak,
Zömök barátom, amint lábadat
Egy legyintéssel elintézted és
Rá sem rántottál, ha a szenvedés
Inadba kapva, mint a mérges eb,
Sokszor keményen megleckéztetted!
Te is példázod, hogy *legény* nem az,
Volt és marad, ki üt-vág és pimasz,
Ám a szerény, ki *állja*, hogy a baj
Nem tágit tőle, s kegyetlen nyilall.

(Tapolca, 1992. szeptember 19.
Mészöly Dezső) ♦♦

RÉFI ZSUZSANNA

A második karrier

Marton Éva credója

Turandot, Marton Éva a Metropolitan színpadán, 1987

„Hatalmas hátizsákom az évek során megtelt élményekkel, tapasztalatokkal, ismeretekkel, és ezt mind szeretném szétosztani. Arra vágyom, hogy amikor meg kell válnom majd az élettől, akkorra ez a hátizsák üres legyen. Mert ma már tudom, hogy az odaadó szolgálat a valódi győzelem.” Így szól annak a rendkívüli aszszonynak, Marton Évának a hitvallása, akinek ez év júniusában ünnepelhetjük hetvenötödik születésnapját, s aki mindenütt, a New Yorki MET-ben, a bécsi Staatsoperben, s a milánói Scalában egyaránt magával ragadta közönségét. Amikor Birgit Nilsson azt mondta neki egy hajdani közös próbájukon, hogy ő lesz a következő Turandot, először megdöbben, ám hamar kiderült, hogy a svéd szopránnak igaza lett.

Egyedülálló nőalakjának titkairól ősszel már a fiatal énekeseknek mesél, ugyanis rendhagyó posztgraduális kurzust indít a Zeneakadémián. A világhíró énekesnővel, professor emeritával a szerepformálásról, a fiatalok felkészítéséről, mai lehetőségeikről, s persze a róla elnevezett énekversenyről is beszélgettünk.

– A különleges új képzési program, amelyet a következő tanévben indít a Zeneakadémián, mi mindent foglal magába, és honnan jött az ötlete?

– Elképzeléseink szerint a Zeneakadémia szervezésében, 2018 őszétől régi vágyam teljesül majd. Mesterkurzust fogok vezetni, ahol magam adom a mindenkori kurzus témáját, s a felvett jelentkezőket meghatározott időn

belül – egy szemeszter alatt folyamatosan – tanítom majd a kívánt szerepre. Az elmúlt években ugyanis több énekes érdeklődött itthon és külföldön is, hogy hol, mikor tartok mesterkurzust. Vigh Andrea, a Zeneakadémia rektorasszonya ebben az évben szintén feltette a kérdést, hogy volna-e kedvem a Zeneakadémián tartósan mesterkurzust vezetni. Örömmel fogadtam el az ajánlatát. Fontos, hogy a már színpadon lévő fiatal énekes konzultálni tudjon egy-egy szerep nehézségeiről, s „élőben” találkozzon olyan énekes tanárral, aki maga is átélte azokat a kétségeket és szükséges korrekciókat, amelyek egy-egy figura megformálásával jártak, ráadásul pályája során már egy tapasztaltabb énekestől, karmestertől is elleshetett

Tosca, Milanói Scala, 1980

Gioconda, Marton Éva
Domingóval, Staatsoper,
Bécs, 1986

számos titkot. Tapasztalatom szerint a mai, rohanó világban már nemigen létezik elmélyült, alapos felkészülés egy-egy újabb szerepre, s az az érzésem, mintha egyre kevésbé értenének a megfelelő énekhangok kiválasztásához. A próbaidő is rövidebb, így nem jut elég idő a figurák kidolgozására. A 2018–2019-es tanév mesterkurszusait már március végén, április elején meghirdetik, s az érdeklődő énekesek hangi anyaggal, életrajzzal jelentkezhetnek a Zeneakadémia által megadott címen. Az érkező felvételeket meghallgatva választom ki azokat, akikkel dolgozni szeretnék. A következő évben Puccini: *Turandot* című operája kapja a főszerepet. Egyaránt lesznek aktív és passzív énekesek, s a kurzus zárásaként a fiatal előadók bemutatják majd a tanult anyagot.

– *Ön soha nem másolt senkit a pályája során? Hogyan alakult, változott egy-egy figurája, s mely szerepekkel azonosult a legjobban?*

– Nem kellett másolnom senkit, akadtak jócskán saját elképzeléseim. Marton maradtam mindig, erényeimmel és hibáimmal együtt. A szívemhez legközelebb Tosca, Turandot, Gioconda és Elektra szerepei álltak.

Nem véletlen, hogy az utóbbit, Richard Strauss Elektráját választottam a Magyar Művészeti Akadémián, 2014. április 11-én megtartott székfoglaló előadásom témájának. Azért is, mert akkor ünnepeltük Richard Strauss születésének 150. évfordulóját, s mert pályafutásom alatt nem könnyű darabjait rendszeresen énekelttem. Az Elektrában – s ez zenetörténeti ritkaságnak számít – mind a három női szerepet megformáltam. Először Khrüszothémiszt, Elektra testvérét 1979-ben, a New York-i Metropolitanban, aztán Elektrát, 1989-ben a bécsi Staatsoperben, végül Klütaimnesztrát, az anyát, 2008-ban a barcelonai Teatro del Liceu-ban. Szerettem ezeket a figurákat. Elektra az egyik legnagyobb szerepem volt, a megformálásával igyekeztem új látásmódot hozni a zene világába. Ennek a hősnőnek nem a robusztusságát, erőszakosságát, hanem inkább a lírai oldalát próbáltam előtérbe állítani. Azt, hogy mi által alakult ki benne a mindent elsöprő gyűlölet. Mindig vágytam az új koncepciókra, amelyek újabb és újabb ötleteket adtak. Elektrát például egy éven belül három különböző helyen, három nagy rendezővel állítottam a színpadra, s közben felvettem lemezre is Wolfgang Sawallisch mesterrel. Bécsben – ahol az első Elektrámat énekelttem – Harry Kupfer és Claudio Abbado voltak a *szüleim*. Úgy akartam a színpadra állítani, ahogyan még senki nem tette: az évek alatt Elektra bár felnőtt, de csak vegetáló élőlény maradt. Bécsset követte a lemezfelvétel Münchenben. Amikor annak idején rögzítettük Wolfgang Sawallisch karmesterrel ezt az operát, akkor megértettem, hogy a zenében olyan érzéseket, érzelmeket is meg lehet jeleníteni, átadni, közvetíteni, amelyek szavakkal nem megfogalmazhatók... Olyan lelkiállapotba lehet általa kerülni, amelyet akkor él át az ember, amikor táncol. Önfeladten, boldogan... Aztán Barcelona következett, s Núria Espert rendezésében teljesen mássá vált ez a Strauss-hősnő: lágyabb, nőiesebb, szenvedőbb lett. Már azt tehettem a színpadon, amit akartam, teljesen felszabadultam. A közönség szeretett, ahogy én is őket. Megértettek és értékelték azt, hogy nem spórolok a hangommal, érzéseimmel.

Utána Londonban, a Covent Gardenben léptem színpadra a Götz Friedrich és Sir Solti György párossal. Ez a közös munka volt a csúcspont, és az eredmény sem maradt el: óriási sikerünk volt! „Duble Hungarian Triumph” – írta a premier után másnap szalagcímként a The Times. A három rendezés alatt kialakult a végleges Elektrám, amely aztán végigkísért a pályámon. S következtek a további előadások, koncertek, így többek között a legendás Elektra – koncertszerűen – 1991. március 3-án, a New York-i Carnegie Hallban, a Bécsi Filharmonikusokkal, Lorin Maazel vezényletével. Elektrát sajnos a Magyar Állami Operaházban nem tudtam elénekelni, eljátszani, túl sok

„törpe” akadályozta, hogy bemutatkozhasak
életem egyik legnagyobb szerepében a hazai
közönségnek...

– *Miként lehet átadni a szerepekről való tudást, s azt a növendékre szabni? A tanítványok hogyan tudják a legjobban befogadni a sok évtizedes éneklés, sok száz előadás alakította kifejezést?*

– A tanítványoknak azt a bizonyos tudást átadni akkor lehet, ha a tanár hiteles, s nem kíván lehetetlent a hallgatótól. Mottóm: ha nekem sikerült, neked is sikerülni fog! Kétségkívül hosszú és türelmes munkát igényel ez mindkét részből. Számos buktatót kell áthidalni, megoldani közösen. Az önbizalom hiánya, a félelem, a gátlások jelentik a legnagyobb fékezőerőt. Ezek legyőzése, a belső és a külső hallás közös nevezőre hozása néha nagyon sok időt vesz igénybe. Hosszú folyamat, amíg a levegő vétele és a célnak megfelelő adagolása is optimális lesz, s míg a fiatal énekes megérti mindezt, és tudja is alkalmazni a szerepek megformálásakor. És akkor még nem beszéltem a különböző stílusok elsajátításáról...

– *Máig emlékszem arra, ahogy a Jenufában Templom asszonyként színpadra lép, s megdermeszti a levegőt... Lehet ezt tanítani?*

– Nem. A személyiségét minden hivatásos előadóművész az évek folyamán alakítja ki, formálja. Ezalatt az érzésvilágom gazdagabb és színesebb lesz. Idővel elő tudom hívni az átélt vagy olvasott, látott, aztán pedig már az elképzelt eseményeknél fellépő érzéseket is. Az ember képzeletvilága egyre gazdagszik. Például én színeket láttam, ha énekeltem. A hangom is átalakult, már akkor, ha csak láttam a zeneszerzők által beírt előírásokat: dolce, agitato, dolorose...

– *Összel nemcsak mesterkurzus indul, hanem újra összemérhetik tudásukat a fiatal énekesek az önről elnevezett énekversenyen. A hírek szerint, nagy a túljelentkezés. Mi az oka, hogy ennyire népszerű ez a verseny?*

– Kétségkívül ebben nagy szerepet játszik Budapest szépsége, a Zeneakadémia egyedülálló intézménye, s világszerte ismert vendégszeretünk. S az is, hogy én még a „régárd” élő, aktív tagja vagyok. Közismert, hogy mindig az igazat mondom, nem vezetek félre senkit. Ezt szoktam meg jómagam is a férjemtől. A színpadon mindig őszinte voltam, s amit tudtam, mindent odaadtam. Gondolom, mindez közrejátszik a fiatal énekesek döntésében... Nemsokára lezárul a jelentkezési határidő, s az aspiránsokat szeretettel és tisztelettel hallgatjuk meg zsűritársaimmal – Kocsár Balázzsal, Kiss B. Atillával –, s kiválasztjuk a legjobbakat az élő versenyre.

– *Mennyire volt elégedett a két előző megmérettetéssel, s miben lesz más ez a harmadik seregszemle?*

– A felújított Zeneakadémia megnyitása után már alig egy évvel, 2014 szeptemberében sikerült megszerveznünk és lebonyolítanunk az

Turandot, Marton Éva
és José Carreras,
Staatsoper, Bécs, 1983

I. Marton Éva Nemzetközi Énekversenyt. A sikeren felbátorodva tervbe vettük, hogy ezt kétévénként megismételjük. 2016 őszén is megrendeztük ezt a seregszemlét, s az együttműködés a Zeneakadémiával – az előkészítő szervezésben és a verseny lebonyolításában – mindkét alkalommal kiváló volt. A második versenyen már a középdöntő és a döntő a több kamerás, élő internetes közvetítésnek köszönhetően harminc országban – Japántól az Egyesült Államokig, Norvégiától Brazíliáig – akár okostelefonról is követhetővé vált. A megmérettetés döntőjét a Bartók Rádió élő adásban közvetítette, a versenyről az M5-ös tévécsatorna ötvenöt perces filmen számolt be. Rendkívül pozitív hazai és külföldi visszajelzések érkeztek. A verseny után közvetlenül, „bónuszként” háromnapos ingyenes mesterkurzust tartottam a fiataloknak, a nyerteseknek és a kevésbé sikereseknek egyaránt. S ez a három napos, teltházas kurzus alkalmat adott arra is, hogy kihasználjam a Zeneakadémia adta csodás lehetőségeket, s reklámozzam intézményünket. S talán a seregszemle sikerét az is jelzi, hogy az eddigi énekversenyek díjazottjai közül a 2014-es nagydíjas Vörös Szilviát állandóan foglalkoztatja a Magyar Állami Operaház, rendszeresen koncertezik, s már külföldön is bontogatja szárnyait, most kapott kétéves szerződést a bécsi Staatsopertől. A 2014-es verseny második díjasa, Tatiana Zhuravel ukrán koloratúrszoprán kiválóan alakította Eötvös Péter: *A szerelemről és más démonokról* című operájának női főszerepét a Magyar Állami Operaház 2017-es, januári premierjén. A 2016-os második díjas magyar Horti Lilla, a Zeneakadémia nemrég végzett hallgatója rendszeresen lép fel koncerteken és dalesztereken, s már szerződése van a Magyar Állami Operaházban, többek között Mimit énekelte a 2017-es decemberi Bohémélet előadásokban, továbbá Rosalindát a pécsi Denevérben. Szép jövő áll előtte is.

Készülünk már a harmadik sorozatra, amelynek szeptember 10-e és 16-a között ad otthont a

Zeneakadémia. Ezzel sikeresen bekapcsolódhatunk a nemzetközi énekversenyek vérkeringésébe. Nagyon remélem, hogy az eddigi példás összefogásnak meglesz a gyümölcse most is.

– *Ön mit tart a legfontosabbnak egy fiatal énekesnél?*

– A kérdésében benne rejlik a válasz: az előadás; hogyan tudják a zeneszerző által leírt darabot újra és újra megszólaltatni. A zsűri különböző nemzetiségű és foglalkozású tagokból áll, egy a közös: szeretik az énekeseket, és szeretik a színházat. Mint zsűrielnök, ha úgy látom, hogy érdemes, élhetek a dupla szavazat lehetőségével. Eddig itthon még nem volt rá szükség. Szenvedélyesen harcolok nemcsak a jó énekesekért, hanem a korrekt lebonyolításért is itthon és külföldön egyaránt. Emiatt akadt már problémám, nem is egy helyen... De nem bírom az igazságtalanságot, és e téren nem ismerek tréfát, tegyék ezt bárhol a világban, velem, vagy éppen mással.

– *Számos bírálóbizottságba hívják, a világ különböző pontjaira. Hogyan látja, milyen a mai fiatal énekesgeneráció? Melyek az erényeik és a gyengeségeik?*

– Néhány észrevételemet foglalnék itt össze. Számos esetben tanácsolom például a növendékeimnek, hogy egyelőre tegyék félre a hozott anyagot, nem kell folytonosan azon rágódni, később elővesszük újra, és rögtön más megvilágításban fogjuk látni a szerző elképzelését. Sokszor tapasztalom, hogy hiányoznak a középfekvésben lévő hangok, pedig azokra kell építeni a magasságot... Meg kell találni azt a hangerőt, amelyből pianót vagy fortét lehet levegőadagolással képezni. Nagyon kevesen ismerik a jó lélegzést, a levegő folyamatos beosztását, a támaszt. S a szöveg megértésére és a kiejtésére több időt kellene fordítani. Egy áriát nemcsak elkezdni, de befejezni is tudni kell, közben pedig a darabban lévő érzelmi állapotot is megmutatni. Egy versenyen csak a teljes opera ismeretében lehet kiállni, és nem szabad a véletlenre bízni a megoldásokat. Fontos az első pillanat, amikor bejön valaki a színpadra:

hogyan viselkedik, milyen ruhát visel, ezzel erősíti vagy éppen gyengíti az egyéniségét. Több alkalommal megkérdeztem, hogy milyen szerepet szeretne a fiatal előadó a színpadon elénekelni, és nem kaptam megfelelő választ, mert nem ismerték eléggé önmagukat, nem voltak tisztában azzal, hogy mire képesek ma, és a tanulással hová juthatnának el... S azt kell mondjam, hogy a három alapszabályt sem ismerik: adottság, tehetség és a hit. A tehetséget felhasználom az adottságom továbbfejlesztésére, s a hit szintén nagyon fontos, hiszen hinni kell magamban is.

– Egy interjúban említette, nagyon lényegesnek tartja a fiatalok felkészítését az életre. Mi mindent tud ezért tenni? S hogy látja, könnyebb vagy nehezebb dolga volt önnek pályakezdőként?

– Minden pályakezdőnek nehéz, amíg nem találja a helyét az életben. Teljesen mindegy, hogy az én időben kezdett volna, vagy most. Az adottságot kapjuk a Jóistentől, szüleinktől, a tehetségért pedig meg kell dolgozni, és ez a legnehezebb feladat. Okosan fel kell mérni, hogy kitől és hogyan kell megkapnunk azokat az információkat, amelyekre szükségünk van. Tájékozottnak kell lenni, hol melyik szerepkörben van hiány, milyen a kereslet, s persze azzal is tisztában kell lenni, hogy kitől és hol lehet tanulni. Egy fiatal énekesnek tudnia kell, hogy szüksége van-e diplomára, vagy inkább magánúton érdemes készülnie. Ezeket a kérdéseket a fiataloknak elsőként saját maguknak kell feltenniük... Az éneklés egy életforma, ami sok lemondással is jár. Fizikailag és lelkiileg erősnek, állhatatosnak kell lenni, s persze mindezt a hit, a magunkba vetett hit tartja össze. Tanárként, a mi feladatunk, hogy ezeket a tehetségeket megtaláljuk. Erre is módot ad egy énekverseny... Remélem, hogy az újjáépült Operaházban lesz elég lehetőségük ezeknek a fiatal tehetségeknek, hogy megmutathassák oroszlánkörmeiket!

– A Forbes Magazin 2017-ben is összeállította a legbefolyásosabb nők listáját, s a kultúra terén ön lett az ötödik... Emellett született még néhány évvel ezelőtt egy másik lista is, ahol az összes eddigi operaénekes között is a negyedik helyet érte el... Hogyan tudott felépíteni két ilyen sikeres karriert?

– A Forbes Magazin már a második úgynevezett karrieremet értékeli, míg az említett lista egy régebbi összeállítás, s az énekesi pályafutásomat méltatja... Ez utóbbi terén férjemnek,

Zoltánnak döntő szerep jutott. Ő volt a menedzserem, szervezte a fellépéseimet. Hosszú távra tervezett. Én azonban csak hat hónapra kaptam meg a testre szabott szerepeket, amelyekre fel kellett készülnöm, s az előadásokon maximális teljesítményt nyújtanom – mással nem is kellett törődnöm. Ez nagy erőt, nyugalmat adott, s hála Istennek, a siker sem maradt el. A férjem ügyelt arra, hogy egyszerre kaphassam meg a legjobb zenekart, a legjobb karmestert, a legjobb partnereket, a legjobb rendezőt és a legjobb közönséget is. Remek példa erre, hogy amikor 1978. június 6-án *A trubadúr* Leonórájaként debütáltam – először énekeltem a milánói Scalában –, a partnereim között volt Ermanno Mauro, Fiorenza Cossotto, Sherrill Milnes, s Zubin Mehta vezényelte és Luchino Visconti rendezte az előadást. A közös munkánk is olyan természetesen alakult ki, mint sok minden más az életünkben. Zoltán volt az, aki már 1968-ban, amikor elvégeztem a Zeneakadémiát, azt mondta, el kell mennünk külföldre, mert az a potenciál, ami bennem van, idehaza nem fog kiteljesedni. Igaza lett! A sikerért pedig mindent megtett. Ő talált rá Medák Sárira Londonban, aki aztán egyik menedzserem lett, és 1972-ben ő intézte a kiutazásunkat Frankfurt am Mainba. Zoltán Frankfurtban, majd Hamburgban főorvosként folytatta a sebészti munkáját. Közben tanított az egyetemen, és nemcsak a fellépéseimet, utazásaimat, hanem a család ügyes bajos dolgait is szervezte, a hamburgi házunk fenntartását is kézben tartotta. Sikeresnek mondható, negyvenhárom éves pályafutásom után Zolival megállapodtunk abban is, ha együtt elhatározzuk, hogy egyszer befejezzük, akkor befejezzük. S a csúcson hagytuk abba. Néha hiányzik, de tény, hogy visszaút nincsen.

Amikor hazatértem, és tanítani kezdtem, akkor indult el a második karrierem... Mert engem most már az hajt előre, hogy átadjam a bennem lévő tudást, hogy segítsek, hogy ki nyissam a fejeket és a szíveket. Ne az irigység vezérelje az ifjú művészeket, hanem a tudás, a szeretet és a szépség. Az érdekel, hogy az embereket kicsit jobbá tegyem, hogy nyitottá váljanak és őszintén figyeljenek egymásra. Ez az én célom, és ez nem is kevés. Rengeteg munka, küzdelem és lemondás – ez az énekesi pálya, ahol semmit sem adnak ingyen. Én mindazt, amit megtanultam, megtapasztaltam, ameddig az erőm engedi, szeretném átadni, átadni, átadni...

– És nem hiányzik önnek a taps, az ünnepelés?

– Nem az ünnepelés, a fellépés hiányzik. Amikor látom, hallom, hogy aki ott áll a színpadon, nem tudja megoldani a feladatát, no, akkor feléled bennem a versenyló ösztön, hogy igen, nekem kellene ott állnom és megmutatnom... Mert az, hogy szívből szurkolok nekik, sajnos még nem segít, de boldog vagyok akkor, ha azt kapom, amit elvárok.

– Szép jubileumot ünnepel idén, júniusban lesz hetvenöt éves. Ha visszatekint, akad hiányérzete?

– Erre egyszer már azt feleltem: ha azt kérdezné a Jóisten, kezdjük-e előlről ugyanígy, azt felelném, rajta! Hiányérzetem az eddigi életemmel, pályafutásommal – bármilyen furcsán hangzik – nincsen. A férjem és a Jóisten eddig nagyon vigyázott rám. Hálás is vagyok érte!

– Úgy tudom, szép lemezsorozatot is összeállít a férje a korábbi előadásaiból. Hány album készült el eddig, s melyek következnek még?

– Talán vegyük segítségül Zoli naplóját, amelyben így ír erről a sorozatról: „Először csak egy normális, lemezelő interjú műsornak indult, de Madarász Zsolt ötlete alapján sorozat született belőle – Marton Éva pályafutása live (élő) felvételeinek tükrében. Az elképzelést a Bartók Rádió vezetősége is támogatta, így került sor eddig kilenc, 90 perces adásra. Az összeállítások mellett akad, amely a következő címet viseli: *Férfiak, akikkel szívesen énekeltem, vagy énekeltem volna*. Remélem, így sikerül bemutatni Éva széleskörű, s itthon kevésbé ismert munkásságát. Egy-egy lemezcsozor összeállítása négy-öt hónapot vesz igénybe, s kizárólag élő felvételekből válogatok. Az alapot szolgáló összeállítás célja, hogy az így elkészült lemezcsoomag – a tervek szerint – később a Zeneakadémia, a Magyar Állami Operaház, a Bartók Rádió, a Magyar Művészeti Akadémia, a Széchényi- és a Nemzeti Múzeum könyvtárába kerüljön. A lemezek kereskedelmi forgalomban nem elérhetőek, kifejezetten archiválás céljára készülnek. Kiváló csapattal – Dvorák Zsuzsa, Juhász Miklós, Máté Éva Gyöngy – már jó két év munkáját fektettük a sorozatba, és remélem, a hátra levő részeket még sikerül befejeznünk. Később az összes felvételt digitalizálni szeretnénk. A tervek szerint még júniusig, Éva születésnapjáig, talán sikerül tető alá hoznunk a *Verismo és Marton Éva* összeállítást is, s aztán – ha minden a maga útján megy – december táján kerülne sor Mozart, Beethoven műveire, valamint a II. bécsi iskola alkotóira... Ennyivel tartozom még, hogy kiteljesedjen munkám a *Császárné szolgálatában*. Különbö ez lesz, ha egyáltalán elkészül, a könyvem címe is.”

LEXIKON: Prof. Dr. hab. Ks. Marton Éva elismerései röviden. Számos kitüntetés mellett Marton Éva Kossuth-, Bartók-, Pásztory-, Prima Primissima díjas operaénekes, a Nemzet Művésze. 2016. augusztus 20-án megkapta a Magyar Szent István-rend kitüntetését. A Liszt Ferenc Zeneakadémia professor emeritája, a Magyar Állami Operaház főigazgatójának főtanácsadója, a Corvin-lánc testület alelnöke, a Szegedi Tudomány Egyetem díszdoktora, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. A VIII. és IX. kerület, Miskolc város és Budapest díszpolgára, a bécsi Állami Operaház örökös tagja, az osztrák állam kamaraénekes, 2009 óta a barcelonai Gran Teatro del Liceu 30 év után átadott aranyérmének birtokosa. A New York Times háromszor választotta Az év énekesének, illetve művészenek.

Ezer tó országa

Van a könyvespolcomon egy gyűszűnyi kis dézsa, amelyet a finnországi szaunákban használnak a lávakő locsolgatására, Helsinkiben kaptam emlékül hatvannégyben egy kedves finn lánytól. Akkor jártam először északon, aztán legközelebb húsz év múlva, Görgey Gábor társaságában. Irodalmi konferenciára voltunk hivatalosak, Helsinkiben, a rádió épületében gyűlt össze a nemzetközi társaság, oda érkeztek az írók Európából, a tengerentúlról, s házigazdánk vitte bennünket autóbuszokkal Lahtiba, a symposion színhelyére. Kedves kis hotelben kaptunk szállást, kellemes, északi nyár volt, a tanácskozásokat délelőttönként a szálló kertjében tartották, fő téma a szatíra szerepe volt a kortárs irodalomban. Görgey először járt Finnországban, kirándulásainkon bennfentesen meséltem neki mindenről, amit csak tudtam az ezer tó országáról. Élvezte a szaunát, nem a hotelbelit, hanem a természetes tó partján lévő, vaskos gerendákból épült paraszti, a sokévi füsttől már csupa korom deszkákat a gőzölgő, forró lávakő körül, a test csapkodására való leveles nyírfa ágacskákat, a hideg mártózást az odakinti tavacskában. Ugyanígy mártóznak jeges télben is, kifutva a gőzből, meséltem barátomnak, mert mindez nekem már ismerős volt. Hetvenegyben bemutatták az *Adáshiba* című darabomat Helsinkiben, a Nemzeti Színházban, tél volt, fagyos február, és a premier után az egyik színész városkörnyéki házában volt a bankett, és mivel a vendéglátáshoz hozzátartozott a szaunázás is, megtapasztaltam ezt a frissítő szokást. Sok barátot szereztem akkor, és Finnország egyre közelebb került hozzám, Csilla lányom, minthogy bölcsészként felvette harmadik szaknak a finnt, ösztöndíjjal két félévet hallgathatott Helsinkiben az egyetemen, és mire hazajött, az itt élő finnekkel is barátságba került.

A Finnugor Tanszéken *Gombár Endre* volt a tanára, jeles műfordító, aki második hazájának tekintette Suomit. Amikor a miskolci Nemzeti Színházban voltam dramaturg, éppen egy drámaíró művét fordította, kaptam az alkalmon, hogy színesíthessem a műsort, hiszen finn színdarabot nemigen mutattak be a magyar színházak. *Tauno Ylirossi* társadalmi szatírját *Börtönkarrier* címmel vittük színre, *Verebes István* rendezett belőle fergeteges előadást. Meghívtuk az író. El volt ragadtatva, és odahaza azt nyilatkozta a vezető lapok valamelyikében, hogy a miskolci színház a legjobb Európában. Gombár a Kulturális Kapcsolatok Intézetének skandináv referense volt, működött a Magyar–Finn Kul-

Xantus Géza: Lebegés

turális Vegyes bizottságban (amelynek Bertha Bulcsu is tagja volt), tanított az ELTÉN, és írt, fordított. Ő tette át magyarba Miko Waltari híres regényét, a *Szinuhét*, meg a *Mikaelt* és másokat, mint például Daniel Katz mulatságos történetét, az *Amikor nagyapám átsíelt Finnországba* címűt. Több mint huszonöt kötet műfordítása jelent meg 1964 óta finnből, észtből, svédből és oroszából. De ő maga is írt. Gyermekkönyve, ifjúsági regénye, vers- és novellás kötete jelent meg eddig, most legutóbb pedig egy lírai, szerelmes regény, a *Lehettél volna Lappok királya* című történet. A magyar ösztöndíjas férfi az ösztöndíjasok lakta diákszálló egyik házibuliján beleszeret egy csinos, barna lányba, noha mindkettőjüknek más volt a programja, hagynak csapot-papot, beülnek a lány Renault 6-osába, és nekivágnak a lappföldnek.

A könyv nem csak érzelmes utazás, de érdekes betekintés is a messzi északon élők szokásaiba. Gombár évekig élt Finnországban, ismeri a lappok földjét és a finnek életét. Miközben az út voltaképpen egy szenvedélyes utazás, háttérként hiteles rajza is a vidéknek. Megtudhatjuk azt is, hogy a lappok nem szeretik, ha így nevezik őket (finnül lappinak), pedig hivatalosan Lappland a földjük neve. Marjukka, a férfi szerelme is *száminak* mondja magát, Száminföldön él az anyja, oda tart-

nak. Norvég, svéd határokon át vezet az út, a férfi kockáztat, mert az útra kelés hirtelen elhatározása közben meg sem gondolta, hogy nincs érvényes útlevele, és ez még akkoriban történt, amikor egy magyarra ez veszélyt hozhatott. De mindent megér a szerelem, ami nem tarthat örökké, mert a férfi nő, és nem akarja elhagyni a feleségét. Mondhatnánk, hogy szokványos história, ha nem vennénk figyelembe, hogy ahány szerelmespár, annyi jellem, karakter, vagyis minden *love story* mégis csak különbözik egymástól. És persze itt megkapjuk egy kevésbé ismert világ érdekességeit, olykor szociografikus motívumokkal. Gombár vendégprofesszor volt a Helsinkii Egyetemen, megbecsülésük jeleként megkapta a Finn Oroszlánrend I. osztályú lovagkeresztjét, 2003-ban pedig itthon a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztjét. Most már visszavonultan él Csobánkán a feleségével, kis házuk a hegyen van, a lejtős kertben csak a nyírfák emlékeztetnek az északi tájra. De talán nem is a csobánkai hegyeket nézi, az ember nyolcvan évesen (mert most töltötte be) hajlamos messzire látni, ha tetszik, az ezer tó országa síkságaira, nyírfáira, a rénszarvasok havas földjére, vagy a harsogón áradó Ounasjoki folyó partjára, ahol elváltak egymástól a könyvbéli szerelmesek. ♦

XANTUS GÉZA KIÁLLÍTÁSA A FORRÁS GALÉRIÁBAN

A VÉGTELEN FELÉ

„A háromdimenziós, tapasztalt világunkon túlmutatóan egy további, transzcendens dimenziót szeretnék ábrázolni. Megfogalmazásom érdekében gondolati síkon a feltámadt Krisztus misztériumát veszem alapul, aki tanítványait a bezárt ajtókon keresztül látogatja meg, kitapintatja sebhelyeit, hús-vér emberként mutatkozik, és anélkül, hogy felismerhetősége változna, áthalad a szilárd formákon. Ezáltal élénk tárja annak tényét, hogy létezik egy olyan dimenzionális világ, amelyet a ma embere még nem ismer. Ennek a

felsejlő valóságnak vizuális bemutatására keresem a képzőművészet adta lehetőségen belül a kifejezési formát. – Xantus Géza erdélyi festőművész sűrítette ezeket a mondatokat a festményeinek mondanóját a Forrás Galériában nyílt kiállítása elé. A végtelen felé című kiállítás, amely május 2-án nyílt a Kárpát-haza Galéria rendezvényeként, Tóth Norbert kurátorsága mellett, 2018. május végéig látogatható a fővárosi Forrás Galériában. Az alábbiakban Hegedűs Enikő művészettörténész megnyitó szavaiból idézünk részleteket.

HEGEDŰS ENIKŐ

XANTUS GÉZA FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSÁRA

A csíksomlyói születésű – az idén havan-éves – festőművész művészeti tanulmányait Rómában egészítette ki, amelyet aztán Budapesten teológiai képzéssel bővített. A szakralitás jegyében fogant alkotásaival az égi és földi dimenziók átjárhatóságát tárja fel. Jelen kiállításon bemutatott képei is a VÉGTELEN felé irányulnak.

Xantus Géza a sokszor és sokak által ábrázolt témákat saját megfogalmazásában tárja elénk, s figyelmünket a megszokottól eltérő hangsúlyokra helyezi. A tárlaton bemutatott *Megfeszített – Pieta – Feltámadott* triptichonján a szenvedés által meggyötört Krisztus a föld és ég között, a kereszttől már szabaddá vált Megváltóként áll előttünk.

Xantus Géza vándora (*A vándor*) Róma utcáira vezet, majd átröpít a taorminai görög színház romjaihoz, európai kultúránk romba dől, teatrális díszletéhez.

A fényekkel és színekkel átítatott képeit látomásként is érzékelhetjük. Bennük egymásba fonódnak a belső folyamatok rögzítései és a külvilág jelenségei. Alkotásaiban egyaránt jelen van az erő és az elcsendesedés, a befele fordulás és a lebegő kitárulkozás. A magány sötét terében felsejlő *Fénysugár* a végtelen erejét sejteti. A drámaiság jelen van mind a magány állapotának képeiben, mind pedig a nagy, teatrális víziók felvonultatásában: a vörös-sárga fényében úszó taorminai színház képében, és *Az Apokalipszis lovasainak* érkezésében. A lovak, a ló és ember együttléte emberi viszonyainkat is megjeleníti. A belső világ határtalanságát tükrözi a nő mozdulatlan végtelenített sora és forgása (*Lebegés*).

A kiállított alkotásokban megmutatkozó drámaiság végkifejlete pedig nem a kiüttlanságba torkolló tragédia, hanem sokkal inkább a VÉGTELEN felé irányuló fohász és útjelzés. ☛

LEXIKON: Xantus Géza 1958. december 17-én született Csíkszeredában, s 1982–1986 között kezdte meg művészeti tanulmányait, mestere Beczásy Antal. 1995-ben fejezte be teológiai tanulmányait, a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán szerzett diplomát. 1999–2003 között római ösztöndíjas. 2003-ban a római Accademia di Belle Arti festészeti karán végzett, mestere Prof. Nunzio Solendo. Tagja a rotterdami Continental Art Egyesületnek, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE), a Román Képzőművészek Szövetségének (UAPR) és a Barabás Miklós Céhnek (BMC). A csíkszeredai Studio 9 művészcsoporthoz tartozás egyik alapító tagja. Egyéni kiállításokból válogatás: Kiel, Helsinki, Budapest, Róma, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely, Csíkszereda, Temesvár, Arad, Nagyvárad. Csoportos kiállításokból válogatás: Hongkong,

Torino, Sapporo, Barcelona, Varsó, Maastricht, Budapest, Belgrád, Ostrów Wielkopolski, Rocca di Cave, Frascati, Csíkszereda, Arad, Iași, Marosvásárhely, Bukarest, Esztergom. Alkotásai megtalálhatóak Magyarország és Erdély számos templomában, egyházi épületében, többek között a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia budapesti kápolnájában, a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban, az Ávas-Déli plébániatemplomban, a szatmárnémeti Szent Család templomban, a csíkszeredai Szent Ágoston templomban, a kolozsvári Szent István templomban, a kisjenői plébániatemplomban, a szegedi Jézus Szíve templomban. Ő készítette a szatmárnémeti római katolikus püspöki palota helyreállításának belsőépítészeti terveit és a Gyimesi Kálvária bronz dombormű sorozatát. Több külföldi kiállításon díjazták, 2003-ban a Premio Internazionale Beato Angelico díjat vette át.

BÉCS ÉS A MAGYAR KULTURÁLIS KÜLPOLITIKA

a témája Ujváry Gábor: **Kulturális hídfőállások** című tanulmánykötete nemrég megjelent II. részének, amely a Ráció Kiadó gondozásában került a könyvesboltok polcaira. Dr. Ujváry Gábor, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos főmunkatársa szerzőként nem ismeretlen a Lyukasóra olvasói számára, hiszen a 2015/8-as különszámunkban az ő írásai révén mutathattuk be gróf Klebelsberg Kuno nagyszabású vallás- és közoktatásügyi miniszteri munkásságát. Ujváry mostani kötete is izgalmas, sőt állíthatom, tanulságos olvasnivaló, ebből adunk most közre részleteket, különös tekintettel az ismert, vagy éppen kevésbé köztudott irodalmi, művészeti vonatkozásokra. (A Szerk.)

UJVÁRY GÁBOR

Bécs és Magyarország kulturális kapcsolatai

Magyarországra az 1918 előtti, történelmi határain kívül eső városok közül nemcsak politikai, de kulturális értelemben is Bécs gyakorolta a legnagyobb hatást. A kulturális kapcsolatok már a 14. század második felétől meglehetősen szorosnak számítottak, ám sohasem bizonyultak teljesen egyoldalúnak. Bár kétségtelen, hogy Bécsnek a nyugat-európai művészeti és tudományos áramlatokat közvetítő szerepe magyar szempontból rendkívüli jelentőséggel bírt, a magyar befolyás állandó bécsi jelenléte is vitathatatlannak maradt.¹

Bajos lenne Bécs és Magyarország több mint ezreger száz esztendőre visszatekintő kapcsolatait igazán találóan jellemezni. Időszakonként váltakozva a baráti szeretet és az összetartás, a közös érdekek felismerése, majd a széthúzás, az ellenségeskedés, az egymás elleni küzdelem vagy éppen a pillanatnyi *status quo* kölcsönös elfogadása e bonyolult viszonyrendszer alapja. Kötődéseink azonban mindig erősebbnek bizonyultak a minket időről-időre elválasztani igyekvő törekvéseknél. Ezt tanúsítja, hogy a modern Európa kialakulásának korszakában, 1526 és 1918 között egy olyan államközösségben éltünk, amely részben a mai európai berendezkedés mintájául szolgált. Jól, rosszul, megértően vagy egymást vádolva, szeretve gyűlölve és gyűlölve szeretve a másikat.

Négyszáz éves együttélésünket felemelő és szomorú, békés és viszályokat szító mozzanatok határozták meg. A megnyugvás és a megállapodás nyugalmi periódusai sajnos ritkák voltak. Leginkább a 18. századot (1711–1814) és az utolsó ötven esztendőt – az Osztrák–Magyar Monarchia bukásra és széthullásra ítélt fennállását (1867–1918) – tekinthetjük annak.

Az értelem helyett többnyire az érzelmek – és azok túltengése – befolyásolták összeköttetéseinket. Mindez mit sem változtat azon, hogy

a sok hányattatás után is fontosak vagyunk egymásnak: ezért is kritizáljuk gyakran a másikat – amit érdektelenség esetén nyilván nem tennénk. A magyar jobban ismeri az osztrákot, az osztrák pedig jobban a magyart, mint Európa bármely más két, rokonságban egyébként nem álló népe. A közvélemény-kutatások pedig már évtizedek óta bizonyítják, hogy a sokszor viharos múlt ellenére is kedveljük egymást – inkább, mint bármelyik más szomszédunkat –, bírálatokkal vegyes szimpátiánk kölcsönös.

Történelmi kapcsolatainkban magyar szempontból kiemelkedő szerepet játszott Bécs városa. A magyar közgondolkodásban ugyanis az osztrák örökös tartományok, majd a császári Ausztria többnyire egyet jelentettek Béccsel. Annak az uralkodóháznak a székhelyével, amely négy évszázadon át a magyar királyi címet is birtokolta. Amint *Vajda György Mihály* (1914–2001) irodalomtörténész 1740 és 1918 közötti osztrák–magyar szellemi kapcsolatokról szóló kötetének címe találóan kifejezte: Keletre nyílt Bécs kapuja – s a magyarok számára is a Nyugat-Európa felé vezető út első állomásává vált a város. Politikai és gazdasági értelemben egyaránt. A magyar kultúrát megtermékenyítő európai szellemi áramlatok pedig jórészt bécsi szűrőn keresztül jutottak el a Szent Korona országaiba, és fordítva: a mai, sajátos „bécsiség” kialakulásához nagyban hozzájáruló keleti hatások jobbára magyar közvetítéssel érkeztek Bécsbe.

Mikszáth Bécsben

Az egyik legkiválóbb magyar prózaíró, a Bécsben is gyakran megfordult *Mikszáth Kálmán* regényének címét kölcsönözve ezért is nevezném különös házasságnak a magyarok és Bécs viszonyát. Olyan frigynek, amely ugyan rendre eljut a válságig, mégis mindig kikászálódik belőle. Itt is az évezredek óta sokszor

érvényes recept érvényesül: a kapcsolat már majdnem felbomlik, végül azonban a kötelékek erősebbnek bizonyulnak. Ahogy az Osztrák–Magyar Monarchia jelmondata kifejezte: elszakíthatatlanoknak és elválaszthatatlanoknak (*indivisibiliter ac inseparabiliter*), az egykori államközösség, a Monarchia felbomlása után is. Bár a közös szövetségi állam megszűnt és a történelem sülyesztőjébe került – az intézményes érintkezések és a személyes kontaktusok hálózata tovább élt. [...]

Mikszáth többször időzött Bécsben. 1873-ban a világiállításról tudósított, amelyen Magyarország önálló államként jelent meg, és számos elismerést, kitüntetést szerzett. Többek között itt mutatták be először Jedlik Ányos „villanysűrítőt”, más néven „csöves villámfeszítőt”, az első magyar gőzmozdonyt és az ezután diadalútjára induló Zsolnay-kerámiákat. A Práterben lévő vásárterületre így emlékezett Mikszáth:

„Most, mikor kevesbíteni akarják a vármegyét, egyszerre csak az a bolondság történik meg, hogy szaporodnak. Az öreg Bécs fogja magát és beáll ötvenharmadik »vármegyének«. Kriszti Gott, Bruder! Az embert szinte fölveti benne, mint a puskapor, a nemzeti szó, a hazafias kurjantás és zamatos magyar káromkodás bűvös, csábító hangja. Minden magyar ott, még az is, ami német. A fiakkeros magyarul mondja az embernek a rotunda nyugati bejáratánál, hogy »tessék kiszállni«, a Great Britaine műkincseit őrző magyar baka nyájasan mosolyog elé, amint tuhutumi ábrázatról magyar voltodot kiolvassa, a francia osztályban magyarul szólít meg a Bretagne-i parasztleány, hogy végy valamit galanterie-áruiból; és amerre jársz-kelsz az öt világrész romantikus meséinek ragyogó megvalósulása között, az ezer meg ezer idegen – mind nem idegen, hanem vagy kedves ismerős Debrecenből, Abaújból, Hevesből, vagy ha nem

Benczúr Gyula: Mikszáth Kálmán, 1910

ismerős, te mégis annak nézed, és szeretnéd szívedhez ölelni, mert magyarul beszél. S ha a Práter keleti részét járod, míg távolról füledig hangzik »Ez az utca végig sáros« népszerű nótája, jólesik tetejébe a lelkednek, hogy az egyiptomi khedive pavillonját mutogató jámbor muzulmán is eltanult egy-két szót Árpád nyelvéből és azt mondja: »Madzsar ember jó parát, beereszteni billét nélkül szeralyba.«»

Mikszáth egyébként az 1870-es évek első felében ellátogatott a híres-nevezetes tánclokálba, a Sperlbe is – amelyet aztán hamarosan be is zártak.

„Aztán elvégre is, ha a bécsi közkiállításról írok, lehetetlen annak a kiállításon kívüli kiegészítő részét, a nő-kiállítást mellőzni – jelentette ki Mikszáth. – Azt hiszi az ember, hogy a paradicsomban van, mikor a Speerlbe lép. Ezer meg ezer mosolygó alak, miknek ragyogó arcát tündéri színűre világítják meg a három terem gázcsillárai. [...] Az angyalarcú démonok ott ugrálnak körülöttem, ott rumoznak, boroznak közeledben, a tüzes szem reád kacsint, az életet ígérő, pirosra festett ajk csókot hány feléd, bent a táncteremben megharsan egy-egy frivol zenedarab, a hölgyek felugrálnak helyeikről és

rohannak a lelket-szemet szédítő táncba.” Az már csak természetes, hogy a nagy forgatagban egy magyar lányba is belebotlott. Mint ahogy az is, hogy a lárma szelődülésekor – magyar cigány nótáját hallva – sokan felkerekedtek, és felhangzott a jelszó: „»– Gehen wir zum »magyar emper«. A negyedik teremben, melybe öt-hat garádicion kell lemenni, kíváncsian lépsz be, és elcsodálkozol, hogy haza vagy varázsolválva. [...] A falak befestve nemzeti színűre, a terem közepén Magyar- és Erdélyország címere, mely mellé a Kossuth, másik oldalon Deák arcképe van függesztve; az utóbbié talán azért, hogy ebben a szerencsésen keresztülvitt dualizmusban gyönyörködjék. Az asztaloknál magyar kellnerek (pincérek) szolgálnak fel magyar ételekkel.” Mikszáth asztalszomszédjával elegyedett beszélgetésbe, aki megjegyezte:

– „» Nézze ön ezeket a lányokat, amelyek valamirevaló, az mind magyar...

– Ezt a dicsőséget – szoltam nevetve –, szívesen átengedném önöknek. – Hadd lenne ez a lány mind német!

– Nem úgy, fiatal barátom, nem úgy... Meg kell gondolni a dolgot és nem becsmérlni semmit. Himmel Krucifix! Ez is csak olyan jó

és fontos kiviteli cikkük, mint bármi más, mint a fa, búza, kőszén, gyapjú s a többi. Mi hálások vagyunk ezért is. Valóban, uram, igen... ez is azon nyerstermények közé tartozik, melyeket az önök országa nyújt, s melyek itt, a külföldön dolgoztatnak fel.«»

[...] Kulturális kapcsolatainkat is a kölcsönhatások jellemezték. Mivel az első keresztény magyar uralkodó, Szent István nevéhez köthető államalapítás következtében Magyarország – keleti, észak- és délkeleti szomszédjaitól eltérően – a nyugati kereszténység kultúrkörébe került, szellemi tájékozódása is Nyugat-Európa felé irányult. Elsősorban a német (német-osztrák), az itáliai és a francia befolyás volt jelentős, az ottani kulturális javak pedig többnyire bécsi közvetítéssel érkeztek Magyarországra. Ily módon Bécs hatása erősebb volt a magyar szellemi áramlatok alakítására, mint a Magyar Királyságé a bécsiekre, ám ez utóbbi sem bizonyult jelentéktelennek.

Mindez persze elsősorban a 16. századtól érvényes. A középkori Európa római katolikus kereszténységének latin nyelvű kultúrája – amelynek keleti és déli végpontjai a Magyar Királyság határával estek egybe – ugyanis valóban egyetemes és egyértelműen egyházi jellegű volt, igen kevés világi elemmel átszőve. Emellett teljesen ismeretlen jelenség volt még a nemzet vagy az anyanyelv szerinti elkülönülés. (Térségünkben ez a 18. század végéig így is maradt: Magyarországon még ekkor is többnyire „hungarus”-oknak, azaz az anyaföldjüket jelentő magyar hazához kötődőnek vallották magukat a különben nem magyar anyanyelvű értelmiségiek.)

Másrészt: a 16. századig nem létezett tartós politikai közösség a Magyar Királyság és az osztrák örökös tartományok között. A Habsburgok 1526-tól 1918-ig voltak magyar uralkodók, így a birodalmon belül mindig viszonylagos belső önállósággal rendelkező Magyarország sorsát is meghatározta a hozzájuk, s közvetetten a központjukhoz, Bécshez való viszony – amelynek természetesen kulturális vonatkozásai is voltak. Éppen emiatt erősödött meg Magyarországon Bécs kulturális közvetítő szerepe.

Balassi, Zrínyi, József Attila, Márai...

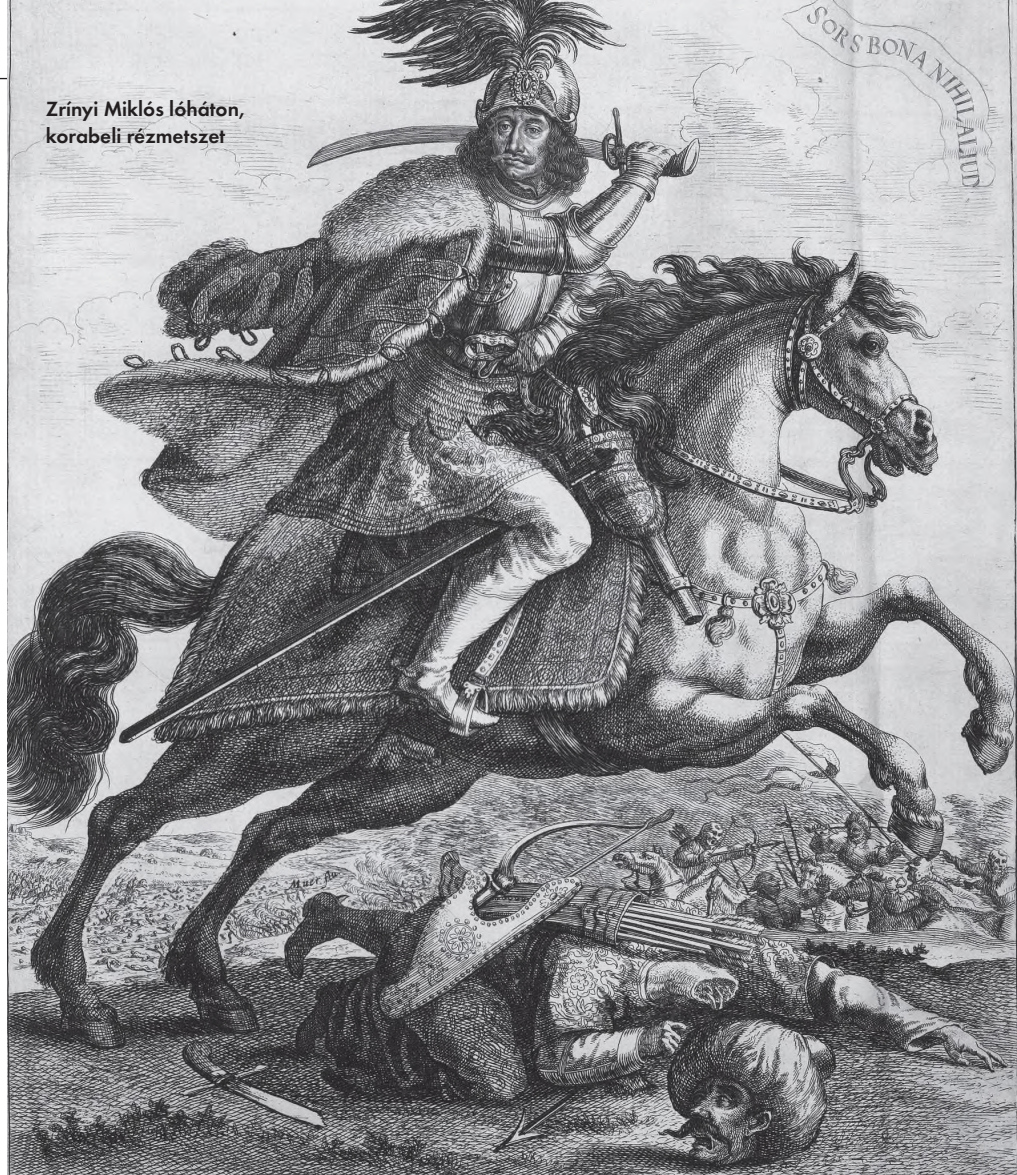
[...] Magyar írók és művészek sokasága is részben Bécsnek köszönheti karrierjét. Közülük a mára szinte elfeledett *Dóczi (Dux) Lajos* (1845–1919) is a bécsi egyetemre járt, majd a 19. század végének egyik legkedveltebb színműszerzője lett. Publicistaként a *Die Presse*-nek és a *Fremdenblatt*-nak is állandó szerzője volt, a *Csók* című, újromantikus darabja (1874) világhírűvé tette. Fordítóként Schillert és Goethét magyarra, magyar klasszikusokat (Mádách Imre, Vörösmarty Mihály, Arany János)

németre ültetett át – és Johann Straussnak is ő írta a *Pázmány lovag* librettóját. Már egész fiatalon politikai szerepet is kapott: Deák Ferenc kiegyezési törekvéseinek harcos védelmezőjeként Andrássy Gyula magyar miniszterelnök titkára lett. Miután Andrássyt a Monarchia közös külügyminiszterévé nevezték ki (1872), mellette dolgozott Bécsben osztályfőnökként, a külügyi sajtóosztály vezetőjeként – ha úgy tetszik, a Monarchia sajtófőnökeként (1871–1875 és 1895–1904).

Kevesen tudják, hogy a – Dóczihoz hasonlóan – szintén zsidó családban, Budapesten született Arthur Koestler (1905–1983), a *Sötétség délbén* (*Darkness at Noon*, 1940) című nagyhatású, a kommunizmusból való teljes kiábrándulás folyamatát leíró kötet szerzője a magyar fővárosban töltötte gyermekéveit. Egyetemre viszont már Bécsbe járt, az 1920-as évek elején. A 20. század egyik legnagyobb magyar költője, József Attila (1905–1937) az 1925/26. tanévben szintén a bécsi egyetemen tanult. Itteni életéről meglehetősen ellentmondásosan tudósítanak saját feljegyzései és a különböző emlékezések, amelyek hol nyomorúságos tengődéséről, hol viszonylagos jólétéről írnak. Az azonban bizonyos, hogy költői fejlődésének és politikai eszméi alakulásának szempontjából fontos esztendőt töltött a császárvárosban. Közvetetten még a magyar állam is támogatta itteni tartózkodását. Ugyanis egy ideig – a Horthy-rendszerrel való szembenállása dacára – a hivatalos magyar tudományos képviselő, a CH lakója volt, ahol takarítói teendők ellátása fejében ingyenesen kapott szállást és ellátást. Igaz, az ugyanide állami ösztöndíjjal érkezett *Keresztury Dezső* (1904–1996) – a későbbi író, költő, irodalomtörténész és kultuszminiszter – szerint feladatát szinte semmibe vette, a tudós kollégistákkal viszont komoly eszmecseréket folytatott.²

S ha már az írókat említettem, szólnom kell még azokról is, akik hozzájuk hasonlóan szintén szoros kapcsolatokat áptak Béccsel. Hiszen már a magyar irodalom első klasszikus költője, Balassi Bálint (1554–1594) is megénekelte a Tiefer Grabenen lakó „szép német leánt”, Zsuzsánnát és „szép atyjafiát”, „víg Anna-Máriát”. Balassihoz hasonlóan, bizonyos sok Bécsben tanuló magyar fiatal járt még erre, hogy elmondhassa: „Mézet szedénk egymás ajakáról / [...] Többet szólnom dolgunkról nem szükség, / Elég, hogy megvolt minden édesség”. Az íróként-költőként magyar nyelven alkotó későbbi horvát bán, Zrínyi Miklós (1620–1664) is járt egy évig a bécsi egyetem gimnáziuma 5. évfolyamára, 1634-ben ő írta és mondta el az évzáró ünnepi (latin nyelvű) beszédet a Natio Hungarica tagjai nevében Szent Lászlóról. Jó százötven esztendővel később Batsányi János (1763–1845), a korszak ismert költője – aki a magyar jakobinus-összeesküvésben való részvétele miatt a kufsteini börtönbe került, majd innen szabadulva Bécsben, aztán Linzben telepedett le – több mint tíz esztendőn

Zrínyi Miklós lóháton,
korabeli rézmetszet

keresztül (1796–1809) szintén a császárvárosban élt. Felesége is bécsi volt: az irodalmi szalonok kedvence, az ünnepelt költőnő, „Bécs Sapphója”, Baumberg Gabriella / Gabriele von Batsányi (1768–1839; az udvari kamarai levéltár – Hofkammerarchiv – igazgatójának, Johann Florian Baumbergnek [1730–1801] a leánya). Hosszú ideig Bécsben tevékenykedett és aktívan szolgálta az ottani magyarságot az egyik legtehetségesebb magyar újságíró, Széchenyi István bizalmasa, Falk Miksa (1828–1908) is, aki Erzsébet királynét a magyar nyelvre tanította. A korszak valamennyi nevesebb magyar írója megfordult, többnyire sokat tartózkodott Bécsben. Az Európa-szerte ismert *Eötvös Józseftől* (1813–1871) kezdve a népszerű irodalom mesterén, *Vas Gerebenen* (1823–1868) át a már említettekig.

A hosszabb vagy rövidebb ideig Bécsben élő *Hatvany Lajos* (1880–1961), *Bíró Lajos* (1880–1948), *Balázs Béla* (1884–1949), *Szép Ernő* (1884–1953) és *Déry Tibor* (1894–1944) művei mellett itteni nyomdákban került ki *Krúdy Gyula* (1878–1933) három kiváló regénye (*Mit láttam Vak Béla szerelemben és bánatban*; *Nagy kópé*; *Őszi versenyek*), *Babits Mihály* (1883–1941) klasszikus erotikus antológiája, az *Erató* vagy *Karinthy Frigyes* (1887–1938) néhány írása. József Attila előtt jó húsz esztendővel, 1904-ben ide járt az egyetemre *Kosztolányi*

Dezső (1885–1936) is. Az inkább érzékeny műfordítóként, mint íróként ismert *Mohácsi Jenő* (1886–1944) 1914-től volt a Neue Freie Presse munkatársa, Dóczin kívül *Herczeg Ferenc* (1863–1954), *Molnár Ferenc*, *Lengyel Menyhért* (1880–1974) és mások darabjai is komoly sikereket arattak a bécsi színpadokon.

A Tanácsköztársaság leverése után kommunista és baloldali meggyőződésű írók sora emigrált Bécsbe. Közülük a legjelentősebb a magyar avantgárd vezéralakja – a Kun Béla kulturális politikáját különben elítélő – *Kassák Lajos* (1887–1967) volt, aki 1926-ban végül visszatért Magyarországra. 1920 és 1925 között az általa szerkesztett *Ma* című folyóirat is a császárvárosban látott napvilágot, ahol számos magyar újságot és kötetet jelentettek meg akkoriban, és jó néhány magyar kiadó alakult és működött az 1920-as évek közepéig, a kommunista-baloldali emigráció lassú elhalásáig. Az 1919-es kommünt követően szintén Bécsbe távozott *Hatvany Lajos*, a modern magyar irodalom egyik legismertebb mecénása, aki a húszas évek első felében Erzsébet királyné egykori vadászkastélyát és kedves tartózkodási helyét, a lainzi Hermész-villát (13. Lainzer Tiergarten) bérelte. Meghívását számos nagy-szerű magyar író – *Krúdy*, *Móricz Zsigmond* (1879–1942), *Juhász Gyula* (1883–1937), *Babits*, *Füst Milán* (1888–1967), *Szabó Lőrinc*

(1900–1957), *József Attila* és mások – fogadták el, hogy így pihenessen a történelmi helyszínen. Bécs és Magyarország rendkívül élénk irodalmi kapcsolatairól 2010-ben a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2011-ben pedig a bécsi Theaternuseumban rendeztek kiállítást.³

Néhány kortárs magyar író, *Bartis Attila* (1968–), *Esterházy Péter* (1950–2016), *Nádas Péter* (1942–), *Závada Pál* (1954–) és mások kötetei még napjainkban is igen kelendők a császárvárosban. A klasszikus modernnek közül *Márai Sándor* (1900–1989) az egész német (és olasz) nyelvterületen népszerűvé vált – magyarországi ismertsége és kedveltsége is részben ennek köszönhető. Főművében, az *Egy polgár vallomásaiban* is megemlékezett bécsi rokon-ságáról, kissé külön jogász nagybátyjáról és annak családjáról, de arról is, hogy édesapjával a Belvárosban sétálva a régi ismerősök, üzletlajdonosok közül többen örömmel és tiszteletteljesen köszöntötték az egykor itt élt öregurat.

Barabás Miklós, Székely Bertalan, Schulek Frigyes, Munkácsy...

A festők, szobrászok, éremművészek mellett építészeket is képző bécsi Képzőművészeti Akadémia magyarországi fiatalokat vonzó hatásáról mindmáig sokat idézett munka az a kis kötet, amelyet a különböző jogcímenek hosszú éveket a Bécsi Magyar Történelmi Intézetben (továbbiakban: BMTI) töltő Fleischer Gyula (Julius Fleischer; 1890–1962) – később a bécsi tudományegyetem magántanára, majd Burgenland műemlékvédelmének vezetője – állított össze. Eszerint 1726-tól 1900-ig minden egyes tanévben tizenhét és huszonhét közötti

volt az intézmény magyar hallgatóinak száma. Közöttük olyan mesterekre bukkanunk, mint a neves éremvívő, *Donner Ignác* (1752–1803); két, Bécsben is jól ismert tájképfestő, apa és fia – akik közül az első a jelentősebb –, id. és ifj. *Markó Károly* (1791–1860, illetve 1822–1891); az akadémia több díját elnyerő és az angol királyi család vendégeként is szívesen láttott piktor, *Brocky Károly* (1807–1855); a főleg portrékat festő *Barabás Miklós* (1810–1898); az akvarelljeivel híressé vált *Libay Károly Lajos* (1816–1888) és a bécsi udvarban is keresett arcképfestő, *Borsos József* (1821–1883). Két nagyhatású szobrász: a klasszicizmus mestere, *Ferenczy István* (1792–1856) és a Kolozsvár főterén álló Mátyás-lovasszobor alkotója, *Fadrusz János* (1858–1903). A hazájuk történelmének sorsfordulóit megörökítő piktorok, *Than Mór* (1828–1899) és *Madarász Viktor* (1830–1917). A magyar történelmi festészet legnevesebb alakja, *Székely Bertalan* (1835–1910); a főleg balatoni életképeket hátrahagyó *Mészöly Géza* (1844–1887); az erdő szerelmeiként finom plein air tájképeket varázsoló – jóval a halála után felfedezett – *Paál László* (1846–1879). A kiváló köztéri szobrokat mintázó *Stróbl Alajos* (1856–1926); a budavári palota előtti Savoyai Jenő-lovasszobrot megformáló *Róna József* (1861–1939); vagy akár a pozsonyi születésű, de gyermekkorától Bécsben élő, magát osztráknak valló neobarokk szobrász, *Viktor Tilgner* (1844–1896), a Burggarten híres Mozart-szobrának alkotója. Az akadémiára építészek is jártak, így a főleg Budapesten – a Központi Vásárcsarnokot és a Magyar Országos Levéltárat is – tervező *Pecz Samu* (1854–1922); a budai vár Halászbástyájának megteremtője, *Schulek Frigyes* (1841–1919); a pesti származású *August Sicard von Siccarsburg* (1813–1868), akinek Eduard van der Nüll-lel (1812–1868) közös főműve a bécsi Operaház; vagy a budapesti Parlamentet megálmodó *Steindl Imre* (1839–1902).

Kétségtelen azonban, hogy az akadémia magyar növendékei közül a legnevesebb *Munkácsy Mihály* volt. 1865 első felében mindössze fél esztendő töltött az intézményben, ahonnan tandíjartzóása miatt „kiváló tehetsége és dicséretes szorgalma” ellenére is távozni kényszerült. A bérház, ahol megszállt (VIII. kerület, Wickenburggasse 7.), ugyanolyan formában áll, mint akkoriban. Furcsa fintora a sorsnak, hogy később – az Erzsébet királynét és Andrássy Gyulát is megfestő *Benczúr Gyulával* együtt – mégis az akadémia tiszteletbeli tagja lett. Hans Makart (1840–1884) halála után őt kérték föl a világ egyik leggazdagabb képzőművészeti gyűjteménye, a Kunsthistorisches Museum mennyezetképének elkészítésére. A múzeum kupolájához vezető főlépcsőház fölött láthatjuk 10x10 méteres festményét, *A reneszánsz apoteózisát*, a művész egyik leghíresebb, egyben legnagyobb méretű munkáját, melyet már ünnepelt mesterként, valószínűleg

az őt többször is kitüntető Ferenc József megbízására készített Párizsban, több évi munkával. Az 1890 szeptemberében helyére került alkotás középpontjában a korrigáló Tiziano, jobbra az előtérben Michelangelo áll. A háttérben Munkácsy önmagát is megörökítette.

Kisfaludy, Szigligeti, Csiky Gergely, Blaha és Jászai...

Egy egykori bécsi CH-ösztöndíjas, *Szép Ernő* – bár sokan gondolják, de nem azonos a kiváló költővel és íróval – a magyar drámáknak az 1820-as évektől a 19. század végéig tartó bécsi bemutatásáról érkezett a Bécsi Collegium Hungaricum Füzetei című sorozat VII. kötetében. Kutatásai alapján 1821-től – *Kisfaludy Károly* (1788–1830) *A tatárok* című darabjának színrevitelétől – 1900-ig 16 magyar szerzőtől huszonöt drámát, többnyire népszínművet mutattak be a Burgtheaterben és más bécsi színházakban. Úgy, hogy *A tatárok* csúfos bukása után 1850-ig – *Szigligeti Ede* (1814–1878) *Szökött katonájának átdolgozásáig* – egyetlen magyar darabot sem játszottak a császárvárosban, s az 1860-as évek közepétől is csak keveset. Az 1850-es években és az 1860-as évek első felében viszont roppant népszerűek voltak a magyar színdarabok. Ekkoriban a bécsi köztudatban a magyarság „mint par excellence lovas-nemzet” élt. Elsősorban hazafi, szavatartó, hitszegővé nem lesz. A színpadon gúnyt sohasem üznek belőle, míg pl. a cseh mint kétszínű, csúszó-mászó, alakoskodó nép, állandóan gúnyt tárgya volt. [...] A magyar népszínműveknek volt hatásuk a bécsi közönségre: befolyásolták a köztudatot s a magyarságot abba a világlátásba helyezték, amely – sajnos – a legutóbbi időkig is a magyar élet legsajátosabb, legjellemzőbb jegyeinek a pusztát, a tokaji bort, a szépaszszonyt, a cigányt és a csárdást látja.”

Kisfaludy és *Szigligeti* mellett olyan, mára részben elfelejtett szerzők – ma is ismert című – műveit adták elő, mint *Csepreghy Ferenc* (1842–1880; például a *Strogoff Mihály*, amely a legtöbb előadást megélt, magyar szerző írta darab volt); *Csiky Gergely* (1842–1891; például *A nagymama*), a már említett *Dóczi (Dux) Lajos* (például a *Csók*, óriási sikerrel); *Gaál József* (1811–1866; a *Peleskei nótárius*, erősen átalakítva); *Gabányi Árpád* (1855–1915; *Az apósok*); *Gerő Károly* (1856–1904; *Próbaházasság*); *Jókai Mór* (például *Az arany ember*); *Karczag Vilmos* (1859–1923; *Lemondás*); *Murai Károly* (1857–1933; *Huszárszerelem*); *Szigeti József* (1822–1902; a *Vén bakancsos*, az aradi színtársulat magyar nyelvű előadásában); *Tóth Ede* (1844–1876; *A falu rossza*). Az igazán jelentős magyar drámák közül egyedül *Madách Imre* (1823–1864) *Az ember tragédiáját* mutatták be 1892 júniusában az Ausstellungstheaterben, Dóczi fordításában, kedvező fogadtatással és kritikákkal. Az elő-

Székely Bertalan: Erzsébet királyné

adás azért is bizonyult mérőföldkönek, mivel általa nyílt meg az út Madách műve előtt a legkiválóbb európai színházakba. A kedvező képet árnyalta, hogy 1900-ig csak egyetlen magyar szerző operáját adták elő Bécsben, *Hubay Jenőtől* (1868–1937) *A falu rosszát*. [...]

A külföldre szegődő magyarországi színészek általában német nyelvterületre mentek, és ezen belül leginkább Bécsben váltak közkedvelté. 1769 és 1892 között mintegy százhetvenen szerepeltek ottani színpadokon. Bár nevüket néhány kivételtől eltekintve – mint a közönséget Bécsben is lázba ejtő *Blaha Lujza* (1850–1926), valamint *Bulyovszkyné Szilágyi Lilla* (1833–1909), *Csillag Róza* (1832–1892), *Lautenburg Zsigmond* (1852–1918), *Pálmay Ilka* (1859–1945) és a Burgtheater egyik legkedveltebb színészévé vált *Sonmenthal Adolf* (Adolf von Sonmenthal, 1834–1909) – napjainkban alig ismerjük, számosan zajos sikereket arattak. *Jászai Mari* (1850–1926) is 1892-es bécsi vendégfellépésével lett Európa-szerte ismertté. [...]

Jászai Mari
korabeli színházi
felvételen

1900-tól 1923-ig a bécsi operettet újra felvirágoztató *Karczag Vilmos* (1859–1923) vezette a Theater an der Wient, amelyben ekkoriban és a későbbiekben is számos magyar szerző darabját játszották kirobbanó sikerrel. A színház külsejét 1902-ben a Monarchia egész területén teátrumokat építő *Fellner és Helmer* iroda lakóházzá alakította át. Ferdinand Fellner (1847–1916) és Hermann Gottlieb Helmer (1849–1919) tervezték többek között a budapesti Vígszínházat és Operettszínházat, a fiumei (rijekai), a nagyvárad, a kecskeméti, a kolozsvári, a pozsonyi, a szegedi és a temesvári teátrumokat, illetve a bécsi Ronachert, Akademietheater, Volkstheater, valamint a

Wiener Konzerthaus is. A színházak kapcsán szükséges megemlékezni arról, hogy a 19. század utolsó negyedében Bécs zenei életének fontos és népszerű szereplője volt a magyar származású *Goldmark Károly* (1830–1915), aki a *Sába királynője* című operájának bécsi bemutatója (1875, Operaház) után az egyik pillanatról a másira híressé vált. Díszhelye a bécsi központi temető régi zsidó temetőjében (Zentralfriedhof, Tor 1, Gruppe 52 a, Reihe 1, Nr. 13) látható, Hietzingben pedig egy tér, a Goldmarkplatz őrzi az emlékét. Tőle eltérően a 20. század elejétől közkedvelt „bécsi” magyar zeneszerzők már nem az opera, hanem az annál jóval könnyedebb operett műfajában alkottak, és értek el zajos sikereket. A 20. század eleje ugyanis – *Hevesi Lajos* (1843–1910), az 1875-től Bécsben alkotó (újság)író és műkritikus szavait kölcsönvéve – a „kor saját művészetének”, az 1860-tól hódító operettnek a második aranykora (amelyet azonban többnyire ezüst-kornak neveznek) volt.

Lehár Ferenc, Kálmán Imre, Ábrahám Pál...

A bécsi operettet sokan és némi joggal tekintik a Monarchia egyetlen egységes művészi megnyilvánulásának és kifejezési formájának, amely a birodalom minden szegletének városi kultúrájához hozzátartozott. Legjelesebb magyar képviselői, *Lehár Ferenc* és *Kálmán Imre* (1882–1953) – a későbbiekben *Ábrahám Pál* (1892–1960) – ugyanúgy ott-hon érezték magukat a császárvárosban, mint Budapesten. Közülük a legismertebb, Lehár, életének nagy részét a császárvárosban töltötte, első operettjét (*Bécsi nők / Wiener Frauen*, 1902, Theater an der Wien) is itt mutatták be. Emellett 1912-től haláláig gyakran időzött kedvenc üdülőhelyén, Bad Ischlben is. Szinte minden nyarát itt töltötte, számos zeneművét is itt szerezte; hajdani villája ma Lehár-múzeumként működik. Magyarországon és Ausztriában egyaránt kedvelt és sokat játszott operettjeit, a *Víg özvegyet* (*Die lustige Witwe*, 1905, Theater an der Wien) – amelyet általában a bécsi operett ezüstkora kezdeteként tartanak számon –, a *Luxemburg grófját* (*Der Graf von Luxemburg*, 1909, Theater an der Wien), a *Cigányszerelmet* (*Zigeunerliebe*, 1910, Carltheater) vagy *A mosoly országát* (*Die gelbe Jacke*, 1923, Theater an der Wien; átdolgozása: *Das Land des Lächelns*, 1929, Metropol-Theater, Berlin) mind Bécsben mutatták be először. Itteni kis kastélyában – amely 1932-től 1944-ig volt a tulajdonában – a Bécsi Városi Múzeum (Wien Museum) kezelésében emlékszóbat alakítottak ki. Emlékműve a Stadtparkban tekinthető meg, a róla elnevezett utca pedig a Theater an der Wien mögött található. Májustól október elejéig – szombatonként 11 órától – a Burg belső udvarában még manapság is rendszeresen felcsendülnek Lehár-dallamok a hagyományos

Kálmán Imre fotográfiaja

mányosan kék egyenruhát viselő Hoch- und Deutschmeisterek zenekarának előadásában.

Lehár 1902-től a legnagyobb bécsi operett-színház, a Theater an der Wien zenekarának vezetője volt. A *Víg özvegy*, minden idők egyik legsikeresebb operettje is itt debütált. Lehár legtöbb darabja szintén a *Karczag Vilmos* vezette színházban került színre. *Karczag* több Kálmán-darabot is sikerre vitt, és 1908-tól 1921-ig a Raimundtheaternek, 1917 és 1919 között a Neues Wiener Stadttheaternek is igazgatója volt, így rövid ideig minden nagy bécsi operettszínpadot egy személyben irányított. A Stadttheaterben pedig magyar szerzők: *Helldai Jenő* (1871–1957), *Lengyel Menyhért*, *Balázs Béla* és *Molnár Ferenc* darabjait is bemutatta; könnyed polgári drámaival Molnár Ferenc a két világháború között is rendkívül népszerű maradt a bécsi színpadokon. *Karczag* emléktáblája a Stadttheater helyén (8. kerület, Laudongasse 36.) látható; felségével, *Kopácsi Julia* (1867–1957) operett-énekesnővel közös díszhelye a 13. kerületi hietzingi temetőben található.

Kálmán Imrét – vagy ahogy a bécsiek ismerik, Emmerich Kálmánt – első operettje, a *Tatárjárás* Vígszínház-beli bemutatója (1908) után szintén *Karczag Vilmos* csábította Bécsbe, ahol aztán 1909 januárjában nagy tetszést aratva játszották *Ein Herbstmanöver* címen e darabját. Innen indult a zenemű világméretű hódító útjára – Kálmánt pedig rövid időn belül már híres operettszerzőként ismerték. Három évtizeden át, 1938-ig élt a császárvárosban. Egymást követték zajos sikerei (*A cigányprimás / Der Zigeunerprimas*, 1912, Johann-Strauss-Theater; *Az obsitos átdolgozása Gold gab ich für Eisen* címen, 1914, Theater an der Wien; *Csárdáskirálynő / Die Csárdásfürstin*, 1915, Johann-Strauss-

Theater; *Farsang tündére / Die Faschingsfee*, 1917, Johann-Strauss-Theater; *A bajadér / Die Bajadere*, 1921, Carl-Theater; *Marica grófnő / Gräfin Mariza*, 1924, Theater an der Wien; *Cirkuszhercegnő / Die Zirkusprinzessin*, 1926, Theater an der Wien; *A csikágói hercegnő / Die Herzogin von Chicago*, 1928, Theater an der Wien; *A montmartri ibolya / Das Veilchen von Montmartre*, 1930, Theater an der Wien; *Az ördöglovas / Der Teufelsreiter*, 1932, Theater an der Wien). Több helyen is lakott Bécsben: az Alserstrassén, majd a 4. ker. Paulanergasse 12.-ben (1912 és 1923 között élt itt; erre emléktábla is figyelmeztet), aztán a Ringen, az egyetemmel szemben. Végül 1934-től 1938-ig a 18. kerületi Hasenauerstrasse 29. alatti, harminc szobás, fényűző villában rendezkedett be, ahol nevezetes estélyeket adott. (Itt tartózkodását ugyancsak emléktábla örökíti meg.)

A zsidó származású Kálmán az Anschluss követő második napon kénytelen volt „önként” odaajándékozni gépkocsiját a nemzetiszocialista pártnak, sőt korábbi sofőrje bérét és az üzemanyagköltséget is neki kellett állnia. Nem sokkal később egy újabb, az SA-nak nyújtott „adomány” fejében igazolták, hogy az épület átvizsgálása megtörtént, annak további ellenőrzésére nincs szükség. Mivel Horthy Miklós kormányzó is interveniált az ügyben, végül ingóságaival együtt menekülhetett Zürichen és Párizson keresztül az USA-ba.

1949-ben Karl Renner államfő meghívására, majd 1953-ban rövid időre visszatért még Bécsbe. Siófoki és budapesti – Operettszínház előtti – szobra mellett a bécsi 18. kerületi Türkenschanzparkban is látható egy mellszobra. Bécs 13. kerületében utca őrzi a nevét, amelyről a Wilhelm-Karczag-Wegbe kanyarodhatunk... Bár Párizsban halt meg, a család döntése alapján örök álmát is egykori diadalai helyén, a császárvárosban, a Zentralfriedhofban alusza (Gruppe 31B, Reihe

12, Nr. 10). A München–Bécs–Budapest közötti egyik vonatjárat is az ő nevét viseli.

Abrahám Pál (Paul Abraham; 1892–1960), az operett ezüstkorának egyik utolsó neves – a műfajt jazzes ritmusokkal megújító – képviselője volt. A budapesti Operettszínház karmestereként és házszerzőjeként 1930-ban bemutatott második operettjét (*Viktória / Viktoria und ihr Husar*) még ugyanebben az esztendőben a Theater an der Wienben is játszották, és igen kedvezően fogadták. Mivel dalszövegíróként német nyelvetterületen hamarosan népszerűvé vált, Berlinbe települt, ahol komoly sikereket ért el, többek között a *Hawai rózsájával* (*Die Blume von Hawaii*, 1931) vagy a *Bál a Savoybannal* (*Ball im Savoy*, 1932). A nemzeti-szocialista hatalomátvétel után hol Budapesten, hol Bécsben élt. A császárvárosban játszották a *Mese a Grandhotelban* (*Märchen im Grandhotel*, 1934, Theater an der Wien), a *Dschainah, das Mädchen aus dem Tanzhaus* (1935, Theater an der Wien) és a *3:1 a szerelem javára* (*Roxy und ihr Wunderteam*, 1937, Theater an der Wien – a premieren az osztrák nemzeti válogatott futbalcsapat is jelen volt) című darabjait. 1938 elején Párizsba, majd – már súlyos depresszióval terhelt – az USA-ba költözött. Több mint harminc, általában közkedvelt film zenéjét is ő írta. [...]

Testőrírók...

A Pozsonyban kelt, tizennégy pontos királyi kiváltságlevelével 1760. szeptember 11-én Mária Terézia alapította a magyar királyi nemesi testőrséget. Fenntartásáról a magyar rendek, Erdély és Horvátország adóiból gondoskodtak. Az első testőrök 1760. október 2-án foglalták el bécsi otthonukat, a legnevesebb osztrák barokk építész, az idősebb (Johann Bernhard) Fischer von Erlach (1636–1723) által tervezett, 1710 és 1712 között fölépült Trautson-, Gárdavagy Testőrpalatát. [...]

A testőrség jelentős szerepet töltött be a magyar művelődéstörténetben, mivel első tagjai között voltak azok a testőrírók, akik a magyar irodalomban – jórészt éppen a bécsi szellemi pezsgés hatására – a 18. század utolsó harmadában új fejezetet nyitottak: *Báróczi Sándor* (1735–1809), *Barcsay Ábrahám* (1742–1806), *Naláczy József* (1748–1822), *Czirjék Mihály* (1753?–1798) és mellettük a legismertebb, *Bessenyei György* (1746–1811). Bessenyei Bécsben 1772-ben megjelent *Ágis tragédiája* című munkáját sokan a magyar felvilágosodás kezdetének tekintik. Fekete Tamás szobrászművész készítette, 1996-ban felavatott mellszobra a palota lerchenfelderstrassei oldalán látható, azóta a bécsi magyarok március 15-i ünnepeinek állandó helyszíne.

A későbbiekben testőri szolgálatot teljesített a sikeres költő, *Kisfaludy Sándor* (1772–1844), valamint az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc három kiváló tábornoka: *Török Ignác* (1795–1849) aradi vitéz, *Görgey Artúr* (1818–1916) és *Klapka György* (1820–1892), illetve *Hrabovszky János* (1777–1852) altábornagy is. A testőrség parancsnokai általában a legtehetősebb magyar családok tagjaiból kerültek ki. Másfél évszázad alatt tizennégy kapitányuk volt: öt *Esterházy* (egy gróf: Miklós, majd a hercegek: I. és II. Miklós, Antal és Alajos), a grófok közül két *Pálffy* (Lipót és András) mellett még *Károlyi Antal*, *Vécsey Ágoston*, *Haller Ferenc* és *Lónyay Albert*, a bárók sorából *Splényi Ignác* és *Fejérváry Géza*, valamint az egyedüli nem arisztokrata származású, *Fratricsevics Ignác*. 1912-től 1914-ig az utolsóelőtti kapitány a korábbi magyar honvédelmi miniszter (1884–1903) és miniszterelnök (1905–1906), báró *Fejérváry Géza* (1833–1914) volt, aki hetvenkilenc évesen lett testőrpapancsnok. Turulmadaras síremléke a bécsi Zentralfriedhofban található.

*

A határhoz közeli Bécset nemcsak gazdasági és kulturális, de politikai szempontból is jelentős magyar központként tartották számon. A 16. század közepétől három évszázadon át Magyarország egyik fővárosa volt (Budapest csak 1892-ben, fő- és székvárossá nyilvánításával vált a Monarchián belül egyenrangúvá Béccsel). Kiemelt szerepét bizonyítja, hogy 1526 után a király és a magyarországi rendek közötti legfontosabb közvetítő hivatal, a magyar királyi udvari kancellária is itt kapott helyet, akárcsak 1760-tól az abban az évben alapított magyar királyi nemesi udvari testőrség. A Bécsben otthonra talált kulturális és tudományos intézmények közül az 1365-ben létesített egyetem és a kispapokat 1624-től fogadó Pázmáneum mellett a Theresianum pedig szinte ugyanolyan erős szálakkal kötődött Magyarországhoz, mint az osztrák örökös tartományokhoz. ♣

¹ A fejezetben elsősorban az alábbi munkákra támaszkodtam (a továbbiakban a hivatkozások nélküli adatok többsége is innen származik): Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien*, I–V., Verlag Kremayr & Scheriau, Wien, 1992–1997, Ergänzungsbänd, 2004; *Császár és király. 1526–1918, Katalógus / Kaiser und König. 1526–1918, Katalog*, szerk. és a kiállítást rendezte UJVÁRY Gábor – FAZEKAS István, Collegium Hungaricum, Bécs–Budapest, 2001; Ernő DEÁK, *Ungarn in Wien – Wiener Ungarn = Chronica Hungarorum Austriacorum, 30 Jahre Ungarischer Zentralverband (1980–2010) – A Központi Szövetség 30 éve*, Sodalitas, Wien–Bécs, 2010, 9–32; *Geschichte Wiens*, I–VI., Wien, 1997–2000; *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, Balassi, Budapest 2003–2014; Johann SZEGÖ, *Ungarisches Wien. Eine rotweißgrüne Spurensuche*, Ueberreuter, Wien, 1998; *A bécsi magyar nagykövetségi épület. Hivatal- és művészettörténeti tanulmányok*, szerk. UJVÁRY Gábor, Magyarország Külügyminisztériuma – Magyarország Nagykövetsége–Bécs, Budapest–Wien, 2012 (elsősorban: UJVÁRY Gábor, *Különös házasság. Bécs és Magyarország történeti kapcsolata* című fejezet, 11–47); VAJDA György Mihály, *Keletre nyílik Bécs kapuja. Közép-Európa kulturális képeskönyve 1740–1918*, Akadémiai, Budapest, 1994.

² József Attila bécsi évről: TVERDOTA György – KOVÁCS György, *Attila Bécsben*, Budapest 1981/4., 10–13. Keresztury szavai: KERESZTURY Dezső, *Emlékezéseim. Szülőföldeim*, Argumentum, Budapest, 1993, ???

³ A kiállítás és katalógusainak címe: *Álmok köntöse. Magyar írók Bécs élménye 1873–1936*, szerk. TÖRÖK Dalma, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011; német mutációja: *Mantel der Träume. Ungarische Autoren erleben Wien 1873–1936*.

ARCKÉPEK AZ OSZTRÁK– MAGYAR MONARCHIÁBÓL

címmel a közleműltben a Habsburg Történeti Intézet indított népszerűsítő előadássorozatot fővárosi, Határőr úti központjában. Ennek keretében a márciusi rendezvényükön *Mikszáth Kálmán* alakja került a középpontba, akiről két emblemikus előadást is meghallgathattak az „irodalmi szabadegyetemre” érkezők: Fábri Anna irodalomtörténész *Mikszáth a parlamentben és a parlament Mikszáth műveiben* című, anekdotikus elemeket sem nélkülöző beszámolóját, valamint Eisemann György irodalomtörténész *A Monarchia közélete Mikszáth műveiben* című értekezését.

Ez nyilvánvalóan egy távolságtartó nézőpont, hiszen kívül van az események, a történetek terén, de mégis belül azon a téren, ahol minden zajlik. Ez a *látpont*, ahogy ő mondja, sajátos szemléletmódot is hoz magával. Ha színházi előadásnak vesszük (ahogy ő néha ezt sugallja), ami lenn történik, akkor ő tulajdonképpen ennek a színházi előadásnak a paródiáját írja meg. Tehát nem azt, ami lent történik, hanem mindjárt ennek a paródiáját. Ezért van az, hogy a legtöbb parlamenti írása olyan travesztikus, parodisztikus elemekkel van tele, amelyek alkalmazásával régen a nagy, patetikus műveknek a kiforgatását, a travesztizációját írták meg. Nem véletlen, hogy Mikszáth ezeket a parlamenti karcokat *Scarron* néven jegyezte először. A XVII. századi francia író, Paul Scarron annakidején, az első nagy sikerét Vergilius Aeneisének a paródiájával aratta. Mikszáth ezt a *travesztikus nézőpontot* magának tartja fenn, tehát, hogy ő úgy jeleníti meg a képviselőházban zajló eseményeket, ahogyan azt egy travesztiaíró, egy paródiáíró tette...”

Mikszáth a parlamentben és a parlament Mikszáth műveiben

Fábri Anna előadását derűs életképpel indította, amikor a vetített képen látható régi Képviselőházzal (ez ma a Bródy Sándor utcában az Olasz Intézet épülete) beszélt. Mikszáth ugyanis leírta, hogy milyen fontos kellékei voltak a Képviselőháznak azok a fiákerok, amelyek a szavazások idején az épület előtt időztek. Ezekkel a fiákerokkal gyűjtötték be Mikszáth szerint azokat, akik távol maradtak az üléstől, kellőképpen megnövelve így a szavazók létszámát. Másik hosszabb írása pedig arról szól, hogyan tréfálta meg az ellenzék a kormánypártot, amikor egyszer Tisza Kálmán átment a Főrendiházba, amely akkor a közeli Nemzeti Múzeumban ülésezett, s ez alatt az ellenzék leszavazta azt az indítványt, amely a kitűzött napirendi pontban szerepelt. Fábri Anna gondolataiból:

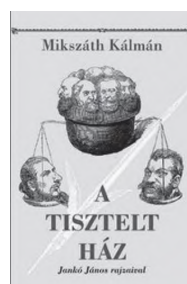
„Mikszáth 1883-tól volt képviselőházi tudósító, helyettesítőként került ebbe a szerepkörbe, aztán ott ragadt. Egy földije, Törzs Kálmán, aki ezt a szerepkört addig betöltötte, kérte meg, hogy helyettesítse őt, aztán Mikszáth maradt, mert Törzs Kálmánból képviselő lett. Ez a motívum többször is előkerül a Mikszáth-karcolatokban: hogyan lehet képviselővé válnia egy hírlapírónak. 1887-től kezdve azonban már Mikszáth sem a tudósítói karzaton ült, hanem az ülésterem földszintjén, a képviselők között...”

„Szeretnék röviden arról is beszélni, hogyan látom én az ő parlamenti, hírlapi tudósítói vagy sokkal inkább parlamenti karcírói szerepkörét és teljesítményét. Egy nemrég megjelent Mikszáth-monográfiában azt olvastam, hogy Mikszáth, mint parlamenti karcíró, valójában a független értelmiségi attitűdöt valószínűleg meg, kritikailag nézi a képviselőház működését, és a politikai életet magát is. És ebben a távolságtartásban a professzionális politikával szembeni kíváncsi, halk megszólalását is tetten érhetjük. Én inkább azt mondanám, hogy Mikszáth úgy látta a parlamentet, mint egy színpadot. Ezzel persze nem mondom újat, ezt ő maga is többször leírta *A Tiszelt Ház* című kötetében. Ő azt mondja, hogy az igazán jó nézőpont a karzat, mert onnan az egész teret át lehet fogni...”

A Monarchia közélete Mikszáth műveiben

Eisemann György eszmefuttatásából: „Példaként hoznám fel mindennek előtt Mikszáth szövegei közül a Noszty-regényt (*A Noszty fiú esete Tóth Marival*), annak is az *Egy kis kóstoló az önkormányzati tevékenység mezejéről* című fejezetét, amelyben parlamenti csatározásról van szó. A színre vitt politikai küzdelem tárgya a magyar iskola létesítése a Monarchia egy fiktív vármegyéjében, ahol nemzetiségi képviselők is szép számmal működnek: szlovákok, szászok és románok. Természetesen a magyar nyelvű iskola létesítése kulcsfontosságú a nemzeti hagyományok ápolása szempontjából, és először egy magyar nemzetiségű képviselő, Liszi szólal fel, aki megteszi az indítványt az iskola megalapítására, majd utána egy szlovák és egy szász képviselő emelkedik szólásra. Mind a két képviselő ellenzi a magyar iskola megalapítását, ám nem lényegtelen, hogy milyen narratívát képeznek, milyen elbeszélésformát képeznek, milyen történetet találnak ki arra nézvést, hogy szembe szálljanak Liszi képviselő indítványával... Carl Schmitt volt az a politológus, aki határozottan megkülönböztette az úgynevezett politikai nyelvezetet az összes többi nyelvezettől, vagyis azt állította, hogy a politika nyelve nem leképez egy világot, nem leképez valamilyen társadalmi helyzetet, hanem inkább megteremt egy világot, és a saját retorikáján belüli jelentéseket hozza létre, és ezekkel a retorikai jelentésekkel harcol. Úgy gondolom, hogy ehhez a belátáshoz a Monarchia világa is alapvető tapasztalatokkal szolgál, és Mikszáth művészete is kihasználja ezeket a lehetőségeket...”

Előadása témáját Eisemann további Mikszáth-művek elemzése révén szemlélteti. „*A fekete város* című regényben a lőcsei törvénykezés, a lőcsei városbírák mentalitása és eljárása alapján egy célnak, a bosszú céljának rendeli alá a város polgári közösségét, egyetlen egy narratívát engedélyezve, amelynek a végén ott van Görgey kivégzése és halála. És ennek rendeli alá a város teljes életét, a ruházódástól kezdve a szimbólumok használatáig... „*A Két választás Magyarországon* című regényben pedig Mikszáth a Monarchia közéletének torz tükrét adja.”

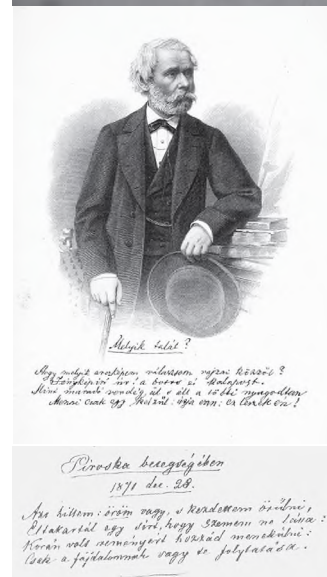
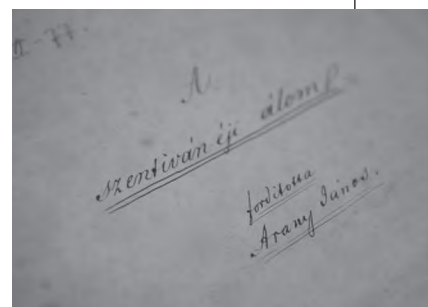
Arany János kézíratainak restaurálása az OSZK-ban

Arany János legértékesebb kézíratai és más dokumentumai érkeztek ez év februárjában az Országos Széchényi Könyvtárba (OSZK) a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeumból, azok restaurálása és hosszú távú megmentése érdekében. Az Arany János-emlékév egyik legfontosabb feladatának fogalmazták meg Arany Nagyszalontán őrzött tárgyi- és dokumentum-hagyatékának teljes körű feltárását és megőrzését. Az előbbi a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai vállalták, az OSZK munkatársai – az intézmény saját gyűjteményében található Arany-kéziratok digitalizálása mellett – a Csonkatoronyban őrzött kézíratos- és könyvvállomány szakszerű restaurálását végzik. Az intézmény, mely Magyarországon a legjelentősebb Arany-relikviák egyik őrzője, az értékmentő és megőrző tevékenységet a Magyar Tudományos Akadémia, valamint az emlékév fővédnöke, dr. Áder

János köztársasági elnök felkérésére végzi.

Az OSZK-ba szállított mintegy nyolcszáz főlínyi kézirat-együttes jelentős része levél, a hagyaték darabjai között azonban két kiemelkedően fontos szépirodalmi dokumentum is szerepel: a *Szentivánéji álom* fordításnak Arany János keze által tisztázott változata, illetve a *Murány ostroma* kézírata – mondta el dr. Rózsafalvi Zsuzsanna irodalomtörténész, az OSZK kéziratárának munkatársa. Tóth Zsuzsanna szakrestaurátor, az intézmény restauráló és kötetzeti osztályának munkatársa a dokumentumok állapotával kapcsolatban megjegyezte, hogy számos irat szakadt és az idők során elkoszolódott, a legnagyobb veszélyt azonban a tintamarások okozták. Ezek kezelése, javítása, állagmegőrzése a restaurátorok feladata, hogy a hányatott sorsú dokumentum-együttes az utókor számára is fennmaradjon. Dr. Boka László irodalomtörténész, a

könyvtár tudományos igazgatója egy éve vezeti az előkészítő munkálatokat. Mint elmondta, ezek eredményeképp sikerült az anyagot helyi, nagyváradi és budapesti munkatársak bevonásával szakszerűen leírni, lefotózni, a diplomáciai és adminisztratív feladatok után pedig azokat biztonságban Budapestre szállítani. Az iratok jövőbeni sorsával kapcsolatban hozzáfűzte, hogy a restaurálást, valamint a kutatómunkát követően várhatóan 2018 júniusában ünnepélyes keretek között kerülnek vissza Nagyszalontára, ahol egy időszaki kiállítás keretében mutatják be azokat, illetve egy – a helyi Arany János Emlékegyesülettel közösen gondozott – bilingvis (magyar és angol nyelvű) nyomtatott katalógusba szerkesztve is bemutatásra kerülnek. A felbecsülhetetlen eszmei értékű dokumentum-együttes mintegy tizenöt milliárd forintnyi teljes restaurálási költségét a magyar állam biztosítja. ♦ (Weltler)

ALKOTNI ARANY!

Díjátadó a PIM-ben

Az Arany-emlékév alkalmából középiskolásoknak meghirdetett versenyre január közepétől lehetett nevezni a Petőfi Irodalmi Múzeum *Alkotni Arany!* videó pályázatára egy választott Arany-balladából készített, maximum kétpérfilmes felvételrel. A pályázat április közepén ünnepélyes eredményhirdetéssel és díjátadóval zárult.

A beérkezett *nyolcvannégy* pályamunkát a közönség mellett szakmai zsűri is értékelte. A zsűritagok Hegyi Katalin, a PIM Médiaárának vezetője, Ruszthi Zsolt rendező, Asztalos Emese és Sidó Anna, az *Önarckép álarckokban* című Arany-emlékkiállítás kurátorai, valamint Vecsei H. Miklós, a Víg-színház színművésze voltak. A különböző kategóriákban az első helyezést elérő csapatok ötszázezer forint értékű, a második helyezettek kétszázezer forint értékű, a do-

bogó harmadik fokán állók pedig százezer forint értékű médiaeszköz vásárlási utalványt nyertek. A 9–10. osztályosok a *nagykőrösi balladák*, a 11–13. osztályosok pedig az *Őszikék* korszakban íródott művek közül választhattak, amelyeket aztán figyelemfelkeltő mozi-előzetesként filmesítettek meg.

A szakmai zsűri a 9–10. osztályosok kategóriájában az alábbiak szerint döntött: I. díj: Vese Mese stúdió, Ferences Gimnázium Szentendre (*A walesi bárdok*); II. díj: Bohémok, Budapest IX. Kerületi Weöres Sándor Általános Iskola és Gimnázium (*Vörös Rébék*); III. díj: Tomorrowfilm, Salgótarjáni Bolyai János Gimnázium (*Árva fiú*).

A 11–13. osztályosok kategóriájában: I. díj: SZLG team, Szent László Gimnázium (*Tetemre hívás*); II. díj: Frozenscope, BGSZC Budai Középiskolája (*Vörös Rébék*); III. díj: Biborkábel,

Göllner Mária Regionális Waldorf Gimnázium (*Tetemre hívás*).

A közönségdíjak a 9–10. osztályosok kategóriájában az alábbiak szerint alakultak: I. díj: Képtelenségek, Soproni Széchényi István Gimnázium (*Agnes asszony*); II. díj: Ludicro, Korányi Frigyes Görögkatolikus Gimnázium és Kollégium (*Agnes asszony*); III. díj: Kilincs Art, Bornemisza Péter Gimnázium (*A hamis tanú*).

A 11–13. osztályosok kategóriájában: I. díj: MPOR Filmstúdió, Bajai SZC Türr István Gazdasági Szakgimnáziuma (*Tetemre hívás*); II. díj: Szakisokk, FM Kelet-magyarországi Agrár-szakképző Központ, Mezőgazdasági Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégium (*Tetemre hívás*); III. díj: Egrycsillagok, Pápai SZC Egry József Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája és Kollégiuma (*Tetemre hívás*).

A Lyukasóra folyóirat nevében is szívből gratulálunk az ifjú versenyzőknek! Érdeklődő olvasóink a versenyről elkészült kisfilmeket a www.alkotniarany.pim.hu weboldalon, valamint a <https://www.facebook.com/AlkotniAranyPalyazat/> Facebook oldalon megnézhetik. ♦ (W. I.)

(Részletek a *Legénybúcsú* című filmnovellából)

András Ferencnek

Piros kiskocsiján érkezik. Istvánka szalad elé, nyitja a kocsiajtót. Istvánka rajong Juliért. Móczár és a másik két alkalmazott még tesz-vesz, Juli nem bír semmit se a véletlenre, szól nekik, hogy két nap szabadság, mehetnek. A melósok morognak valamit, hogy tudják, és maradnak, mert egy nőnek nem engedelmeskednek csak úgy. A férfibúszkeséget meg kell mutatni. Egyedül Istvánka nem büszke, már rég nincs önérzete. Nincs hová mennie, itt él. Mindenese, éjjeliőr, segédmunkás, pártfogolt. Idült alkoholista, apja is az volt, nagyjapja is. Nem sok vizet zavar, csak túl sokat beszél, hajlamos megosztani értesüléseit mindenkivel. Juli ezért vigyáz, amikor a csomagtartót felnyitja, Istvánka meg ne lássa az átlátszó zacskóba csomagolt esküvői ruhát. A ruha a terv szerint még nem lehet itt, tehát Istvánka sem láthatja, viszont a hátsó ülésről felhordhatja a hidegtalakat a tárgyalóba, ahová a bulit tervezték. Ez kegy. Eközben Juli kiveszi az ajándékokat a csomagtartóból. Móczár meglátja Juli miniszoknyás hajlongását, és mindent elkövet, hogy mögé kerüljön. Hátról Juli izmos combjait nézi, hátha kivillan a lány formás fenéke. Juli megelégedi, és rászól. A melósok elmennek. Juli kikészíti a két palackot. A Châteauneuf-du-Pape nagy bor, de a csomagolás nem eredeti. Ákos preparálta mind a két palackot, ő pancsolta fel a vegyszerrel, töltötte vissza, és zárta le. Juli Istvánka lelkére köti, hogy mindenkinek innia kell a borból, Istvánka ettől boldog, ő is a férfiünnep része lesz, előléptették. Juli kikészíti a pólókat, a buta Kukori és Kotkodás mintával. Mindenkinek kettőt, plusz egyet a vőlegénynek, Eriknek. Istvánka irigykedni fog, de Juli erre is gondolt. Vincének nincs barátnője, nem a lányokat szereti, az övét a többgenerációs alkoholista kapja. Mielőtt indulna, elismételteti Istvánkával a teendőket. Felesleges, mert úgyis elfelejti, de Juli maximalista. Beül az autóba, és elindul a szentantalfai pincészetből. Zánka és Budapest felé jobbra vezet az út, de ő balra, északnak kanyarodik. Öt és fél óra múlva Krakkóba ér, ahol egy szállodaszoba ágyán Soós Ákos fekszik.

Ákos jobban ismerte Eriket, mint bárki más, jobban is szenvedett tőle. Ő, Erik, Vince és Olivér osztálytársak voltak. Tizenöt éve érettségiztek a pápai gimnáziumban, azóta se bomlott fel a banda. Az alfahím mindig is Erik volt. Övé a siker, a tuti, a minden. Juli is az övé lett. Ákos talált rá, amikor a lány megnyitotta Veszprémben zumba-stúdióját. Ákos meglátta Julit, és azonnal beiratkozott forró jóga kurzusára. Vince, az ügyvéd kiröhögte. „Egy jógázó borász. Alighanem egyetlen az univerzumban.” Ákos tényleg csak azért izdadt a fogyásban reménykedő anyukák közt

CZETŐ BERNÁT LÁSZLÓ

JULIA

a negyven fokra felfűtött teremben, hogy egy órán át bámulhassa Julit. Lépésről lépésre, óvatosan közelített, mert félt, a bombázó nem az ő súlycsoportja, nem akarta elriasztani, de azért az együtt kávézás szintjéig eljutottak. Búcsúzáskor a baráti ölelés is kijárt. Na meg a hosszú beszélgetések, gondok megosztása, ennyi és kész, pedig már akkor több lehetett volna. Nem akarta megérteni, hogy Juli nem istennő, bármennyire is úgy néz ki, úgy is viselkedik.

Juli akkoriban nagy bajban volt, mert a nyitás-reklám-indulás háromszögben rosszul kalkulált, kifutott Spanyolországból hazahozott pénzéből. Sokba kerül egy új vállalkozás. Ákos bemutatta Eriket. Hiba volt. Erik kezelte az ő családi borászatát is. Azt Ákos nem árulta el, hogy ő maga már csak stróman a Soós Borászatban, amit üzleti titokként kellett kezelni, de inkább csak szégyellte. Egy borászat névadó tulajdonosa mégiscsak több mint négy-öt melós főnöke. Erik, mint most is, teljes letámadással indított. Aláíratott Julival egy papírt, hogy amíg Juli tartozása fennáll, a pénzügyeket ő kezeli, a jövedelem őt illeti, ügyvédet, könyvelőt csak ő jelölhet ki. Ezzel lényegben bekebelezte Juli vállalkozását. Viszont trükkjei gyümölcsözően hatottak az üzletre. A könyvelés kitisztult, a stúdió megtelt, hetente kétszer takarítóbrigád jött, Juli integrálódott valamibe, ami Erik fantom vállalkozáscsoportja volt. Amikor a lányban realizálódott, hogy ami papíron még az övé, az már nem az övé, az üzleti kapcsolat is megváltozott, lefeküdt Erikkel. Mondhatjuk, hogy érdekből, de ez nem igaz. Erik férfias viselkedése, otthonos magabiztossága mindenkiben ámulatot keltett. A hatalom kábító. Mikor a lány személyi edzőként Hamburgban és Madridban dolgozott, jómódú szeretői voltak. Sőt, csak azok. A német bróker és a spanyol szállodás is gazdagabb volt Eriknél, de egyikben sem volt meg az a lendület, amellyel Erik lenyűgözött nőket és férfiakat egyaránt. Julit is. Nem kellett adminisztrációval törődni, nem nézte az árcédulát a boltokban, lecserélhette régi kiskocsiját újra, és Erik mellett csilloghatott. Ez volt a nyereség oldala. A veszteség Erik volt maga. A kezdet kellemes izgalma, az újdonság vaksága rövidesen elszállt. Átértékelődtek a tulajdonságok. A lendület erőszakosságot

jelentett, a siker mindent felhabzsoló kapzsiságot, a gyors barátkozás képessége hűtlenséget. Rettenetes volt az ágyban. Mindig önző, többnyire unalmas, néha ijesztő, egyre durvább benyomásokra vadászott, és nem minden új ötlete tetszett a lánynak. Az sem, hogy csak ő függött Eriktől, ezzel szemben Erik független maradt. Üzleti vacsorákon, adriai vitorlázásokon, pörgős bulikon Erik nőismerősei félreérthetetlenül viselkedtek. Szeretője volt a minisztériumi liba, a bank megyei igazgatójának felesége, talán még az ügyész is, de az Erik irodáját takarító, lepattogzott körmű egyetemista lány is. Egy nap Erik szólt, hogy házasodjanak össze. Nem romantikusan, hanem praktikusán. Csak úgy, mintha egy hétvégre hívta volna el. Nem. Juli gondolkodási időt kért. Ákost hívta fel, és egy kávé mellett a régi barátnak magyarázta, hogy talán a házassággal kicsit függetlenebb lesz. Egy családban másként mennek a dolgok, közös a tulajdon, közösek az érdekek. Ákos tapintatosan próbálta megértetni, hogy hiba lenne Erikben ennyire bízni. Erik a lojalitás fogalmát ismeri ugyan, de nem gyakorolja, mert gyengeségnek tartja. Amit nem ismer, az az erkölcs. Pontosabban szólva, ennek fogalmát behelyettesíti az érdekekkel. Eriknek szent a pillanat, a helyzet mindent felülír, és mindenkit csak használnak. Ákos hiába próbálta lebeszélni, Juli az igen mellett döntött. Másnap Eriktől két gyűrűt kapott, egy karikát az eljegyzésre és egy gyémántost, csak úgy. Kitűzték az esküvő időpontját. Az esküvő előtt két héttel, egy reggel, Vince várta Julit a stúdióban. Papírt tolt elé, hogy alá kellene írni. Ravaszul megfogalmazott szerződés volt, amelynek lényege szerint a felek házasságkötésükkel nem lépnek vagyonszövésre. Vince magabiztosnak látszott, de halántékáról alattomos izzadságcseppek csordultak lefelé. Cigarettyját nem gyújtotta meg, csak dohányos végét ütögette az asztalhoz. Közelebb hajolt Julihoz, és behízelgően duruzsolta, hogy ezen a papíron nem múlik semmi se. Julinak csak szerződésüket kell a férjével széttepetnie, és máris független. Függetlenebb, mint a házasságkötés előtt. A mézeshetek alatt gyerekjáték lesz erre rávenni. Juli aláírta a szerződést, noha tudta, hogy Vince álnokul hazudott. Azt a bizonyos papírt Erik soha nem tépi szét, szóval ezzel az alá-

írással saját személyes szabadságáról mondott le, de végleg és minden ellenszolgáltatás nélkül. Másnap lefeküdt Ákossal, harmadnapra tudták, hogy intézzék el az Erik-problémát.

Juli időben érkezik Krakkóba. A szálloda előtt parkol, és a portásra rá se nézve felmegy Ákos szobájába. Tudja a szobaszámot. Eddig minden a menetrend szerint megy. Van még fél óra, Ákos indulásra készen, de mégsem indul, mert kapaszkodik a lányba, szüksége van rá. Feszültek mindketten. Juli tudja, hogy kell a megerősítés, a támogatás, megöleli a férfit. Jólesik. Magába szívja bőrének kesernyés tölgysaillatát, neki szorítja melleit, combjait,

mintha ajándékot akarna adni, de tudja, hogy magát nem adhatja, nem szeretkezhetnek, mert Ákosnak a következő tizenhat órában minden erejére szüksége lesz. Aztán legyen, aminek lennie kell: Ákos egyedül megy le Juli kocsijához. Lent a parkolóból még felnéz szállodaszobája felé, de az eget tükröző ablakon át nem lát semmit. Julit azért odaképzeli. A kocsiban zsebkendők, üres ásványvizes palack, vagyis a rendtelenség, ami egy átlagos női autóban feltételezhető, és Juli illata. Bekapcsolja a GPS-t. Indít.

Ákos tizenhét órával később érkezik vissza Krakkóba. A kimerültségtől szótlán, és hiába

áll előtte a nő, aki ölelne, agya halott, izmai ölmosak, legszívesebben aludna. Nem meséli el mi történt. Annyit mond Julinak, hogy rendben ment. Nagyjából. Mennyire nagyjából? Nagyon nagyjából.

...Juli fitness-stúdiójába üvegkapun át lehet bejutni, ami az utcáról nyílik. A kapu után lépcső, a lépcső a váróba vezet. A stúdió várójában H. Nagy nyomozó, famulusa: Fricsay Tünde, és persze a szép menyasszony. Rajta szűk dressz, a stúdióban ő vezeti a foglalkozásokat. Azt mondja, Budapesten volt a buli idején, és nem törődik vele, hogyan mulattak a fiúk. Tombolják ki magukat. Eljátssza a naivot, a butácskát, de fesztelen gesztusaiból süt, hogy lenézi a kicsit dundi Fricsayt. H. Nagyval nem törődik, csak egyszer pillant rá, de a töredék másodperc is elég, hogy felmérje. Az őrnagy leplezetlenül bámulja a nő hibátlan alakját, kerek melleit, és valahogy nem csodálkozik, amikor rájön, hogy ez a nő nemcsak dögös, hanem esze is van. Juli kikérdezését Fricsayra hagyja. A rendőrgyakornok elég tapintatlan, hogy rákérdezzen az eszkontlányokra, mire a „fitness-tündér” rövidet kaccant: haha, a biztonságos szex csak a javukra válik. Fricsay már nem kérdez, hanem vitatkozik. A házasság, kezdi, de folytatni nem tudja, mert Juli kioktatja. Tudja, hogy vőlegénye ragadozó, és a ragadozóknak zsákmány kell. Ha kitördeli a ragadozó fogát, akkor nem fűvet fog enni, hanem éhen hal. Az is kiderül, hogy egész kis hálózat nőtt ki a baráti társaságból. A viszonyok kuszák, de az érdekek kölcsönösök, ezt Juli határozottan állítja. Elmondja azt is, hogy a rendőrök furcsa pletykákat fognak hallani, hogy ő és Ákos, hogy Dorka és Erik, még azt is, hogy Erik és Vince, de ez nem mind igaz. Mindig annyit mond, amennyit akar, valójában ő vezeti a beszélgetést, nem a mindet tudó, stréber Fricsay. Fricsay megpróbálja visszavenni az irányítást, egyre durvább kérdéseket tesz fel, míg végre H. Nagy megunja a kollegina faragatlanságát, és befejezetten nyilvánítja a beszélgetést. Juli most néz rá először hosszabban, pillantásában halvány elismerés látszik. Vagy hála. A lépcsőn lefelé H. Nagy már Soós Ákost hívja, szeretné, ha tudna vele is beszélni. A kocsiban Fricsay felnevet, ezek tényleg jó barátok, megosztottak mindent.

...Miután H. Nagy megszabadul Fricsaytól, valahogy Juli fitness-stúdiója előtt találja magát. Tudja, hogy nem kellene, de vonzza a hely. Kiszáll kocsijából, háttal nekidől az autónak. Látja, hogyan alszanak ki a fények az emeleti ablakokban, majd a kapuban megjelenik Juli is. A lány furcsa kis nevetése elégedettséget jelent, lám, működik nőiessége. De fáradt. Hosszú, feszült napok vannak mögötte, jólesne egy kis lazítás. Behívja H. Nagyot, ne az utcán beszélgessenek. Az energiatápsze-

Xantus Géza rajza

rek és rizsfelhérjés dobozok mögül krémlikört veszi elő, tölt magának, a félhólyában mesél. Nem Erikről, nem is a vállalkozásáról, hanem önmagáról, életéről, álmairól. Jólesik szopogatni az édes likört, jól esik mesélni. H. Nagy nem iszik, csak figyeli a nőt, és egyre inkább hatása alá kerül. Juli a harmadik pohárka után érzi, hogy megárt az ital, és azt is, hogy lapang közöttük valami, amelynek nem szabad teret nyitni. Vagy mégis. H. Nagy egy kedves szavára felnevet: őrnagy, maga a bugyimat akarja leimádkozni. A rendőr zavartan tagad. Juli közli vele, hogy mindig tudja, mikor hazudnak neki. Fejébe szállt a szesz, zsibbadt, lebeg, és vele szemben ül egy majdnem nyugodt, majdnem higgadt ember. Az erőt érzi H. Nagyban. Az erő adta biztonságot, ami jó dolog, mégis menekülnie kell tőle. Kurtánfursán elküldi az őrnagyot.

...Forr a víz a lábokban. Nyitva a konyhaszekrény. Benne az örökkévalóság óta otthagytott halkonzerv. Bögre, pohár, tányér. Kínai instant levesek. H. Nagy kiválaszt egyet a tizenkét tökéletesen egyforma zacskó közül, feltépi celofáncsomagját, amikor csengetnek. Félrerakja a csomagot, kimegy az előszobába. Bosszúsán kinyitja az ajtót. Juli az.

...Reggel van. Az előszobában a piros nő cipő az oldalán fekszik. Párja a háló ajtajában. A ruha a szoba közepén. Juli még alszik. A rádiós óra az ablakpárkányon hét tízet mutat. H. Nagy ébren nézi a nőt, aki reggel is szép. Békés arca, bőre hibátlan. Hosszú ujjai, rózsaszínre lakkozott körme tökéletes, még a válla is szép. H. Nagy legszívesebben megsimogatná, de nem akarja felébreszteni. Megcsörren a mobil, sietve kapja fel, de elkésett, Juli szeme már nyitva. H. Nagy a konyhában gyorskávét főz. Juli megfésülködve, felöltözve jön ki hozzá, a kávé szótlanul issza, nem mosolyog, komoly. Mindketten tudják, hogy az éjszaka megváltoztatott valamit, de ennek nem lehet őszintén örülni. Aztán dolgukra mennek.

...A fitness-stúdió előtt áll meg a kocsis. Az őrnagy még a kocsiban ülve parancsolja maradásra Fricsayt. Durván megtiltja, hogy vele jöjjön. Fricsay méltatlankodik, de marad. H. Nagy kiszáll, nyitja az üvegajtót, kettesével veszi a lépcsőket. Juli egyedül van a stúdióban, nincs foglalkozás. H. Nagy agresszív, és támad. Juli passzív, nem védekezik. A nyomozó sorolja a tényeket, a feltételezéseket, előbb tényszerűen, majd egyre jobban belelovalja magát, és Juli ugyanazt látja H. Nagyban, mint minden férfin, aki a közelébe került. A nagy férfi nekibuzdulást, szeretet helyett a birtoklást, az önzést. Nem értik, hogy ő nem lehet egy férfi tulajdona sem. Nem értik, hogy ő nem tárgy. Őt nem bántani kell, hanem óvni. H. Nagy mintha meg sem hallaná. Kit fedezel? Mi történt? Ki a szeretőd? Aztán mikor a lány sírva fakad, már nem tehet mást, magához húzza Julit, csókolja könnyeit. A szoros ölelésben érzi a lány testmelegét. Az ölelésből

szeretkezés lesz. Magáévá teszi. Vadul és szerelmesen. Még pihegnek, amikor újra kezdi a faggatást. De akkor is tudnia kell, hogy kiért hallgat Juli. Juli elszalad, H. Nagy utána menne, de a váróban ott ül Fricsay Tünde. Mindent hallott, majdnem mindent látott. H. Nagy el akar mellette menni, de Fricsay szava megállítja: hogyha a férfi rendőr akar maradni, pszichológushoz kell mennie. Az talán valamit segíthet, de akkor sem biztos, hogy megússza. Erkölcsi vétkekre a lélektan sem ad felmentést.

...Juli Szentantalfa felé száguld, közben Ákost hívja. Meg kell szabadulni Erikől. Ákos a melósokat a legzajosabb üzemszobába, a palackozóba küldi, és lemegy a pincébe. Kirángatja a megtört és félholt Eriket a napfényre. Erik bűdös, kábult, akarattalan. Szemét eltakarja, mikor a szabadba érnek, vakítja a napfény. Ákos taszigálja, lökdösi a kocsija felé, majd durván kocsija csomagtartójába gyűri. Erik sír és csak azt kérdezi: Miért? Megérkezik Juli kocsija, Ákos lecsapja a csomagtér fedelét. Juli beül Ákos mellé. Fél perc se telik el és a rendőrök már csak Juli piros kis autóját találják a pincészet udvarán. H. Nagy ki sem száll, sejt merre mentek. Összeállt a kép.

Soós Ákos ismeri a környéket, itt nőtt fel. Most egy mocsár felé tartanak, ez lesz Erik végső nyughelye. Mellékutakat választ, amelyeken elkerülhetik a rendőröket. A köveskáli földúton zötykölődik a kocsi. Erik a csomagtartóban fejt, vállát, térdét üti a fémbe, sziszszenni sincs ereje. Mindenén áthatoló büze megtölti a csomagtartót, átszivárog a hátsó ülések mellett, majd előre kúszik az utastérbe. Juli megszédül a soktól, vagy tán a felé hullámzó bűztől. Ez ő?, kérdezi, és öklendezni kezd. Ákos leengedi mindkét ablakot, de ez kevés. Juli émelygése nem múlik, kihajol. Kapkodva veszi a levegőt.

A borász autója Kékkút felől a Salföldi tóhoz közeledik. Ákos a kanyart is alig tudja venni, majd utána későn veszi észre az úton keresztben álló két kocsit: H. Nagy autóját és a kék-fehér járóautót. Az őrnagy, Fricsay és két egyenruhás rendőr áll mögöttük. Hirtelen fékez, a kocsi befarol, lemegy az útról. Döc-cenések, pörgések, bukfencek. Beletoccsan a salföldi sekély tóba. Fröccsen a víz, loccsan az iszap. A kocsi még pördül egyet, lendületét veszti, aztán csend, csak a víz fodrozódik. Ákos megsemmisülve néz a szélvédőn át az út felé. Fricsay Tünde és a rendőrök az iszapban felé gázolnak. Vesztett. Mellette Juli teste, nyaka kicsavarodott, szája sarkából csendesen folyik a pirosan ragyogó vér. Gyönyörű, szürkés szeme üresen mered a világba. Mint egy tökéletes baba. Halott baba. H. Nagy odaér, megtapogatja Juli nyakán az ütőeret, nem érez pulzust. Odahajol a nő szájához, nem érez lehetet. Ezt a rendőr úgy látja, mintha a halott nőt csókolná. „Főhadnagy asszony, ez mi?”, kérdi Fricsayt. Az legyint. „Hagyja!” ♦

KISS ANNA

FELHŐK, FILMEK, MÉNESEK

Visszaadom szavad,

ki szabadon feledtél, s
madarakhoz lettem hasonló,
Nem öregsziünk együtt
a dombon, házunk előtt a
barackfa tükrökkel,
csengőkkel nem cseng-villog,
nem mutogatnak fel, hogy „Itt
laknak a bolond költők!”,
mint vélted,

madarakhoz lettem
hasonló, bújtam a
felhőt érted. Rókákhoz
hasonló, hempergek hóban,
dobom kávéjára
vetem a bőröm, ki ez a
Sápadt Herceg, hogy
vonzák a nyugtalan nők,
havas szoknyák?!
Mit sem tudni róla,
Lovon jön,
súlyuktól letört, nagy
tamariszkusz
ágak zuhannak lenn,
ül az ablaknál, eltűnik.

Változnak
vers-filmjeim, áttűnnek,
visszavetülnek, elégnek a
lét kihalt vetítőiben,
hol vagyok? alakot
ölt valami fél-jelen, a
fülben sziszegő füldugókból
borzalom dől,
mint mindenütt, hol
megsüketülsz, míg megleled a
sót, a szőlőmagolajat!, a

lélek máshogy idegen,
hó fölé álmodom magam,
megtart a szél, mint északi
vulkán peremén, ha
háttal nekidőltem,
mögöttem alvó kráter,
előttem szakadék – de
ki kísért kit? – rángat,
választ süvölt, álmodott
házunkon már kikezdte a
tetőt, oszlopaira
levendulát, perjefüvet csap,
árnyékuk nekik sincs,

visszaadom szavad,

minek tükrös
csengés-villogás, legelő
filmbeli csikódnak, hogy
járjon szalagosan!
Ménesekről álmodom,
elhúzz velük az égen,
hideg van,

merre jársz?

HangHordozók

A díjazottak, a szervezők és a zsűri együtt

A Magyar Napló *Versmaraton* sorozata kísérőrendezvényeként zajlott ez év tavaszán a *HangHordozók – Énekmondók verse-nye*. A döntőre 2018. április 6-án került sor a K11 Művészeti és Kulturális Központban.

A HangHordozók a kortárs versek megzenésítőinek legnagyobb hazai versenye. Az énekmondók versenyének döntője a zsűri értékelése szerint ez alkalommal kiemelkedően magas színvonalúnak bizonyult. A Dinnyés József, Csík János, Farkas Tibor, Stifner Gábor, valamint Harcsa Veronika alkotta zsűri *tíz előadót* juttatott a döntőbe. Emellett a Versmaraton Facebook-oldalán a közönség is szavazhatott, így összesen *tizenegy előadó* lépett színpadra. A verseket *Az év versei 2017* kortárs költészeti antológiában megjelent *százhárom* költő, közel *három-százötven* költeményéből válogatták a versenyzőket. Idén *harminchárom* pályázó ötven kortárs verset zenésített meg, így a verseny elmúlt há-

rom évében már *száznegyvenhét* vers került megzenésítésre. A döntőt Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség elnöke nyitotta meg, aki hangsúlyozta, hogy az előző évvel együtt már közel *száz kortárs verset* zenésítettek meg a pályázatnak köszönhetően, ami feltétlenül komoly eredménynek tekinthető. A 300.000, a 150.000 és a 100.000 forint értékű díjakat, valamint a különdíjat a zsűri tagjai és Zsiga Kristóf, a Magyar Napló Kiadó vezetője adta át.

A verseny végeredménye: I. díj: Zsapka Tina (Oravecz Péter: Dob, szó); II. díj: Lámpaláng (Szabó T. Anna: A vér dala); III. díj: Lovász Edina és Morvai Tamás duó (Szabó T. Anna: Róka).

Küldöndíjasok: Aranymetszés (Szabó T. Anna: Róka); Stefan Uhrinak (Fekete Vince: Jó éjszakát!); Németh Viktor (Simon Adri: Ölel, nyaldos); Gyömbér & Gergő (Kiss Judit Ágnes: Poszttraumás).

❖ (Ugry Szabina)

Gergő,
a Gyömbér
és Gergő
duóból

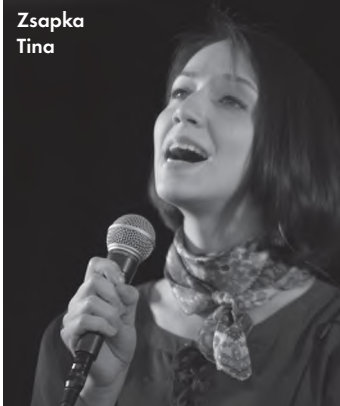
Gere Anna

Lámpaláng együttes

Zsapka
Tina

Gyömbér,
a Gyömbér
és Gergő
duóból

Neukum
Dóra

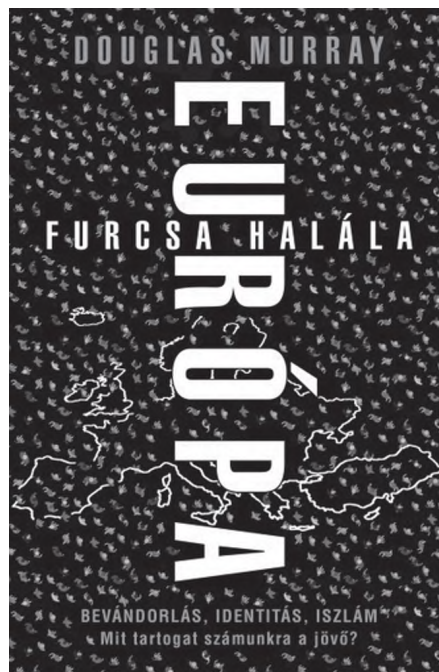
EURÓPA FURCSA HALÁLA

Avagy a jólét az önvédelem hiányával párosul?

Az európai értékrendről és a kontinensen szükséges szemléletváltásról beszélgetett Douglas Murray Európa furcsa halála című könyve kapcsán az Örökség Kulturpolitikai Intézet által szervezett rendezvényen, 2018. április 3-án a Nyugati téri Alexandra Könyvesházban Gulyás Gergely, a Fidesz frakcióvezetője és L. Simon László író, országgyűlési képviselő. A véleménycserét Megadja Gábor esztétörténész moderálta.*

Douglas Murray brit író, újságíró és politikai kommentátor személyes hangvételű könyve a tömeges bevándorlás társadalmi- és politikai hatásait elemzi. A jobbára kritikus hangvételű cikkek mögött álló író nem légből kapott történetekkel próbál riogatni, hiszen az európai társadalom jelenlegi helyzetét és rá leselkedő veszélyeket boncolgató könyve elkészültét tetemes mennyiségű kutatási anyag és személyes tapasztalatokon alapuló beszámolók segítették. A könyv beszél a multikulturalizmus kiábrándító bukásáról, Angela Merkel teljes fordulatáról a bevándorlás illetően, a hazatelepítés szándékának és megvalósításának hiányáról és a nyugati országok állandósult büntudatáról. Murray utazásai során bejárta Berlint, Párizst, Skandináviát, Lampedusa szigetét és Görögországot, hogy megvizsgálja az európai kultúra szívének nyugtalanító állapotát, és meghallgassa azokat, akik elképesztő távolságokból érkeztek a kontinensre. S a kötet minden fejezetében tesz egy lépést hátrébb is, hogy nagyobb távlatokból mutasson rá az okokra, amelyek Európa halálvágya mögött rejlenek. Így próbál választ találni arra a kérdésre, hogy mi visz rá egy civilizációt arra, hogy ilyet tegyen önmagával.

A köztudatba Orbán Viktor Facebook-posztjával bekerülő könyv sikertörténetével kezdődött a beszélgetés, melynek titka Gulyás Gergely meglátása szerint abban rejlik, hogy a magyarok számára ez a kötet egyértelműen pozitív visszaigazolás arról, ahogyan a magyar kormányzat gondolkodik a bevándorlásról. Emellett azonban a könyv Nyugat-Európában is sikerlistás lett, hiszen az ottani – túlnyomórészt ezzel ellenkező – diskurzusban, abszolút hiánypótló mű jelent meg a boltok polcain. Az eszmecsereben résztvevők hangsúlyosan szóltak arról a Nyugat-Európában általánosnak mondható párbeszédéről, amely a migrációhoz és az iszlám valláshoz egyaránt különös, szinte megmagyarázhatatlan érzékenységgel viszonyul. L. Simon László megjegyezte, hogy az egyes médiumoknak komoly politikai nyomásnak kell megfelelniük:

példaként Angela Merkel és Mark Zuckerberg a könyvben is idézett beszélgetését említette, melyben a német kancellár asszony arra kéri a Facebook alapítóját, hogy dolgozzák ki azt az algoritmust, amellyel szűrni lehet a migrációval kapcsolatos, negatív hangvételű híreket.

A továbbiakban ebből a beszélgetésből vett részletekkel egészítjük ki beszámolóinkat.

L. Simon László: – Ennek a könyvnek egyik erénye, hogy egy közismert – különben fiatal, a negyvenes éveie legelején járó –, Angliában már népszerű szerző, nagy lélegzetű művében összefoglalva mondja el a tapasztalatait és a gondolatait, s talán ezért mindez egyfajta szelepként is működik. Olyan dolgokat mond ki, amelyeket naponként hallunk, de egészen más szinten teszi ezt, nem a politikai marketing, és nem a leegyszerűsített kommunikáció nyelvén, hanem voltaképpen egyfajta történeti keretrendszerbe ágyazva próbálja fejtegetni az okait Európa jelenlegi válságának. Elégé pesszimista jövőképet fest ugyan, de én azt remélem, hogy sokakat fel fog rázni majd, bár nem biztos, hogy azokat, akiket leginkább fel

kéne ráznia, nem azokat az európai döntéshozókat, akik ebbe az irányba kormányoznak most már hosszú évek óta...

Gulyás Gergely: – A kötet fontos mondanójának gondolom annak a lelki folyamatnak a láttatását, amely Európát és Európa egyes államait oda vezette, hogy ezekről a kérdésekről ne lehessen őszintén beszélni. Vegyük például Blair, az angol kormány bevándorlással is foglalkozó miniszterének nyilatkozatait, amelyek tulajdonképpen már annakidején azt mondták ki, hogy aki bevándorlásról beszél, az már önmagában rasszista. Vagyis, hogyan alakulhatott ki Nyugat-Európán belül olyan közeg, amely mára alkalmatlanná tette a nemzeteket – és ez által a nemzeti sokszínűségben erős Európát – a védekezésre. Ennek a folyamatát tisztán láttatják azok a tények, leírások, nyilatkozatok és idézetek, amelyek a könyvben szerepelnek.

L. Simon: – A könyvből az is kiderül, hogy mindez részben önkéntes cenzúra révén működik, másrészt viszont komoly nyomást is gyakorolnak bizonyos médiumokra. Szó esett már arról, hogy a szerző ismerteti könyvében azt a beszélgetést, amely a német kancellár és a Facebook-alapító között zajlott. Nos, ha valakiről, hát Douglas Murray-ről el lehet mondani azt, hogy megszállott híve a szólás-szabadságnak, tehát keményen ragaszkodik ehhez az alapvető elvhez és joghoz, és erről az alapról bírálja Merkelt. Azt vallja, hogy elképzelhetetlen az európai kultúrában, hogy valaki, valamilyen vélt politikai szándékra, célra vagy értékrendre hivatkozva – még ha igaza is van, abban, amire hivatkozik –, magát a szólásszabadságot és a nyilvánosság szabadságát korlátozza.

Gulyás Gergely: – Azt látjuk, hogy a migráció ügyében – különben identitás-ügyben, sőt az iszlám megítélése kapcsán is – Európában nem lehet szabadon érvelni egyik vagy másik álláspont mellett. Mert ha ezt valaki megteszi, akkor nincs esélye arra, hogy ezekkel az érvekkel a mainstream-sajtóba bekerülhessen. Tehát ilyen értelemben ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket Európa népei el tudják fogadni,

* Gulyás Gergely azóta a Miniszterelnökséget vezető miniszteri posztra kapott megbízatást.

vagy legalábbis azzal a migrációs folyamattal együtt tudjanak élni, amely Nyugat-Európa számtalan országában végbement, ahhoz éppen a klasszikus liberális alapértékek, döntően a szólásszabadság elfojtására volt szükség.

L. Simon: – A *Figyelő* mai számában döbbenet olvastam azt a cikket, amely arról szól, hogy a Google a saját felületén a húsvétot, mint a közösség számára fontos ünnepet – a keresztény világ legfontosabb vallási ünnepéről beszélünk –, szóval ezt az ünnepet nem örökíti meg semmilyen formában. Akik naponta használnak Google-t, azok tudják, hogy bizonyos ünnepekkor, alkalmakkor a Google-nak megváltozik a nyitóképe. A húsvét utójára tizenkilenc évvel ezelőtt jelentett ilyen témát a Google-nak, akkor volt utójára felületváltozás a húsvéthoz kapcsolódóan. Ez azért kötődik a kérdésünkhöz, mert a *Figyelő* mai cikke szerint más vallási ünnepeknel nincsen tizenkilenc évnnyi szankcionálás, sőt a ramadánnak önálló alhonlapot indított a Google... Douglas Murray kötetét jól rámutat arra is, hogy húzódik itt egy súlyos, Európa gyökeréig visszavezethető probléma. Mi ezt megéltük az európai alkotmány vitájakor, hiszen Európa alapdokumentumának az elfogadásakor komoly vitát váltott ki az, hogy a kereszténységre, mint Európa egyik alapjára való hivatkozás kimaradt az európai alapdokumentumból. A görög-római kultúrára való hivatkozás ott van, de a kereszténység nincsen ott. A szerző más írásában is rámutat arra, hogy ez az egész jelenség már csak azért is súlyos probléma, ha az európai alapértékekről gondolkodunk, az európai szabadságjogokról, amelyeknek jegyében bennünket is naponta ostromoznak, szóval az emberi jogokról mint fontos európai értékekről, nos, azok alapvetően a kereszténységből és Jézus Krisztus tanításai-ból vezethetők le. Ebben teljesen igaza van a szerzőnek. Ha mi komolyan vesszük az európai liberalizmus értékeit (amelyeknek a védelme jegyében akarják a szólásszabadságot korlátozni – persze, nonszensz logika ez), akkor azt kell mondanunk, hogy éppen a kereszténységnek kellene nagyobb teret biztosítani, és rámutatni arra, hogy a kereszténység mennyire toleráns, mennyire nyitott, és Jézus Krisztus tanításából mennyire egyértelműen következnek azok az emberi jogok és értékek, amelyek ma fontosak számunkra.

Gulyás Gergely: – Murray kötetét jól rámutat

arra is, hogy Európában teljes egészében elvált egymástól a jólét és az önazonosság-tudat kérdése. Sokhelyütt elmondtam már azt az éppen *Merkeltől* vett idézetet, hogy: Európában a Föld lakosságának a 7–8%-a él, és ez a 7–8% állítja elő ma a Föld GDP-jének, gazdasági produktumának a 25%-át, valamint kifizeti szociális ellátással a világon kifizetett jóléti, szociális ellátások több mint 50%-át... Jólét és szociális ellátórendszer szempontjából Európa a világon mindenki számára mérce lehet. Ugyanakkor mintha az önazonosság megőrzésére való hajlam elveszett volna, és mintha szándékosan akadályoznák meg, hogy azokban a vitákban, amelyek Európa jövőjéről folynak, elhangozzanak megfelelő súllyal és korrekt interpretáció mellett azok az érvek is, amelyek önazonosságunk megőrzéséről szólnak. Európai önazonosság pedig nem képzelhető el nemzetek és nemzeti sokszínűség nélkül. Ezt az ellentmondást kell feloldani. Ma azt látjuk, hogy a gazdagság az önvédelemre való képesség hiányával párosulva, még kifejezetten veszélyes is. Hiszen ez az, ami vonzóvá teszi Európát mindazok számára, akik egy más kultúrából, a saját kultúrájukhoz sokkal erősebben ragaszkodva – és azt nem feladva – szeretnének itt új hazát teremteni. Szerintem az Iszlám is ebből az irányból értelmezhető.

L. Simon: – Felolvasnák a könyvből egy bekezdést, az utolsó előtti fejezetben azt írja a szerző: „A megfelelő politika és morális feltétel segítségével mindez másképp is alakulhatott volna. Nem igaz, hogy *Merkel* nem kapott volna elegendő támogatást, ha másfajta lépéseket tesz már a kezdetektől fogva. Például a németek és egész Európa feltehetné volna magának a kérdést: vajon tényleg ez a kontinens az a hely, ahová a világon bárki beköltözhet és otthonának hívhatja? Valójában minden háború elől menekülőnek otthont és menedéket kell adnia? Az lenne az európai feladata, hogy jobb életkörülményeket biztosítsanak minden erre vágyónak? A második és a harmadik kérdésre a kontinens lakói nemmel feleltek volna. Azaz nem feladatunk, hogy mindenkinek jobb életkörülményeket biztosítsunk, és nem kell minden háború elől menekülőnek otthont és menedéket adnunk. Az első megosztotta őket. Éppen emiatt a tömeges bevándorlás támogatói, akik igennel feleltek minden kérdésre, kézenfekvő megoldásnak találták, hogy elmos-

sák a határokat a háború illetve a más indokok miatt menekülők között. Mert végül is – tették föl a kérdést – miben különbözik az, aki háború miatt szenved, attól, akit az éhezés gyötör?”

Gulyás Gergely: – Az európai diskurzusokban mindig úgy formáljuk az ideérkeztetkekre vonatkozó kérdést, hogy van-e nekik joguk a mi hazánkban élni? De előtte fel kellene tenni azt a kérdést is, hogy elvitatható-e a joguk arra, hogy a saját hazájukban éljenek? Utalok itt arra, hogy a migrációs folyamatokat előidéző amerikai és nyugati szövetségesek általi beavatkozások egyértelműen sikertelenek voltak. Nem vitatva azt, hogy a legjobb államszervezési forma a demokrácia és a jogállami intézményrendszer, látható, hogy azok a törekvések, amelyek a demokráciaexport jegyében ugyanezeket az áldásokat a világ különböző, demokratikus hagyományokkal nem, vagy csak csekély mértékben rendelkező helyeire el akarták vinni, azok kudarcot vallottak, és hozzájárultak a migrációhoz. Ráadásul azt is hozzátehetjük, hogy az integrációs törekvések költségei olyan rendkívüliek, hogy annak töredékéből lényegesen több embernek lehetne segítséget nyújtani saját régióikban. Nyugodtan fel lehetne tenni a kérdést, hogy a saját hazájukban ugyanannyi pénzből hány-szor ennyi embernek tudtak volna segíteni? Vannak német becslések, amelyek azt mondják, hogy nagyságrendileg hússzor annyi embernek lehetett volna a saját hazájában érdemi segítséget nyújtani ugyanannyi pénzből, mint amennyit Európában költöttek el a támogatásukra. Szerintem világosan kiderül a könyvből: az, hogy a morálisnak gondolt álláspont, a befogadó, migrációt támogató álláspont, az teljesen téves. Meggyőződésem szerint a morális helyes álláspont az az, hogy csak az jöjjön Európába, aki itt is maradhat. Ugyanis ha valaki minden vagyonát pénzzé teszi, s ezt az embercsempészeknek kifizetve idejön Európába, majd mondjuk, a német belügyminiszter kijelenti, hogy az odaérkeztettek hatvan százaléka sem menekült, sem oltalmazott státuszra nem jogosult, és ha a német jognak érvényt akarnak szerezni, akkor ki kell toloncolni őket, ez nem egy morálisan felsőbbrendű, hanem egy morálisan elfogadhatatlan álláspont. Ehhez képest a morálisan helyes álláspont az, hogy csak az lépjen be Európa területére, aki valóban itt maradhat – vagy azért, mert a hatóságok már előre döntöttek arról, hogy jogosult a menekültstátuszra, vagy, mert van olyan ország, amelyik őt bevándorlóként is befogadja. És marad még egy morális kérdés: majd ha egyszer a ma már tízmillió ember által sem lakott, egykor huszonkétmillió Szíriában mégiscsak béke lesz, akkor azt az országot ki fogja újjáépíteni? Nyilvánvaló, hogy ez a mai helyzet morálisan is tarthatatlan állapot... ♦

(Összeállította: Sággy Ildikó)

Napjaink égető kérdése

A biztonságpolitika volt a témája Hankiss Ágnes címzetes egyetemi docens meggyőző adatokkal alátámasztott előadásának a Mindenki Akadémiája pódiumán 2018. március 14-én, amelyet az M5-ös csatornán sugárzott a televízió. Hankiss Ágnes sokrétű pályafutását pszichológusként kezdte, aztán a szépirodalom irányába tett kitérőt. 2010 és 2014 között európai parlamenti képviselő lett, s az Európai Néppárton belül biztonságpolitikával foglalkozott. Hazatérte után a Nemzeti Közsolgálati Egyetem terror elhárítási tanszékének oktatójaként oszthatta meg tapasztalatait és gondolatait azokkal, akik különböző területeken dolgoznak hazánk biztonságáért. Jelenleg a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet igazgatója.

A mostani, Douglas Murray-kötet által felvetett témánkhoz értelem-szerűen kapcsolódik Hankiss Ágnes aktuális előadása. Beszámolója előtt az igazgató asszony megemlítette: tisztában van azzal, hogy a biztonságkutatói és irodalmi ténykedés az emberek tudatában, nálunk,

nemigen kapcsolható össze. Az irodalom iránt érdeklődők úgy érzik, hogy nincs közük a terrorizmus témájához, mások viszont azért szemlélnek gyanakvással őt, mert azt gondolják, hogy milyen biztonságkutató az, aki közben regényt ír. Holott e látszatra távol eső területeknek nagyon is van közös nevezőjük.

Szinte Magyarország az egyetlen ország Európában – állapította meg Hankiss Ágnes bevezetesként –, amelyiknek sikerült biztonsági intézkedésekkel és a kerítéssel a migrációt megállítania. Belegondolni is rossz abba, ha mindez nem így történik, hiszen emlékezhetünk a 2016-os, Keleti pályaudvar körüli eseményekre... Ám azt hinni, hogy most már nyugodtan hátradőlhetünk, oktalanság lenne, hiszen a migrációs hullám bármelyik pillanatban olyan fordulatot vehet, amely a terrorfenyegetettséget is nagyban megnövelheti.

Az alábbiakban Hankiss Ágnes előadásából idézünk fel részleteket.

HANKISS ÁGNES

„FÉLELEM ÉS ELREJTETTSÉG”

Az elmúlt években mi magyarok távolabbról figyelhettük, követtük nyomon sajtóban, televízióban azokat a terrortámadásokat, amelyek Európa különböző országait sújtották. Nehéz elfelejteni ezeket: a párizsi támadássorozatot a Bataclan diszkó ellen, ahol nagyon sok ember meghalt, a brüssze-li merényletet a repülőtér ellen és a metró ellen, s a manchesteri aréna elleni merényletet... Voltaképpen ezek a merényletek azzal a kérdéssel szembesítették nemcsak a civileket, hanem még a biztonságkutatói szakmát is: hogyan történhetett meg az elképzelhetetlen? Hiszen korábban nehezen tudtuk volna azt feltételezni, hogy látszólagos európai védetségünkben, vagy amit annak éreztünk, ilyen szörnyű események bekövetkezhetnek.

Az előbb azt mondtam, hogy mi bizonyos fókig távolabbról szemléltük az eseményeket. Nos, ez a „távolabbról” azért viszonylagos. Abban az értelemben nem volt ez olyan nagyon távoli, hogy az elkövetők, tehát azok a terroristák, akiknek a nevéhez köthetők a súlyos európai terrortámadások, ezek közül többen – itt első-sorban a franciaországi és belgiumi támadások-ra gondolok – Magyarországon keresztül jutot-tak el Európába, magukat migránsnak kiadva, a migrációs hullámon keresztül. Budapesten lak-tak, budapesti szállodákban napokat töltöttek, ott voltak a Keleti pályaudvar környékén, és voltaképpen innen indultak tovább Brüsszelbe, Párizsba, és azokra a célterületekre, ahol a mé-

szárlásokat elkövették. Felvetődik hát a kérdés, hogy voltaképpen kik voltak ezek az emberek? Terroristák, ennyit tudunk róluk, s tudjuk róluk azt is, hogy Szíriából, Irakból, tehát az Iszlám Államnak a területéről, főhadiszállásáról indultak el Európába, hogy elkövessék ezeket a terrorcselekményeket, ugyanakkor nyitott kérdés volt, hogy kapcsolódnak-e másokhoz, vagy úgymond magányos elkövetőkről van szó.

Sokáig a közbeszédben, a sajtóban, sőt még a szakértői körökben is tartotta magát az elképze-lés, hogy a túlnyomó többségük olyan magányos fiatal volt, aki magányosan radikalizálódott, és vált elkövetővé. Erre mondják: a magányos far-

kas. Már korábban az al-Kaida is (az al-Kaida az az iszlamista terrorszervezet volt, amelyik a New York-i terrortámadást, a tornyokba való berepülést elkövette) különös előszeretettel szó-lította meg a maga fórumain a potenciális magá-nyos elkövetőket azzal, hogy ne várjatok mások-ra, hanem ti egyedül, öljetek meg annyi embert, amennyit csak tudtok, a „hitetlenek” világából! Amikor pedig megtörténtek ezek a merényletek, utána az első híradások mindig arról szóltak, hogy magányos farkasok tették ezeket. De ha az ember megpróbált kicsit ezek mögé nézni, ami máskülönbén nem könnyű, akkor voltaképpen az derült ki, hogy ezeknek a merényleteknek az elkövetői közül egyetlenegy sem tekinthető magányos elkövetőnek. De mielőtt erre egy-két példát mondanék, hadd kanyarodjak vissza arra, amiről beszéltünk.

Fontos megérteni, ha az ember a jelenség mélyére akar nézni, hogy ezeknek az embe-reknek a többsége, eredendően Európából ment ki harcolni az Iszlám Állam soraiba. A szak-irodalomban őket hívjuk úgynevezett idegen harcosoknak, s az idegen harcosok száma egyre emelkedett minden európai országból és a világ más országából is. Olyan fiatalok ezek – rész-ben másod- vagy harmadnemzedékes muszlim fiatalok –, akik már az adott országban szü-lettek, ott nevelkedtek, radikalizálódtak, és kimentek harcolni az ISIS soraiba. Általában interneten keresztül ismerkedtek meg azzal az ideológiával, amelyik végül ilyen nagy vonz-

erőt gyakorolt rájuk. De voltak olyan európai fiatalok is, akiknek nincsen muszlim háttere, hanem szabályos polgári európai családokból származtak, de valamilyen lélektani okból a radikalizáció vonzereje elvitte őket Szíriába, az Iszlám Állam soraiba. Ennek a vezetésében pedig volt egy olyan részleg, amelyet úgy hívtak, hogy külső műveleti parancsnokság, és amelyik azért volt felelős, hogy külső színtereken, esetünkben értsd Európában, terrorista műveleteket, azaz terrorcselekményeket elkövessen. Azokat a fiatalokat, akik megérkeztek oda, erre kiképezték és visszaküldték. Voltaképpen az európai merényletek elkövetőinek túlnyomó többsége ebbe a típusba tartozik.

Hadd mondjak egy példát, hogy érzékletesebb legyen! Emlékeznek tán a Thalys-vonatra, a nagy sebességű francia vonatra, amelyre egy bizonyos El Chazanni nevű terrorista fölszállt, és megtámadta késsel az utasokat. Azért nem volt halálos áldozat, mert véletlenül három amerikai tengerészgyalogos utazott a vonaton, és ők képesek voltak leszerelni a támadót. Utána ezt az El Chazannit úgy emlegették mindenütt a sajtóban, mint tipikus magányos farkas elkövetőt. Ám amikor az ember az adatbázisokban utánanézett, nos, akkor kiderült, hogy az illető együtt érkezett Magyarországra azzal a bizonyos, azóta sokat emlegetett Abdelhamid Abaaoud nevű emberrel, aki viszont Szíriában, az Iszlám Állam soraiban, az említett külső műveleti parancsnokságnak volt a vezetője, az egyik alapítója. Ők tehát együtt érkeztek Budapestre, egy hotelben eltöltötték néhány napot, majd együtt indultak tovább, s egy bizonyos ponton szétválva Abaaoud ment Párizsba megszervezni a párizsi és brüsszeli merényleteket, El Chazanni pedig fölszállt erre a vonatra, és megtámadta az utasokat. Hát hogyan nevezhetnénk magányos farkasnak, magányos elkövetőnek őket?

Mondhatok másik példát is, nyilván emlékeznek a manchesteri Arénára, az Ariana

Grande-koncertre, nagyon sok fiatal meghalt ott Manchesterben. Abedi, a manchesteri merénylő is úgy lett felmutatva a sajtóban, mint magányos elkövető. Egy manchesteri fiatal iszlám háttérrel, annakidején a szülei Líbiából menekültek Manchesterbe, az iszlám hitű fiatal radikalizálódott, interneten megismerte az Iszlám Állam világát, majd megtámadta az Arénát. Mértékadó, hiteles sajtóorgánumokban ez a történet így szerepelt. Mi volt ezzel szemben a valóság? A valóság az volt, hogy a merénylet elkövetése előtt Abedi két hetet töltött Líbiában, ahol a családjából az apja és a testvére már terrorista cselekményekért elítélt emberekként szerepeltek. A korábban említett kiképzőtáborban találkozott az Iszlám Állam harcosaival, majd hazautazott Manchesterbe, és másnap megtámadta az Arénát. Nevezhető magányos farkasnak? Nyilvánvalóan nem.

Emlékezhetnek Abdeslam nevére is, akinek fontos szerepe volt a franciaországi támadásokban, ő háromszor fordult meg Magyarországon, tehát ingajáratban utazott Szíria és az európai országok között. Ezek az emberek az ISIS, az Iszlám Állam hálózatának a segítségével tudják elkövetni a terrortámadásokat, s egészében véve elmondható, hogy az ilyen súlyú és horderejű merényleteket magányos farkasként nem lehet elkövetni. Kétségtelen viszont, hogy azt a hálózati térképet, azt a kapcsolatrendszeret föltárni, amely ezt a látszólag magányos elkövetőt összeköti az Iszlám Állam központi parancsnokságával, nagyon nehéz és időigényes.

Joggal merül fel itt az a kérdés, hogy miért kell ez magányos farkas propaganda? Maga az Iszlám Állam is a különböző fórumain, miért hirdeti és propagálja ezt? Ezzel kapcsolatban én csupán egy hipotézist tudok önökkel megosztani, de nem vagyok egyedül, aki ezt gondolja a szakmában. Ahogy mondani szokták, lélektani hadviselésről van szó és figyelemelterelésről. Gondoljunk csak bele, ha feltételezzük, hogy

ilyen súlyú terrortámadást egy ember egyedül, segítség nélkül el tud követni egyik napról a másikra radikalizálódva, akkor miben bízunk? Nem bízhatunk a titkosszolgálatok, a terror-elhárítás vagy a rendőrség segítségével, mert akkor nincs fogási pont. Nincsen előzménye a dolognak. Nem más ez, mint a félelem szétterítése. Egyfelől tehát félelemkeltő propagandáról van szó. Másfelől viszont a terrorrelhárítás tévútra tereléséről. Azt üzeni ez az európai terrorrelhárításnak, hogy magányos radikálisokat keressen. Holott nem azt kéne keresnie, hanem a hálózatokat, a kapcsolati térképeket kéne idejekorán felfejtenie, ami persze, nagyon nehéz feladat. Különösen, ha a migrációs hullámot tekintjük. Ne értsenek félre, nem azt akarom ezzel mondani, hogy minden migráns potenciális terrorista, mert ez számárság lenne. Ugyanakkor igaz, hogy az Európába beáramló terroristák szinte kivétel nélkül – akik jönnek Szíria, Irak, az Iszlám Állam felől – a migrációs- és menekülthullámot használják ki arra, hogy magukat álcázzák, hogy magukat menekültnek kiadva jussanak be Európába.

Önök is nyilván hallottak arról, hogy a közel múltban, Szíriában és Irakban a terrorista erőket eléggé megnyirbálták, ám ez közel sem jelenti azt, hogy megsemmisültek volna. Azzal zárnam e problémakör rövid felvillantását, hogy ha azt gondolnánk, hogy a terrorizmusnak ettől a formájától búcsút vehetünk, nos, ezt a vélekedést nem tudnám megerősíteni. A terroristák bármikor elindulhatnak, visszaáramolva megint Európába, hamis okmányok mögé rejtőzve, s megtörténhet az is, hogy a világnak más pontjain fognak góccok kialakulni Dél-Ázsiától Líbiáig... S bár ez utóbbi minket talán kevésbé érint, nem érezhetjük úgy, hogy a dzsihadista terrorizmus erőtartalmakai kimerültek azzal, hogy Szíriában a tendencia háttérbe szorult. Vagyis a jövő képe pillanatnyilag még nem megnyugtató. ♦♦

WELTLER ILDIKÓ

„FELNÉZÉST KÉRÜNK!”

Budapesti Tavasz Fesztivál 2018

Az idén sem maradhatott el az 1981-ben indított *Budapesti Tavasz Fesztivál*, amely megalapítása óta hazánk egyik legnagyobb, nemzetközileg is ismert kulturális eseménye. A március 30-a és április 22-e között zajló fesztiválon ezúttal is számtalan színvonalas zenei, színházi, irodalmi és egyéb művészeti program kapott helyet. A zenei műsorok sorát *Liszt Ferenc* első oratóriuma, a *Szent Erzsébet legendája* nyitotta meg, amelyet a Müpában élvezhettek a nézők. Annakidején Lisztet olyannyira foglalkoztatta a magyar királylány és bajor hercegasszony története, hogy a weimari nagyherceg társaságában ellátogatott Erzsébet egykori lakhelyére, Wartburg várába is. A fesztivál nemzetközi produkciójában a Nemzeti Filharmonikusok is részt vettek, s Albert Pesendorfer személyében az egyik legkeresettebb Wagner-énekes is szerepelt az előadásban.

Más stílusú és hangulatú koncerteket tartottak az Uránia Nemzeti Filmszínházban. A klasszikus és a könnyűzenét egyaránt kedvelő *InFusion Trio* többek között arról ismert, hogy különleges hangszerekkel képes jól ismert dalokat is újjávarázsolni. *Új, Stardust* című lemezüket is stílusukra jellemző módon válogatták össze: angol és magyar nyelvű szerzeményeik mellé bekerültek népdal-, sláger- és komolyzenei feldolgozások is. Az albumon, amelynek bemutató koncertjét éppen a Tavasz Fesztiválon tartották, az *InFusion Trio* tagjain kívül jó néhány meghívott művész is közreműködött.

Különleges zenei csemegének is részesei lehettek a nézők az Urániában. Különleges, mert a műsorszámokat bensőséges hangulatú beszélgetések kötétképpé össze, és mert anya és lánya közreműködésével zajlott. *Rost Andrea* és lánya, *Harazdy Eszter* közös műsorukban a zenéhez és egymáshoz fűződő kapcsolatukról is vallottak, s megidézték az operairodalom legembe-ribb hősnőit. A két művésznőt Eszter édesapja, *Harazdy Miklós* zongoraművész kísérte.

Ugyancsak az Urániában tartották a *Chopin University Big Band* filmzenekoncertjét. A lengyel zeneművészeti egyetem egykori és jelenlegi növendékeiből álló zenekar filmzenei

klasszikusokból, slágerré vált betétdalokból állította össze budapesti koncertjének műsorát.

A dzsessz is fontos szerephez jutott a Tavasz Fesztiválon, hiszen a hagyományok szerint ismét tavasszal rendezték meg az év egyik legrangosabb hazai dzsesszeseményét, a *Magyar Jazz Ünnepe*t a Budapest Jazz Clubban.

Fontos évfordulót ünnepünk az idén: éppen száz éve, hogy véget ért az I. világháború. Ennek emlékére a Zeneakadémia emlékkoncertet tűzött műsorára, *Mikor megyek Galícia felé* címmel. A *Honvéd Együttes* ebből az alkalmából öttételes kantáta megírására kért fel öt zeneszerzőt: *Csemiczky Miklóst*, *Gyöngyösi Leventét*, *Orbán Györgyöt*, *Selmeczi Györgyöt* és *Vajda Jánost*. A kantáta szimfonikus zenekarra, énekhangra és férfikarra íródott, az egyes tételekhez a zeneszerzők magyar vonatkozású, az I. világháborút idéző szövegeket használtak fel. Szuggesztív, komplex előadás született így, amely mindenféle háború ellen szól.

A Művészetek Palotája is fontos helyszíne volt a fesztivál számos eseményének. Itt mutatták be egyebek között a XX. század egyik legismertebb, ugyancsak száz éve született zeneszerzőjének, *Leonard Bernsteinnak* az utolsó színházi darabját. A művet a *Neue Oper Wien* állította színpadra. Az 1980–83-ban írt, háromfelvonásos *A Quiet Place* (Egy békés hely) című művet, amely ironikus látásmódot az amerikai álomról, angol nyelven, magyar felirattal élvezhették a nézők.

Szintén a Müpa adott otthont *Látnokok, költők, csavargók* címmel *Hobo* különleges műsorának. *Hobo*, akit egész pályafutása során foglalkoztatott a zene és a költészet kapcsolata, koncertjein régebben is gyakran illesztett be a bluesok közé verseket, ezúttal pedig műsorát egyértelműen az irodalomnak szentelte. A szabadság témájával foglalkozó produkció keretét *József Attila* szabad prózája, a *Tanítások* adta, amelyet Villon, Shakespeare, Csokonai, Petőfi, Ady, József Attila, Faludy, Pilinszky, Ginsberg, Morrison, Viszockij, Tom Waits és Bob Dylan műveit kísérték.

A templomi műsorok közül kiemelendő a hosszú pályafutásra visszatekintő, 1978-ban alakult *Budapesti Tomkins Énekegyüttes* koncertje.

A hagyományteremtő együttes tagjai többségükben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végeztek, s repertoárjukon a XVI. századtól a kortárs zenéig számtalan énekelt kamarazene szerepel. A Belvárosi Szent Mihály-templomban előadott művet, *Rahmanyinov Éjszakai virrasztását* mintegy három évtizede, 1987-ben elsőként ők mutatták be Magyarországon, majd csaknem húsz évvel később lemezfelvételt is készítettek a darabból. A felcsendülő dallamok felidéztek a keleti egyház szertartásainak hangulatát, az orosz egyházi énekek és a görög liturgikus dallamok érzéki szépségét.

A táncot a Tavasz Fesztiválon többek között a *Duna Művészegegyüttes* bemutatója képviselte. *Szerelmünk, Kalotaszeg* címmel. *Kós Károly* egykor így írt Kalotaszegről: „Ha a Kalotaszeg földjét hosszában átszelő robogó vonat ablakából ítéljük meg ezt a földet, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy annak túlnyomó része egyhangú, kietlen, sőt, szomorú föld. De a levegő csodálatosan tiszta, és a dombok szeszélyes vonalai élesek, a sziluettek határozottak, a szántók, a kaszálók színfoltjai, vonalvezetése ezen a szeszélyes területen egészen furcsán egyéni. Ebben a hideg és élesen rajzolt tájban a művész szemé, mint rafináltan megkomponált képen, észre fogja venni a kontrasztjával nagyszerűen ható embert és az embernek alkotásait.” A hírneves építész leírásai lettek a Duna Művészegegyüttes előadásának ihletforrásai. Szokásához híven az együttes olyan összetett táncszínházi előadást hozott létre a Müpában, amely egyszerre autentikus és innovatív, s amely modernségével a mai színházi produkciók egyenrangú társává teszi a néptáncot és a népzene.

Nem múlhat el Tavasz Fesztivál opera nélkül, s erről az idén az *Erkel Színház* is gondoskodott a mindig népszerű *Giuseppe Verdi* egyik legismertebb művével, *Az álarcosbájjal*. Az egykoron a cenzúra haragját kivívó darab eredetileg egy svéd királygyilkosság valós történelmi eseményét dolgozta fel, ám a római cenzúra beavatkozása nyomán a királyból gróf lett, a cselekmény helyszíne pedig Európa helyett Amerika. Ahogyan manapság ismerjük a darab történetét, úgy a politikai gyilkosság mellett egy megmentésre szoruló házasság tűnik

elénk. Bármilyen furcsa is, Az álarcosbál már tizenkét éve nem járt az Operaház színpadain, így éppen ideje volt egy újabb előadásnak. A művet ezúttal a fiatal, versenygyőztes olasz rendező, Fabio Ceresa értelmezésében, olasz nyelven, magyar és angol felirattal élvezhettük.

Helyszínét tekintve még különlegesebb opera-előadás részesei lehettek azok, akik jegyet váltottak Wolfgang Amadeus Mozart minden korban népszerű operájára, A varázsfuvolára. A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 1-es terminálján bemutatott kortalan mese megtekintésére akár nosztalgiabuszokkal is eljuthattak a nézők. Mozart daljátéka az egyik legsokoldalúbb értelmezési lehetőségeket kínáló zenés színházi darab. A helyszín, a történet ideje, a szereplők kapcsolatai lényegében szabadon variálhatóak, így A varázsfuvola akár egy repülőtéri terminálon is előadható, ahol a fény és a sötétség harca különleges fényhatásokkal ábrázolható.

A kiemelkedő zenei programok között számos koncert is helyet kapott. Éppen áprilisban töltötte be ötvenedik életévét Ákos, s a Kossuth-díjas énekes-dalszerző egyúttal pályafutása kezdetének harmincadik évfordulóját is ünnepli az idén, az Ákos 50 című koncertsorozattal. Maga az énekes az esemény előtt így beszélt terveiről: „A koncertszünet után jó érzés lesz újra színpadon állni, ráadásul ilyen rangos környezetben. A helyszínhez méltó előadást tervezünk, de nem maradhat el az elmúlt három évtized néhány vicces vagy izgalmas pillanatának megidézése sem. Hangvételében talán az Andante-vagy a 40-es koncertsorozathoz lehet hasonlítani azt, amit most tervezünk, de minden korábbi előadásunktól különbözni fog.”

Kovács Kati, egyik legsikeresebb énekesnőket szintén nem kell bemutatni a közönségnek. Amikor pedig élő nagykoncertet ad szimfonikus kísérettel, az eseményszámba megy. Így volt ez az idei Tavaszi Fesztiválon is a Pesti Vigadóban, ahol a sokféle zenei stílusban otthonosan mozgó Kovács Kati ötven év több mint ötszáz dalából adott válogatást a hallgatóságnak.

A Pesti Vigadó egy másik alkalommal, Zoób Kati divatbemutatójának idejére különleges világgá alakult át. A Szamárbőr királyfi című mese ihlette ezt a fantáziadús produkciót, amely a divat optikáján keresztül mesélt a látogatóknak. „Több mint harminc éve dédelgetem ezt a történetet – vallja az alkotó. – Vártam, hogy egyszer megjeleníthessem, illusztráljam a saját eszközeimmel. A mese olyan kifejezési eszköz, amelyet mindannyian szeretünk, széles skálán játszik, koncepcionális és szürreális, elgondolkodtat és elbűvöl, hogy megtalálhassuk magunkat varázslatos világában.”

Ugyanez a helyszín lett az otthona egy igazi kórusünnepnek is: nagyszabású ünnepi hangversenyt rendeztek, amelyen immár harmadik alkalommal gyűltek össze a visegrádi országok

legnevesebb kórusai. A műsorban az európai kóruszene legszebb alkotásai hangzottak el, többek között opera- és oratóriumrészletek a négy visegrádi ország zeneszerzőitől.

Színházi produkciókban sem szűkölködött a Tavaszi Fesztivál. Nem először rendezték meg a *Keresztény Színházi Fesztivált*, amely a keresztény hit megélésének témáját, a szeretet és a művészet kapcsolatát járta körül az Új Színházban. A fesztivál programja minden korosztályhoz szólt, s kínálatában nemcsak a dráma, hanem az irodalom, a képzőművészet és a zene is szerepet kapott. Az eseményen a budapestiek mellett vidéki, sőt határon túli társulatok is bemutatkoztak.

A *Koldusopera* cím hallatán a legtöbb színházrajongónak Bertolt Brecht műve jut eszébe, azt azonban kevesebben tudják, hogy azt a darabot egy régebbi mű története ihlette. Az eredeti Koldusopera a XVIII. század első felében született, John Gay tollából, valószínűleg Jonathan Swift ötlete alapján. Ez az évtizedekig nagy sikerrel előadott, koldusok, prostituáltak, rablók és börtöntöltelék körében játszódó, angol fekete humorral átítatott történet teremtette meg a „ballad opera” műfaját. Gay darabja groteszk humorral, korabeli angol dalok és újonnan írt dallamok kíséretében mutatja be a szegénység okozta kiszolgáltatottságot. A *Színház- és Filmművészeti Egyetem* negyedéves, zenei szakirányú hallgatóinak éppen a darab összetettsége nyújtott kitűnő alkalmat arra, hogy bemutakozzanak a nagyközönségnek a Trip Hajón.

A Katona József Színházban ugyanakkor egy valódi Brecht-darab került műsorra: *A szécsuáni jólélek*. A Theater Heidelberg és a Katona József Színház előadását német nyelven, magyar felirattal tekinthették meg a nézők. A rendező, Bodó Viktor immár harmadik

alkalommal dolgozott Heidelbergben, ezúttal azért, hogy színpadra állítsa Brecht színpadi paraboláját, s most is nemzetközi vendégekkel bővítette a heidelbergi társulatot. A Tavaszi Fesztiválon is látható előadásban az istenek szerepét a budapesti Katona József Színház három művésze kapta.

Természetesen a budapesti galériák és múzeumok is kivették részüket a Tavaszi Fesztiválból. A *Budapest Art Week* mindig egyedülálló esemény a maga nemében, hiszen számtalan galériát, múzeumot és kiállítóteret fog össze. A szervezők hat napon át majdnem nyolcvan kiállítással és azokhoz kötődő programokkal, hatvannál is több helyszínen várták a művészetek kedvelőit. A programot nemzetközileg is elismert galériák és vezető múzeumok gyűjteményeinek széles skálájából válogatták össze – s mindezért elég volt egyetlen belépőt megvásárolni. Az esemény célja az volt, hogy a látogatók egyúttal aktív résztvevők is lehessenek: a workshopokon, beszélgetéseken és kiállításmegnyitókán kívül lehetőség nyílt az alkotókkal való találkozásra is.

A kültéri programok minden évben érdekes színfoltjai a Tavaszi Fesztiválnak. Az *Akvárium Tavaszi Terasz* hagyományosan az egyik legnépszerűbb kültéri programsorozatnak számít a fővárosban. Az Akvárium Klub teraszán kialakított színpadon április 1-je és 22-e között neves zenészek és még ismeretlen tehetségek egyaránt adtak ingyenes akusztikus koncerteket, vasárnap délelőttöknként pedig a gyerekeket szórakoztatták.

Szintén az Akvárium Klub látta vendégül a *Cinemira* című nemzetközi gyermekfilmfesztivált, amelyet többek között a *Budapesti Fesztiválzenekar*, a *Pagony Könyvesház*, a *Móra Könyvkiadó* és a *Színház- és Filmművé-*

szeti Egyetem közreműködésével szerveztek. A gyerekek és fiatalok számára készített, rövid animációs, élő szereplős és dokumentumfilmekből, illetve a régió legsikeresebb egész estés gyerek- és ifjúsági filmjeiből álló program mellett az egyéb kínálat is nagyon érdekesnek bizonyult. Volt gyermekeknek szóló forgatókönyvíró-pályázat, szinkronszínészek beszéltek a szakma titkairól, animációs workshopot szerveztek gyerekeknek és szüleiknek, sőt filmes finomságokkal teli fogadás is várta a látogatókat.

Hagyományos könyv vagy e-book? – sokan vitatkoznak azon, melyik a jobb, holott mindkettőnek megvan a maga előnye és szépsége. A *Sztalker csoport* úgy gondolta, megkeresi az arany középutat, és megalkotta a kiváló minőségű, okostelefon méretű zsebkönyveket. Így aki az e-könyvek csekély helyigényét kedveli, az mindenképp jól jár, ugyanakkor azok is örülnek a könyvecskéknak, akik nem tudnak lemondani a könyvlapozgatás élményéről. A *Poket* elnevezésű projekt első kötetei között *Szerb Antal*, *Csáth Géza* és *Krúdy Gyula* művei szerepelnek, s minden egyes könyvnek van egy ismert „nagykövete”. A zsebkönyvekhez a város forgalmas közterein (a Keleti pályaudvarnál, a Puskás Ferenc Stadionnál, a Széll Kálmán téren, a Móricz Zsigmond körtéren, az Örkény István Színháznál a Madách téren, a Déli pályaudvarnál és a Nyugati pályaudvarnál) felállított automatákból lehet hozzájutni, mindössze 990 forintért.

Budapest utcáin mindennapi gondjaink után futkosva ritkán esik meg velünk, hogy a nagy rohanásban tekintetünket egy kicsit feljebb emeljük, és észrevezzük, mennyi építészeti csoda vesz körül bennünket. A *#felaféjjelbudapest* című projekt ezen szeretne változtatni immár második éve. Az ötletgazda, *Bodnár Bence* így mutatta be az elképzelést: „Nap mint nap gyönyörű épületek vesznek körül minket, de mi észre sem vesszük, mert a mobilunkat nyomkodjuk ahelyett, hogy felemelnénk a fejünket. Idén március 30-a és április 22-e között több modern fővárosi épület előtt bukkanhatunk kültéri matricákon közölt ismertetőkre: megtudhatjuk, ki tervezte a házat, mikor épült, és melyik korstílust képviseli. Maga a *#felaféjjelbudapest* hashtag már terjed a közösségi oldalakon, bárki feltöltheti az általa készített szebbnél szebb képeket Budapest épületeiről. Felnézést kérünk!”

Számtalan budapesti utca és tér volt a helyszíne a *fesztiválzáró promenádnak*, több száz hivatásos és amatőr táncos, énekes, zenész részvételével. A város központi helyszíneiről induló hangos menet a tavasz kezdetét is hirdette. Egy-egy alkalmi állomáson, az Operánál, a Liszt Ferenc téren és a Kodály köröndön a *visegrádi országok táncgyarmányait* is meg elevenítették. A promenád a Hősök terén ért véget, s az eseményt egy nagy összművészeti produkció zárta, a Műcsarnokban ugyanezen a napon nyíló kiállítás felvezetőjeként. ♦

BORBÉLY LÁSZLÓ

Az „egri srácok” a Nemzetiben

Jelenetfotók az Egri csillagok előadásából

FOTÓ: SÁGHY TÍMEA, EÖRI SZABÓ ZSOLT, SZIGETVÁRY ZSOLT

„Gárdonyi Géza minden mondataért harcolok” – jegyezte meg derűsen *Vidnyánszky Attila* azon a hangulatos sajtóeseményen, amelyen nyilvánosan bejelentették, hogy a *Nemzeti Színház* és a *Magyar Nemzeti Tánc-együttes* a *Körhinta* és a *Csiksomlyói passió* színrevitele után újabb nagyszabású közös produkció megvalósítására szövetkezik. Előzetesként levetítették Várkonyi Zoltán legendás filmjének, az *Egri csillagok*nak néhány emlékezetes képsorát, majd szót kaptak az egykori szereplők közül néhányan, akik elfogadták a meghívást a bemutatót beharangozó zenés-táncos kedvcsinálóra.

Venczel Vera (Vicuska) a Jumurdsákok által kító Bárdi Györggyel történt küzdelmét idézte fel, amelyet a rendező kérése szerint csak egyszer vettek fel, hogy minél hitelesebb legyen. *Kovács István* (Bornemissza Gergely) adomázva mesélte, hogy a közönségtalálkozókon a gyerekeket mindig az foglalkoztatta, hogyan kell tűzkereket készíteni, így kénytelen volt ennek utána nézni. Tőle tudtuk meg azt is, hogy az akkor még létező MOKÉP kimutatása szerint tizennyolc millióan váltottak jegyet a filmre. *Benkő Péter* (Török Jancsi) arra emlékezett, miként botlott bele egyik reggel a film látványtervezőjébe, akit történetesen *Szász Endrének* hívtak, a későbbi Munkácsy

Mihály-díjas képzőművész ugyanis akkoriban még ezzel is foglalkozott. *Harsányi Gábor*, aki a színművészeti főiskola frissen végzett hallgatójaként először szerepelt játékfilmben, a harcjelentben ellene vívó török vitéz irdatlan pofonjait emlegette. Az anekdotákkal fűszerezett múltidézésből az sem maradt ki, hogy éppen a forgatás idején szállták meg a Varsói Szerződés csapatai Csehszlovákiát, és hogy ez kiben milyen érzéseket váltott ki annakidején.

A jelenbe pillantva Vidnyánszky Attilától megtudtuk, hogy nem a regény színpadi adaptációjáról van szó. „Különleges nézőpontot kerestünk, amelyből érvényesen mesélhetjük el a *Gárdonyi Géza* által megírtakat fiataloknak úgy, hogy azok az érzelmek, tettek és kalandok, amelyek az *Egri csillagok* regényét olyan élvezetessé teszik, mind megjelenjenek – emelte ki a vezérigazgató-rendező. – Egy csapat várbeli gyerek szemszögéből láttatjuk a történetet, akik egy biztonságos helyről figyelik az eseményeket (ahová a felnőttek zárták őket, nehogy bajuk essen az ostrom során)... Az ő szemükkel látjuk a felnőttek – Bornemissza Gergő, Cecey Éva, Dobó István, Jumurdsák és többiek – történetét.”

Vidnyánszky Attila *Zalán Tibor* átiratát felhasználva állította színre Gárdonyi Géza mű-

vét. „Nem hiányzik – az ostrom mindennapi izgalmi mellett az a fajta izgalom sem, mely nem feltétlenül kollektív érzelmnyilvánítást kíván meg a nézőtől – tette hozzá Zalán Tibor. – Jumurdsák és talizmán-gyűrűje vörös (véres) vonalként húzódik végig a történeten. Természetesen a várat eláruló Hegedűs hadnagy a feldolgozásban is elnyeri méltó büntetését, a bitófát. És szándékomban áll a színpadon a hős egri nők mellett a várban lévő, hol ostrom-tanúként, hol abban aktív résztvevőként jelenlévő gyerekeket-fiatalokat is a történet szolgálatába állítani; hogy egy távoli párhuzammal éljek, ők lesznek (voltak, lehetek?) az egri srácok.”

Zalán Tibort bevallottan az a kettős cél vezérelte, hogy a színpadi műben ne csalódjon az, aki már olvasta a regényt. Aki pedig nem olvasta, kapjon kedvet az elolvasásához.

Az előadás szerves része a korhű zene és tánc, utóbbi *Zsuráfszky Zoltán* koreográfiája által valósult meg. A látványos színpadkép megteremtője *Székel László* díszlettervező. A mostani szereplőgárdájában mások mellett jelen van: *Horváth Lajos Ottó* (Dobó István), *Bodrogi Gyula* (Szulejmán szultán), *Schnell Ádám* (Jumurdsák), *Söptei Andrea* (Izabella királyné, Baloghné), *Szalma Tamás* (Török Bálint), *Csurka László* (Ali bég). ♣

SIMON ERIKA

Sokszólamú szolgálatban

*Beszélgetés Paskó Csaba plébánossal,
karmesterrel, mesterszakáccsal*

– Kelebia plébánosa vagy, és zeneigazgatója a szabadkai székesegyháznak. Édesanyád mesterségét is megörökölted: a szakácsművészet számodra is szakma, nem csupán kedvtelés. A lelkipásztori hivatás gondjai mellett megosztod erőidet a zenei szolgálat, a tanári munka és a terített asztal méltó javainak megteremtése közt...

– 2005-ben, mikor hazajöttem Ausztriából, a ma már megboldogult Kasza József, a volt szabadkai polgármester, a Vajdasági Magyar Szövetség akkori nagy vezéregyénisége figyelt fel rám és keresett meg egy bájos zenei ötlettel. Ugyanis abban az évben mutattuk be Molnár András Kossuth-díjas operaénekesével, a Pécsi Kamarakórusral, a szabadkai Pro Musica együttesel, a Szegedi Szimfonikusokkal Kodály remekét, a *Psalmus Hungaricus* oratóriumot Szabadkán. Óriási robbanás volt ez Szabadkán. Hazajött ez a pap, aki tanult valami zenét valahol, nem tudták elképzelni, hogy én harmóniumozni tanultam-e, vagy valami mást, szóval hazatért Grazból és hangversenyeznek... Nos, meghívott Kasza úr az irodájába, aki akkor már bankigazgató és nem polgármester volt, és azt mondja: Látom Csaba, hogy mindenféle miséket jól el tudsz vezényelni, mondd már meg nekem: a *Kék Duna-keringőt* is le tudnád dirigálni? Akkor elmeséltem neki egy történetet. Bajmoki vagyok, ahol az idős kántor néni egyik napról a másikra beteg lett, nem tudta tovább vállalni a szolgálatot. A pasztorális ta-

nács tagja, Peti bácsi, az ismert lókupec ekkor megkereste a helyi szintetizátorost, aki neves kocsmai zenészként működött Bajmokon, s felkérte, hogy lássa el a templomi szolgálatot. A könnyű muzsika mestere persze tiltakozott, hogy az nem menne neki, nem az ő szakmája. Peti bácsi viszont így érvelt: jó, hogy én lókupec vagyok, de azért egy tehenet is el tudok adni! Így kezdődött meg az én világi és egyházi zenei karrierem Szabadkán! Mozart 250. születésnapja alkalmából mi képviseltük Szerbiát a salzburgi rendezvényeken. Ugyanekkor megkaptam a Vojislav Illics-díjat (Vojislav Ilić), ami Szerbiában a Liszt Ferenc-díjnak felel meg. A nemzetközi kamarakórus-versenyen pedig elhoztuk a második díjat. Egy szó, mint száz: elvezényeltem én szívesen a *Kék Duna keringőt* is! Ahogy változtak az idők, Szerbiában nehezedett a helyzet, ekkor átmenetileg volt egy lefelé ereszkedő tendencia az életemben, melyet 2011-ben édesapám váratlan halála tetőzött.

– A *Paskó atya konyhája* című szakácskönyved meghozta számodra a legszelebb népszerűséget: A gasztroangyal, Borbás Marcsi is meglátogatott tévéműsorával, nemrég meghívtak a Fábry-show vendégei közé...

– Folyamatosan foglalkoztam gasztronómiával, gyűjtöttem a recepteket, főzőcskéztam, próbálkoztam, és összejött annyi anyagom, amelyet érdemes lett volna kiadni. Megírtam egy szakácskönyvet 2009-ben, de nyilván még

amatőrként, és egyik kollégám, Tóth Borisz barátom lefordította szerb nyelvre, és így jelent meg, *Paskó atya a konyhában* címmel, hangsúlyozva, hogy ez egy pap szakácskönyve. Ebből akkora szenzáció lett, hogy a királyi televíziótól a kereskedelmi adókig egyik napról a másikra lecsaptak rám. Taxisok fölismertek, sokan mondogatták, hogy ez az a pap, aki főzni tud, és még kórusokat, zenekarokat is vezényel. 2011-ben Kelebiára kerültem plébánosnak, azzal a céllal, hogy átmentsek oda egy orgonát, a Franz Lindauer orgonát Kerényből, egy vajdasági kihalt közösségből. A svábokat elűzték onnan, viszont egy gyönyörű szép orgona megmaradt az ottani templomban, azt áthoztuk Kelebiára.

– Létrehozta az első scholát Szerbiában, s a kitűnő gregorián együttest is. Zenélsz, karmester vagy és tanítasz is.

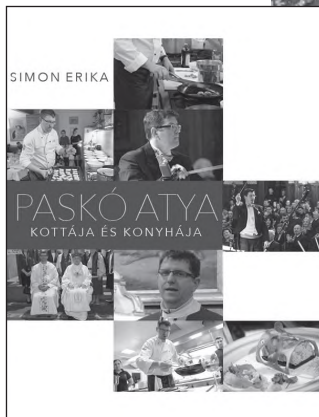
– Tíz esztendeje már főállású tanárként dolgozom. A zeneművészeti szakközépiskolában

MADÁR JÁNOS KIMONDALAK HAZÁM

Patakok édes vize és a tenger
szülőföldemtől zeng.
Ez az ország – – – –
bölcsöm ölében mereng.

Édesanyámtól tanult fénnyé,
hanggá kell lennem.
Minden szó, minden lélegzet
a megmaradásért dacol bennem.

Nem tudok, nem akarok
rólad hallgatni mégse!
Késsel kaszabolt magyar nyelv,
a szívünkben élsz-e?

önálló szakágat vezettem be, ez a szerbiai oktatás történetében egyedülálló: 2008-ban megnyitottuk az egyházzenei szakot. Az iskola az idén 150 éves, s úgy kezdődött 1868-ban, hogy csak a vonós tanszak működött. Majd Gaál Ferenc, aki Liszt Ferencnek volt a növendéke, zongora szakot nyitott, később folyamatosan bővült az iskola fúvós tanszakkal. Ezt a bővítést folytattuk mi: 2006-ban jazz-tanszék nyílt, majd etno-muzikológia, hangmérnöki és egyházzenei szak. A protestáns és katolikus tanmenetet is én dolgoztam ki. Így kerültem oda, de ha már ott voltam, és elmentek a régi kollégák nyugdíjba, én vettem át a vezénylest az elméleti szakon, és a szimfonikus zenekart is vezetem. Az elmúlt hatvan év leforgása alatt az a tradíció alakult ki az iskola történetében, hogy az érettségizők decemberi meghallgatása után a négy-öt legjobb diákot kiválasztjuk, ők májusban a szimfonikus zenekar kíséretében játszhatják el azt a tételt, amellyel az érettségire készülnek.

– Mindezek közben a szakácsmesterség legjobbjaitól tanultál, komoly iskolákat végeztél el, és néha, kérésre főzöl ma is a konyhád kedvelőinek. Megesett, hogy háromszáz főre ebédet készítettél...

– A táplálkozás kultúránk része, s gasztronómiával foglalkozni, abban jártasnak lenni nem hedonizmus, nem az élvezetek hajszolása. Inkább olyasféle, mint örömmel elolvasni egy verset, vagy megnézni egy kiállítást. A kulturális örökségnek a művelését jelenti, amelyet az emberiség évezredek óta csiszol, alakít, tovább ad, divatot teremt vele. Nem kell költőnek len-

ni ahhoz, hogy felfedezsem a vers üzenetét, és nem kell mesterszakácsnak lenni ahhoz, hogy felismerjem egy ételköltemény ízes eredetiségét. Mindez igény, nyitottság kérdése. Ez mind-mind kezdetek óta ott van a teremtett világban, Isten nekünk alkotta!

– Magyaroknak lenni... Egész könyvsorozatot jelentetett meg a Kairosz Kiadó alapítója, Bedő György e mottó jegyében...

– Eperjes Károly színművész azt mondja, hogy egyedüli nép vagyunk a világon, aki saját magát veszi körül. Mi magyarok olyanok vagyunk, mint egy szelet kenyér, amelynek a héjában van a vitamin. A héja elvált a belétől, és ha elfogynak a magyarok a karéjból, belerogy a kenyérből. Sokat mond és üzen nekünk ez a hasonlat! Egy éve, hogy Kelebián a templomban Pio atya tiszteletére egy színes ablaküveget szenteltem fel. A szentek köztünk élnek sorozatban található Pio atya ábrázolása. Amikor naponta ránézek Pio atya kedves tekintetű portréjára, mindig magyarságom jut eszembe, abban erősödöm meg. Pedig Pio atya olasz szerzetes pap volt. Magyarországról

szóló próféciaja így hangzik szó szerint: „Magyarország olyan kalitka, amelyből egyszer még egy gyönyörű madár fog kirepülni. Sok szenvedés vár rájuk, de egész Európában páratlan dicsőségben lesz részük. Irigylem a magyarokat, mert általuk nagy boldogság árad majd az emberiségre. Kevés nemzetnek van olyan nagyhatalmú őrangyala, mint a magyaroknak, és bizony helyes lenne erősebben kérniük hathatós oltalmát országukra!” Menynyire szeret minket Isten! Tartsunk össze! Isten nélkül nincs kultúra, csak a halál civilizációja! A világ legszebb verse számomra *Babits Mihály Eucharisztia* című verse, ahol az utolsó két versszakban így ír: *Áradj belénk hát, óh örök / igazság és szent szeretet! / Oldozd meg a bilincseket / amikkel törzs és vér leköti, / hogy szellem és ne hús tegyen / magyarrá, s nőjünk ég felé, / testvér-népek közt, mint a fák, / kiket mennyből táplál a Nap.*

– Az emberélet útjának felén még nem jársz túl. Mégis igen szerteágazó, zenei szóval: többszólamú, változatos az életed. Bejártad Európát...

– Nem győzők hálát adni az Istennek, hogy Európa több országában járhattam, sőt tanulhattam. A hittudományi főiskolát Magyarországon végeztem. Német nyelven a Zeneakadémiát Ausztriában, de továbbképzésben vettem részt Németországban, Hollandiában, Olaszországban. A német nyelven túl szerbül és horvátul a Vajdaságban kellett megtanulnom, hogy más népekkel, nemzetekkel békében, egymás kultúrájából merítkezve, gazdagodva élhessünk együtt. Sok nemzettel találkoztam, sok eszmével szembesültem, de sosem inogtam meg abban, hogy keresztény magyar embernek valljam magam, bárhol és bárkivel is kultúráról, vallásról beszélgetve. Hiszem és vallom, hogy a hívő ember, mint a társadalom egyik tagja, felelősséggel tartozik a hazájának. Büszke vagyok a magyar állampolgárságra, s teljes szívvel ragaszkodva az anyaországhoz, a kisebbségi közösségben élve képviselem a magyarságot. ♡

Önlexikon

Kétszázharminc szócikket tartalmaz a Napkút Kiadónál megjelent *Önlexikon* címet viselő kiadvány. Mint az a címből is látszik, rendhagyó összeállításról van szó, hiszen a *Szondi György* szerkesztő által

felkért szerzőknek (költők, írók, drámaírók) önmagukról kellett egyes szám harmadik személyben lexikon szócikket írniuk. A végeredmény megelőlegezhető: egy izgalmas, számtalan humoros részletet tartalmazó kiadvány, amelyből informálódhat is az olvasó, ugyanakkor sajátos szórakoztató olvasmányként is forgathatja. Persze ez a könyv nem a szokványos, lineáris olvasásra született, inkább a bele-beleolvasásnak kedvez, már csak azért is, mert a paletta igen változatos és színes. Márton László minimál megoldása („1959-ben születtem Budapesten. azóta is itt élek.”) mellett elfér Nagy Koppány Zsolt klasszikus egyes szám harmadik személyű leírása (foglalkozás, rövid életrajzi adatok, művek, díjak felsorolása), vagy éppen Ács Margit rendhagyó, Nagy Lajos Képtelen természetrajzát idéző írása: „(*Margharita axensis*) – Nagyvárosban, leggyakrabban Budapest körzetében fészkel, de erdőben is előfordul. 1976-ban törzskönyvezték, bár már korábban itt-ott a nyomára akadtak, de rejtőzködő életmódja miatt csak első novelláskötetének megjelenésekor ismerték fel az írók fájába, s ezen belül a prózaírók alfájába sorolható természetét, addig a mezei szerkesztők (*Editor europaensis*) igen elterjedt típusába sorolták. Látszólag könnyen alkalmazkodik más élőlényekhez, ezért a tudományos kutatás nehezen felismerhető író-egyedek becserkészése során hasznát veheti közeli megfigyeléseinek, amelyekre szerkesztői leshelyén időzve tett szert, vagy táplálékkereső útjain jegyzett fel alkalmanként, mint kritikák szerzője.”

A kötet összeállítása a szerkesztő beszámolója szerint sok évig tartott, éppen ezért különösen megrázóak azok a szócikkek, amelyeket azóta már elhunyt költők, írók írtak. Ilyen például Vathy Zsuzsáé, aki önleírását születésének személyes történetével kezdi: „Második gyerekként születtem, 1940-ben, Pápán. Születésem csalódást okozott apámnak, aki mindenképpen fiút szeretett volna. Alig telt el hat hét, gennyes tályogok lettek a hátamon. A család orvosa azt tanácsolta, vigyenek fel Budapestre, mert ő semmi esélyt nem lát rá, hogy életben maradjak. Így kerültem a Vas utcai kórházba, s mivel már hathetes is elmúltam, úgy döntöttem, igenis életben maradok. Szepszis, vérmérgezés, fertőzés? Rajtam nem fognak ki.”

Jó hír, hogy az *Önlexikon* munkálatai nem fejeződtek be, a naputonline.hu internetes oldalon nem csupán a könyvből kimaradt, de az újabban beküldött életutak leírásához is hozzájárhat az olvasó. (*Önlexikon, kortárs magyar írók önszócikkei, összeállította Szondi György, Cédus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2017*)

LUKÁTS JÁNOS

VISSZA VIOLÁHOZ

Széttört szonettek régi roncsait ma játékként veszem kezembe már, nincs rég, se most, nincs ott, se itt, de van, ki ódon, szép játékra vár. Mozdulj, szonett, repülj vagy könnyű lábon bújálj oldalához, megleled helyed. Régóta vár egy csöndes éjszakában, hogy újra együtt mozduljon veled. Hogy egybefonja két emlék magát, s egymást simítsa újra két tenyér, napos nappalt s bolondos éjszakát ringasson, s el ne adja semmiért. Hallgatni együtt – nagy, közös varázs, mosolyba csók vegyül – s szívdobbanás.

Dorka könyve

Péntek Orsolya* legújabb kötete egy ikerpár személyes történetét járja körül. Az olvasónak már részben ismerős lehet a történet, hiszen 2014-ben indította útjára a kiadó és a szerző azt a regénytrilógiát, amelynek a második kötete jelent meg a tavalyi évben. *Az Andalúz lányai*ban egyes szám harmadik személyben mesélik el az ikerpár történetét, *Dorka könyve*ben Dorka hangján ismerhetjük meg a történeteket, visszaemlékezés formájában. Dorka gyermek-, majd kamaszkori eseményei egy izgalmas családrégi mozaikjaiból építkeznek. A családtörténet azonban valóban mozaikszerű: elhallgatások, félinformációk, titkok övezik az emberek életét, így a kislány sokszor sajátos módon érti meg, hogy mi miért történik, illetve saját egyéni, gyermeki világot hoz létre a hallott és látott dolgokból.

A felmenők emlékei keverednek a kislányéival, tulajdonképpen három idősíkot is elkülöníthetünk a könyv egészében. S ahogy haladunk előre az időben, nekünk is össze kell raknunk az olvasottakból a saját értelmezésünket, a mi olvasatunkat a családról.

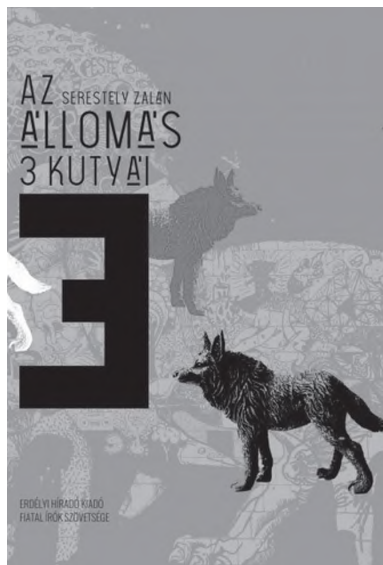
A korszak, amelyről szó van: rendszerváltás, darabjaira hulló Jugoszlávia, Bécs, Budapest. Mindez felveti annak kérdését is, hogy hogyan, milyen módon tárul az olvasó elé ez a magyar történelmi időszak, tud-e a könyv valami újat mondani, vagy tudja-e más megvilágításba helyezni az eseményeket. A szerző történelem szakos tanulmányai bizonyosan hozzájárultak a kérdés körüljáráshoz, ahogy arról egyik interjújában is nyilatkozik: „Ha visszatérhetünk még egy kicsit a történelembárázolóhoz, akkor szerintem nem a női kontra férfítörténelem a probléma, hanem az, hogy évtizedeken keresztül csak egy szűk szeletet sikerült kutatni és felmutatni a történelemnek. [...] Ha a nagypolitika története felől nézem a 20. század történelmét, akkor az égvilágon semmit nem fogok megtudni a vészkorszak vagy az ötvenes évek mindennapi valóságáról. Ha viszont elkezdem emlékiratokat olvasni, vagy olyan embereket meghallgatni, akik mindezt átélték, akkor élővé válik a dolog.” Dorka könyve tehát a regény fiktív világán belül, de mégiscsak egy sajátos értelmezése az elmúlt pár évtizednek, már csak azért is, mert felnőtt az a generáció, amelynek gyermekkori élménye volt a rendszerváltás és az azt követő évek.

Dorka az ikerpár egyik tagja. Testvére amennyire hasonlít rá, érezhetően más világot is teremt maga köré – a családtörténet így válik Péntek Orsolya könyvében nagyon is személyes kérdéssé, annak érzékeltetése mellett, hogy a saját szempont mellett mindig ott él egy másik is. (*Péntek Orsolya: Dorka könyve. Ikerregény, Pesti Kalligram, Budapest, 2017.*)

* Péntek Orsolya (1974) író, képzőművész. Eddig megjelent művei: *Az őszön egy rótbarna komondor borongol keresztül*, versek (Fekete Zongora, 2002), *Az Andalúz lányai*, regény (Kalligram, 2014).

Az állomás 3 kutyái

Serestély Zalán* legújabb kötetében a próza irányába fordult, ami nem feltétlenül meglepő azok számára, akik jól ismerték költészetét. Serestély verseinek jó része ugyanis valóban mutatott prózai jegyeket, ahogy a kötetlen formák, a kifejezetten hosszú, leíró jellegű verssorok is. De nem csupán formai, sokkal inkább tematikai összefüggéseket is találhatunk a versek és a prózák között. Nem csupán az első írás állítja központi helyre az állatokat. A központi szó azonban megtévesztő lehet: Serestély kötetében ugyanis éppen a perifériának tartott elemek kerülnek elbeszélésre, de nem olyan módon, hogy központi helyre tolnának, hanem úgy, hogy megszűnik a középpont–periféria kérdése. A fiatal szerző számára ez nem új keletű dolog, hiszen a még korábbi verseskötet, a *Feltételes átkelés* (2014) megjelenésekor nyilatkozott így: „Szemináriumi témához olvastam nemrég szakirodalmat, mellettem Soma kutyánk hosszant a padon, tekintete súlyos, készül átbillenni az álomba. Rátettem a kezem, simogattam, valamit, gondoltam, mégis csak mondhatnék neki, ha már így magunk vagyunk, ha már megint elmarad a séta, ha most is, mint annyiszor, osztózni kényszerül a figyelmemen. Hát mondtam valamit, valami semmit, amit kutyáknak mondani szokás: hogy jó kutya, hogy ügyes kutya. Aztán valami történt ebben a kimeredett, kimerültségtől fölpuhult pillanatban.

Valahogy nem kezdtem érteni ezt a szót: kutya. Értelmetlenné tette az érintés, a túlhajszoltság spannolt érzékisége, a figyelmes bőr, a szégyen. Nem kezdtem érteni ezt a distinkciót, hogy kutya, hogy ember, értelmetlenné tette az érintés, ez a visszavonhatatlan egymásra vonatkozásunk, ugyanazságunk az életben.”

Állat és ember „ugyanazsága” végtelen egymásrautaltságot is jelent. *Az állomás 3 kutyái*ban mindenféle moralizálástól mentesen szinte végig ez kerül elő újra és újra, egyfajta sajátos transzcendenciával keveredve. Az *Álmodni ma* záróakkordjaiban például egy nő öntu-

datlan mozdulata már-már irracionálisan kiemelt pillanattá válik a három kutya mellett, s a kegyelmi pillanat fényében mindannyian részesednek:

„Az állomás három kutyái most tudják, a csillagok halhatatlanok, azért nincs szaguk. A nő felmarkol egy langyos követ, de végül nem dobja el. Amikor arcához szorítja, világít az okker visszfényben. A testével már nem próbál bánni.”

Nem titok, hogy Serestély kiváló irodalomtudós is, az irodalomelmélet kiváló ismerője, és ebből következően újszerű gondolkodó is. Aki például Borges labirintusszerű történeteit keresi *Az állomás 3 kutyái*ban, az sem fog csalódni.

(Serestély Zalán, *Az állomás 3 kutyái*, Erdélyi Híradó, Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2017)

* Serestély Zalán (1988) költő, író, irodalomtudós, első kötete 2014-ben jelent meg *Feltételes átkelés* címmel.

Az év versei

Az idei évben is megjelentette válogatását a tavalyi év verterméséből a *Magyar Napló*. Mint minden válogatás, természetesen ez is szubjektív mérce. Tehát a könyvet olvasgatva semmiképpen sem érdemes azon gondolkodni, hogy ki, mi maradhatott ki és miért, ki kapott nagyobb hangsúlyt, ki kevesebbet – hiszen ilyen szempontok mentén minden antológia hiányos. A hiányérzet helyett érdemes tehát arra az összképre, sokszínűségre figyelni, amely kibomlik a kötet olvasásakor. *Az év versei*ben helyet kapnak fiatal és idősebb szerzők is, eltérő számú alkotással, de aránytalanságot sehol sem tapasztalni.

A kiadványban szerepel a szerzők rövid életrajza, ami egy fiatal, a kortárs költészetben még járatlan olvasónak bizonyára útmutatásul szolgál. A versek sorrendjét a kötetben a szerzők életkora szerint csoportosították, ami rendhagyó ugyan, de nem feltétlenül a legpraktikusabb szempont. Éppen ezért a tartalomjegyzék mellett a *Névmutató* cím alatt a szerzők betűrendes mutatója is megtalálható – a cím persze megtévesztő, a könyvészeti hagyományban jellemzően mást hívunk névmutatónak. Ezt

az apróságot leszámítva azonban az olvasó a már megszokott igényes antológiát kapja kézhez, a korábbi évekhez hasonlóan.

És ha már szubjektív a mérce, az Arany-év okán (is) álljon itt a könyvajánló egyik tavalyi legkedvesebb verse, Nádasdy Ádám *Ijedt zavarban felkapott lepel* című költeménye, amelyet Arany Jánosnak ajánlott:

*Mit tanultam tőled? Főleg a nyugalmat,
aki sokat ugrál, nekimegy a falnak,
nem a robbanás kell: fontosabb a kontroll,
ne a kabátról írj, inkább csak a gombról,
nem a teljesség kell, a lényeg: a részlet,
csatok, övek, kapcsok, rövidáru-készlet,
kis kincset keresni, sarat lepucolni,
jobb ízű a munka, ha régi a holmi,
sorok, szavak szintjén, ott van a megoldás,
megkötni csokorba, amit elgondol más,
csak ne a sajátot, csak ne izgalommal,
foltozni kopottat, bibelődni rommal,
háttal állni mindig, diszkrét félhomályban,
ezt tanultam tőled, mégis fénybe álltattam.
Most, árva éneke, mi vagy te? A szégyen,
önző önarcképem, szellőzés-igényem.
Ruhámat lehúztam, lenyújtam a bőröm.
Tarts vissza, szoríts le, nehezekem, öröm.*

(Az év versei, Antológia, Magyar Napló, Budapest, 2018.)

AZ ÉV
VERSEI
2018

MAGYAR
NAPLÓ

A NEMZETKÖZI KÖNYVPIACON

„Jöjjön és játsszon nekünk a hegedűjén...”

A Lipcsei Könyvvásár sok ezer négyzetméteres kiállítóterében minden tavasszal megjelennek a magyar irodalom németre fordított legújabb könyvei a nemzeti stand terében. Az idei vásár március 15–18-a között zajlott, s a Hetedik Műterem csapata által tervezett magyar stand szellemi hátterét a Bauhaus közelgő centenáriuma határozta meg. 2018-ban az eddiginél nagyobb, erős atmoszférájú, élményszerű olvasótérrel várta a látogatókat a magyar pavilon. A hétméteres, áttetsző függönyökkel bélelt, szőnyeggel borított standon, egyedi bútorokon és speciálisan erre a térre komponált megvilágításban jelenhettek meg a könyvek. A magyar jelenlét a Hetedik Műterem munkájának eredményeként, a KKM-Balassi Intézet Publishing Hungary programjának támogatásával, a berlini Collegium Hungaricum szervezésében valósult meg. A társművészeti ágak együttes megjelenése és egymásra hatásra a Bauhaus egyik sajátosságának számított, de külön figyelmet érdemel annak a magyar művészeti élettel való intenzív kapcsolata és kölcsönhatása is. Ez utóbbit erősítette a koncepció mottójául választott idézet: „Jöjjön és játsszon nekünk a hegedűjén, s akkor nem történhet velünk semmi rossz!”

Walter Gropius, a Bauhaus egyik alapítója, a magyarországi Bau-

A magyar pavilon, Lipcse

haus meghatározó képviselőjét, Weininger Andort biztatta ezekkel a szavakkal 1925-ben írt bensőséges hangú levelében, arra kérve őt, hogy térjen vissza Dessaubra, s vegyen részt az iskola művészeti életében. Németország második legnagyobb könyvszakmai rendezvényén, a több százezer látogatót vonzó Lipcsei Könyvvásáron Magyarország a 90-es évek óta van rendszeresen jelen. A magyar irodalmi programban idén Bartis Attila: *A vége* (Das Ende), Kiss Noémi: *Sovány angyalok* (Dürre Engel) és Szőcs Petra: *Dán púder* (Das dänische Puder) nemrégiben németül megjelent köteteit ismerhettem meg a közönség. Március 16-án a Schaubühne Lindenfels színpadán Bartis Attila, Szabó Levente építész és Jörg Plath irodalmi szakújságíró tér, irodalom és fotográfia viszonyáról tartott eszmecsérét. Hangsúlyt kapott a magyar programokban az erdélyi irodalom és a kisebbségi lét, mint szerzői identitás is. A marosvásárhelyi születésű Bartis Attila, valamint a kolozsvári Ugron Zsolna mellett jelen volt a kolozsvári Székely Őrs és a csíkszeredai születésű, Heidelbergben élő Hajdú Farkas-Zoltán író, rendező is, akik március 17-én együtt léptek színpadra Szirtes Edina Mókus hegedűművész-énekesnő és Varga Vince VJ-grafikus kíséretében a naTO kulturális központban.

Bologna, a gyerekkönyvek fesztiválja

Bolognában a Pál utcai fiúk regénye ihlette a grafikákat

Az idén ötvenötödik alkalommal megrendezett Bolognai Nemzetközi Gyerekkönyv- és Illusztrációs Vásárra most is a világ minden tájáról érkeztek a könyvkiadók és illusztrátorok. A magyarországi és külföldi magyar gyerekkönyves műhelyek ebben az évben is közös standon mutattak be március 26. és 29. között, de idén az eddiginél is több, mintegy húsz műhely állította ki könyveit a vásár négy napja alatt, ezúttal is a KKM-Balassi Intézet Publishing Hungary programjának támogatásával, valamint a Római Magyar Akadémia szervezésében.

A pavilon megjelenését a száznegyven éve született Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regénye ihlette, a grafikát a BookR Kids alkotói készítették. A legfrissebb gyermek- és ifjúsági könyveken túl, a stand dícsősfalán az elmúlt években nemzetközi sikereket elért alkotóink művei is szerepeltek. A magyar gyerekkönyv-termés külföldi népszerűsítését ebben az évben igényes, hatvanoldalas katalógus is segítette, amelynek kiadását a HUBBY (Magyar Gyerekkönyv Fórum) is segítette.

A bolognai könyvvásár a tavasz egyik legfontosabb rendezvénye a gyerekkönyvkiadók számára: itt találkoznak a külföldi partnerekkel, kiadókkal, ügynökökkel, itt gyűjtik a címeket, az inspirációkat, és itt mutatják meg

saját könyveiket is a világ fontos és izgalmas kiadóinak. Az északolasz városban idén ötvenötödik alkalommal megrendezett könyvvásárnak Kína volt a díszvendége, s a kínaiak harminc illusztrátoruk munkáit válogatták össze kiállítóterükbe.

„Emlékszem a számomra elsőre, a 2012-esre – mondta el Csapody Kinga, a Manó Könyvek főszerkesztője –, amikor rácsodálkoztam a nyüzsgő csarnokokban, nagy mappákkal türelmesen várakozó grafikusokra, akik reménykedve mutogatták portfóliójukat egy-egy kiadónak, hátha... Reménykedve, hogy ilyenkor ezer gyerekkönyvbe szeretnek bele a külföldi üzletemberek, de legalább az övékbe mindenképp...”

Balázs Eszter Anna, a Kolibri Gyerekkönyvkiadó főszerkesztője pedig így összegezett: „Bologna számomra az inspiráció helye. Gyerek- és ifjúsági könyvek, illusztrációk, reklámhordozók vesznek körül a világ minden tájáról. Trendek, örök klasszikusok, merész kezdeményezések. És Bologna számomra a jó értelemben vett zsidóvásár helye is. Félóránként megyek újabb találkozóra, amikor egy másik kiadó képviselőjével könyvekről beszélgetek. Sikerkönyvek, nagy ívű tervek, később elhaló, de megvalósuló nagy projektek is...”

(Weltler Ildikó)

KÉZ/MŰ/REMEK

Népi kézműves mesterek munkáiból és olyan képzőművészek műveiből nyílt kiállítás a *Műcsarnokban*, akik alkotómunkájukban a népművészeti hagyományt tekintik ihlető forrásnak. A *Magyar Művészeti Akadémia* és a *Műcsarnok 2018. évi Nemzeti Salonja Kéz/Mű/Remek* címmel a kortárs népi kézművesség legkiválóbb mestereinek munkáiból nyújt ez alkalommal reprezentatív válogatást. A 2018. április 21-től augusztus 20-ig látogatható nagyszabású tárlatot *Andrásfalvy Bertalan* néprajztudós professzor nyitotta meg, hangsúlyozva annak fontosságát, hogy adassék meg mindenkinek a lehetőség az alkotásra, hiszen a művészet szolidáris közösséget képes létrehozni. A kiállított *mesterremek*ek – több mint ötszáz alkotó munkájaként – mind az utóbbi tíz-tizenöt évben születtek, és jól szemléltetik azt a gazdag műfaji, technikai és alkotói sokszínűséget, amely a kézműves mozgalom sajátja.

A hetvenes évek *Nomád Nemzedéke*, tánc-házias generációja új, friss szemléletet hozott a népművészetről korábban alkotott képbe. A néptánc lekerült a színpadról, és a használat, a funkció valamint a forma előtérbe helyezésével életre keltek a kézműves tárgyak. Mindezek hatására a népi kultúra megélhetővé vált. Erre utal *Sebő Ferenc* híressé vált mondása: a hagyomány nem rab, hogy őrizzük, nem beteg, hogy ápoljuk, a hagyományt megélni kell.

Ebben a szellemileg inspiráló időszakban egymásra talált a zene, a tánc, a kézművesség, az építészet, a társdművészetek, valamint az akkor bontakozó ökotudatos szemlélet. Az azóta eltelt ötven év bebizonyította, hogy ez a mozgalom nem tisztavirág-életű divat volt, nem egy lázadó, fiatal generáció szubkultúrája, hanem sokkal több annál. A hagyományörzésnek ez a modellje a szellemi világörökség része lett. A kiállítók ezt az örökséget mai korunkban is használható, szerethető tárgyak

képében őrzik meg és tárják a Népművészeti Szalon látogatói elé.

A kiállítás *tizenkét termében* a tárlat kurátorai visszanyúlnak a táncház-mozgalom kezdetéig, és teremről teremre betekintést adnak arról, hogy a hagyományos paraszti kultúrából merítő kortárs kézművesség miképpen teheti szebbé mai életünket, megmutatva népművészetünk gazdagságát, sokszínűségét. A kiállítás ideje alatt arra is lehetőség nyílik, hogy a látogatók kipróbálják a kézművesség fortélyait, különleges hangszereket szóltassanak meg, vagy egy-egy jeles naphoz kötődően, színes programsorozaton vegyenek részt.

A kiállítás vezető kurátora: *Beszprémy Katalin*, szakmai kurátor: *Fülemile Ágnes*, társ-kurátorok: *G. Szabó Zoltán*, *Pál Miklósné* és *Szerényi Béla*.

Pünkösödölés a Műcsarnokban

Ma vagy, ma vagy piros Pünkösöd napja – hangzott fel május 20-án a Műcsarnok terme-

iben. A jeles napokhoz kötődő programokon ugyanis, a *Kéz/Mű/Remek* kiállítás látogatói bekapcsolódhatnak az alkotás folyamatába és megtapasztalhatják a népművészet eleven közösségi erejét, s az énekes, táncos hagyományokat és az együttalkotás lehetőségét is kipróbálhatják. Pünkösödvasárnap a *Búzaszem iskola* tanárai és diákjai segítettek megismerni és átélni pünkösdi népi szokásokat, hagyományokat. Választottak pünkösdi királyt, rendeztek pünkösdi királynéjárást, volt pünkösdi énektanulás és tánc, sőt tanítottak karikázó táncokat is. A kézműves teremben a bőrzés mesterségét okították, a hangszeres teremben a zenetanuláson kívül hangszersimogatóra is volt lehetőség, a *Lenvirág műhely* jóvoltából pedig a viseletkészítés, a varrás, a himzés műveletét gyakorolhatták gyerekek és szülők egyaránt. Sőt a mesterség bemutatón még dudakészítésre is sor került. A mozgalmas napot aztán a *Kobzos* együttes *Három aranyalma* című koncertje zárta. ☛

IDŐNOSZTALGIA

Érdekes olvasmány Borbély László új könyve, a *Finita la commedia*. Nem csak azért, mert Borbély László különös történeteket mesél el nekünk, hanem azért is, mert majdnem mindegyik elbeszélésében alaposan visszamegy az időben. Mintha jobban érdekelné az a kor, amelyben még nem élhetett (1968-ban

született), mint a mai világ. Pedig írt ő eleget a máról is előző köteteiben, riportokat is, most mégis mintha nosztalgiával tekintene vissza a múlt század világára. A kifejezés itt nem valami idillbe vágyódást jelent, krúdys hangulat is csak a *Ködszürkálók Óbudán* című írásában tűnik fel, inkább arról van szó, hogy a mánál izgalmasabb számára a harmincas évek, a háborús idők vagy az ötvenhatos forradalom napjai. Mintha szellemi álruhát öltene, s öreg írónak mutatkozna, tele a régvolt históriáinak emlékével. Ez persze nem baj, nincs ebben semmi furcsa, az író nemcsak arról ír, amit személyesen megtapasztalt, hiszen akkor nem születnének történelmi regények, nem lenne szerepe a fantáziának, Defoe nem mesélhette volna el Robinson kalandjait, de Borbély esetében mást látok. Felzárkózást.

Nosztalgiája abból ered, hogy szeretett volna ott lenni a Marika presszóban, ahová Fejes Endre is járt, a Belvárosi kávéházban, ahová a Gerelyes vagy Simonffy, és a Hungária mélyvízében Mándy asztalánál. Szerette volna, ha már akkor író, ha akkor mesélhetett volna történeteket az első háborúról, az ősziírózás forradalomról, Károlyi Mihály kormányáról, a bőrkabátos Lenin-fiúkról, a fumei kikötőről, a kivándorló magyarjainkról, ötvenhatról, a mutatványosok Ligetéről, stricikről és kalandorokról, és most ebbe a világba ment vissza írónak. Kézfogásra vágyik egy lassan már kihaló írógenerációval. Kézfogásra Bertha Bulcsuval és mindazokkal, akik kezdő íróként elfogadták a fiatal újságíró, mert látták benne a tehetséget és biztatták. Hogy mennyire így van ez, mutatja, hogy *Lint* meg is jelenik a könyv egyik szép írásában, megjelenik hajóján Harlekinnel, a szerelmes Balatonon, Lint, aki nem csak Bertha egyik figurája, de maga az író. Légies, mégis kemény, erőteljes novella az elbeszélések között. Ahogy nagyszerű novella a Berzsenyi Társaság pályázatán nyert írás is, az ötvenhatos mű, *Camus mosolya*.

Becsülendő és megható is Borbély László társkereése, az elődökhöz fiúfi tisztelettel forduló nosztalgiája. Az elődök elfogadhatják, jól szőtt történetek ezek, érzéketlen megjelenítései térnek és időnek, hitelesek az alakok, érdekes a mese, még ha olykor kissé túlbeszélt is. Pedig azok, akiktől tanult, szerették a tömörséget. A *Hét Krajcár* Kiadó bocsátotta útjára a kötetet, még a tavalyi könyvhétre. ♣ (Szakonyi)

KÖNYV

„MÉRT NE LEGYEK TISZTESSÉGES!”

■ *Sárközy Péter* jelenlegi kötete az 1996-ban megjelent tanulmányok mellett közli a szerző 1996–2015 között írt újabb József Attila-tanulmányait, melyekben vitába száll a Szabolcsi Miklós örökségét tovább folytató, ma is „hivatalosnak” számító József Attila-kutatók egyoldalú beállításával, rámutat az ötvenes és hatvanas évek József Attila-kultuszát tovább folytató manipulációkra, illetve a ma „csúsztatásnak” nevezett hazugságokra.

A kötetben ezenkívül a *Nagyon fáj*-kötet verseinek az explication de texte módszerét követő szövegelemzése áll, hiszen ennek az utolsó, 1936 végén megjelent kötetének

versei a legnagyobb tisztasággal mutatják meg József Attila érett költészetének fő motívumait: a társadalmi igazságosságra, szeretetre és az igazi szerelemre vágyó törekvését, az istenhitre vágyódást. Sárközy Péter az utóbbi húsz évben írt tanulmányaiban arra figyelmeztet, hogy a magyar közoktatásban és közgondolkodásban a rendszerváltás után, sajnos, majdnem minden maradt a régi. A közvéleményben és a „szakmában” egyaránt tovább él az ötvenes évek – Szabolcsi Miklós által „dialektikusan továbbfejlesztett” – József Attila-képe.

(*Sárközy Péter: „Mért ne legyek tisztességes!”*, Nap Kiadó, Budapest, 2018)

KÖZÉP-EURÓPAI TALÁLKOZÁSAIM

KISS GY. CSABA
Közép-európai
találkozásaim

18 év – 42 épkép

NAP KIADÓ

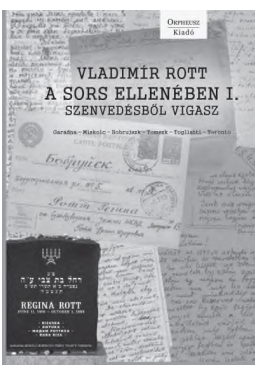
■ *Kiss Gy. Csaba* kötetéből a mai közép-európai szellemi élet sajátos metszete rajzolódik ki előttünk. Személyes ismerőseiről, barátairól készített rövid esszéikben portré – nagyjából az ezredforduló táján. Színes változatosságban lépnek eléünk költők, történészek, műfordítók, tudós emberek és művészek, akikkel hosszabb-rövidebb ideig alkalma volt találkozni, akiknek ismeri személyét és munkásságát Lengyelországtól és Csehországtól, Szlovákián keresztül egészen Szlovéniáig és Horvátorszáig, Szerbiáig. Szerepel ebben a kaleidoszkópban Nobel-díjas költő, Oscar-díjas filmrendező, szlovák és horvát költő, szlovén történész és cseh publicista-politológus. Nemzetközi szinten ismert „nagy” nevek és

saját kultúrájuk fontos munkásai. Többek között: Bohumil Hrabal, Czesław Miłosz, Andrzej Wajda és Zbigniew Herbert. De mások mellett elkészült az arcképvázlata a szerb Danilo Kišnek, a szlovák Emil Boleslav Lukácsnak, a lengyel Wiktor Woroszyłskinek, a szlovén Veno Taufernek is. A portrék pillanatfölvételnek tekinthetők, a kapcsolat mélységétől függően tartalmaznak személyes mozzanatokot, visszatérek a barátság múltjára, vagy csupán a személyes benyomásokat rögzítik.

(*Kiss Gy. Csaba: Közép-európai találkozásaim*, Nap Kiadó, Budapest, 2018)

ÜNNEP 2018

A SORS ELLENÉBEN I. – SZENVEDÉSBŐL VIGASZ

■ **Vladimir Rott** (Bobrujszk, 1935) kanadai mérnök magyar származású szülőktől született a Szovjetunióban, ahova édesapja, a miskolci Róth Ferenc erdész munkaszerződéssel, családotul kitelepült. 1938-ban az apát a sztálini államvédelmi szolgálat letartóztatta és Szibériába internálta; tizenkét évig tartották fogva, családját soha többé nem látta viszont. Az embertelen kínzások során, a tízéves szibériai bányamunkában és a további kétéves száműzetésben, ereje fogytaig Róth Ferencet a hazatérés reménye éllette. Nem vagyok író, de mesélnem kell eseményekről, emberekről,

akiknek az emléke, szerintem nem szabad, hogy eltűnjék, írja Vladimir Rott kötete előszavában. A *Szenvedésből vigasz* második kiadása és a kötet gazdag dokumentumanyagából készült kiállítás a *Gulág Emlékév* alkalmából és támogatásával valósult meg.

(Vladimir Rott: *Szenvedésből vigasz*, Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018)

LENGYELORSZÁG TÖRTÉNELME MAGYAR VONATKOZÁSOKKAL

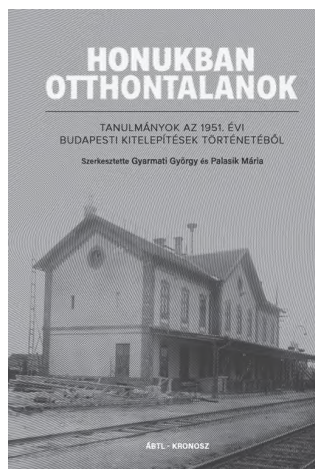

■ **Konrad SutarSKI** kötetében Lengyelország történelme címén tömör leírást találhatunk egy nemzetről, amely az utókorra kevés forrásanyagot örökítő idők homályából kilépve egyesült két másik nemzettel – a litván és a kijevi Rusz (a későbbi Ukrajna) népével –, ezáltal Európa egyik legerősebb országát hozva létre. Az így létrejött államalakulat későbbi erkölcsi hanyatlása (az „arany szabadság” álarcába bújtatva) több mint egy évszázadra függetlensége elvesztését okozta.

E nemzet mégis jobban értékelte a szabadságot, mint az életet, semhogy azt rabságban kelljen töltenie – ezért visszaszerezte önállóságát. Függetlenségéért még egyszer meg kellett küzdenie a múlt évszázadban, de újból visszanyerte, bár ismét súlyos véráldozatok árán. Jelenleg Lengyelország fennhatósága hozzávetőlegesen a történelmi létezése kezdetén elfoglalt területeire terjed ki, így az Európai Unió nagyobb államai közé tartozik, egyúttal kitűnik közülük etnikai és vallási egységességéből fakadó erejével. Hadd szolgáljon e nép történelme számunkra és az eljövendő nemzedékek számára útmutatóként, hogy a társadalom és a nemzet érdekében mi számít erkölcsösnek és előrevivőnek, illetve mit kellene elkerülni, ami veszteséghez, pusztuláshoz vezet.

(Konrad SutarSKI: *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal*, Méry Ratio Kiadó, Somorja–Budapest, 2018)

HONUKBAN OTTHONTALANOK

■ A *Gyarmati György és Palasik Mária* által szerkesztett könyv a *Tanulmányok az 1951. évi kitelepítések történetéből alcímét viseli*. Kevesen bár, de még élnek közöttünk olyanok, akiknek az 1951. évi budapesti tömeges kitelepítés nem – nemcsak – történelem, hanem saját életük egy keserves epizódja is lett. A főváros elhagyására kényszerített emberek családi – közös háztartás okán többgenerációs nagycsaládi – számkivetésre ítéltettek, a kéthónapos csecsemőtől a kilenc-

edek X-et taposó matuzsálemig, özvegyig. Az itt olvasható írások többsége nem a politikai indíttatású tisztogatást, illetve annak végrehajtását idézi fel, hanem csoportos és egyéni sorsmetszeteket elevenít meg – átélés-, illetve társadalomtörténeti közelítésben. S közben fokozatosan bontakozik ki egy „másik história”: történet arról, hogy a korban divó terroruralmi arroganciával szemben hogyan tudott védekezni a társadalom. A fővárosból „osztályellenségként” száműzötteket – akiket már egy sor megelőző intézkedéssel is deklaszáltak – a vidéki agrártársadalom módosabb rétegét adó „kulákok” nyakára küldték. A hatalom így próbálta őket együttesen ellehetetleníteni. A kényszerű összecsúszásban viszont a városi „tanultabbak” és a falusi „kétkezesek” kölcsönösen kezdték hasznosítani egymás tudását, tájékozottságát, szakmai jártasságát és tapasztalatát. A kiszolgáltatottság és gúzsba-kötöttség nyomasztó terrorurallal közepette kezdett életre kelni a közhatalmi szempontok szerint megbélyegzettek és kiközösítettek társadalmi együttműködési rendszere. Idő múltával tudatosult, hogy a frontvonal nem az otthonuktól megfosztott városiak és a befogadásra kötelezett helybéliek között, hanem az eltérő megfontolásból együttélésre kényszerített diszkrimináltak, és a velük szemben egyformán komisz pártgyeduralom képviselői között húzódik. Jószerivel e hatalom magasán pozicionált megbízottjaival és helyi kiszolgálóival szemben formálódtak a számkivetettek szigetszerű szolidaritás-közösségei az ország keleti felében.

(*Honukban otthontalanok*, Kronosz Kiadó, Pécs, 2018)

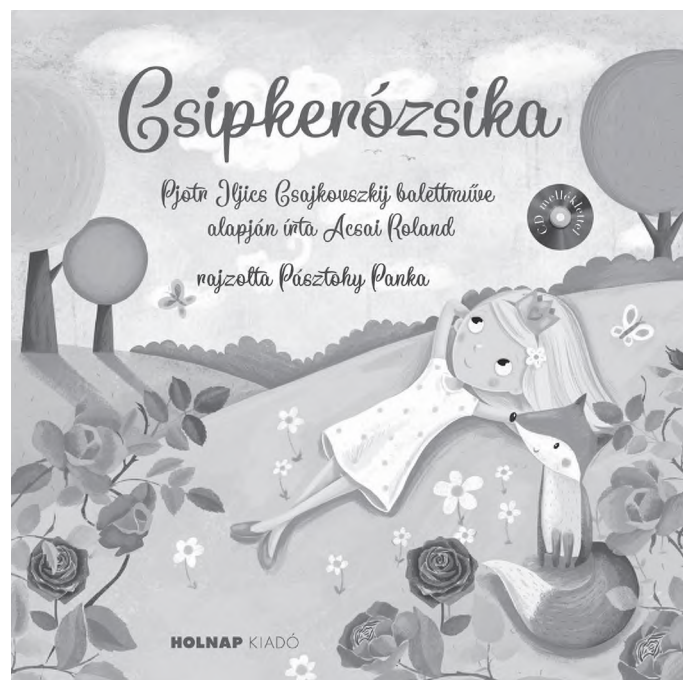
ANDRÁSSY GYULA

■ András Gyuláról alig tudunk valamit, a közvéleményben nem él az alakja, pedig Magyarország egyik legjelentősebb politikusról van szó, 1867–71 között a Magyar Királyság miniszterelnökéről, a polgári Magyarország egyik megteremtőjéről, későbbi osztrák–magyar közös külügyminiszterről, egy olyan személyről, akinek a nevét Európában máshol is ismerik. András Gyula nagy formátumú politikus volt, igazi államférfi. *Kozári Monika* könyve

Andrássy magyar miniszterelnöki tevékenységére helyezi a hangsúlyt, ugyanakkor ez a munka életrajz is, s külön fejezet foglalkozik Erzsébet királynéval való kapcsolatával. Nagyon sok idézetet használ fel, azzal a szándékkal, hogy Andrássyt beszéltesse, bemutatva, miként gondolkodott. Jó barátja, az emigrációban öngyilkos lett Schmiedegg Kálmán gróf a búcsúlevelében ezt írta Andrássynak: „Gyula, Te nagy dolgokra vagy hivatva. Egyre kérek csak, arra, hogy legyél meggyőződve hivatásod nagyságáról és ne engedjed, hogy hanyag, henye természeted energiádat megsemmisítse. Életed Magyarországé, tevékenységeddel tartozol hazádnak és nevednek egyformán.” Andrássy Gyula pedig beteljesítette történelmi hivatását.

(Kozári Monika: *Andrássy Gyula*, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2018)

CSIPKERÓZSIKA

■ A jól ismert történetet alighanem minden gyermek kedveli. Nagy öröm éri a királyi párt, lánygyermekük születik. A keresztnél azonban hivatlanul feltűnik a gonosz Carabosse, és megátkozza a csecsemőt. Tizenhat évvel később a rontás beteljesül, Auróra hercegnő mély álomba szenderül, amelyből csak egy herceg szerelmes csókja ébresztheti fel. Ezzel a kötettel régi adósságát törleszti a Holnap Kiadó: a Diótörő és A hattyúk tava után a harmadik *Csajkovszkij-balettet* feldolgozó mesekönyv, a *Csipkerózsika* is napvilágot látott. A kötetet *Acsai Roland* szövegével, *Pásztohy Panka* kedves rajzaival nyújtják át az olvasónak. A könyvhöz mellékelte CD-n a balett-mű legismertebb dallamai csendülnek fel.

(*Csipkerózsika*, Holnap Kiadó, Budapest, 2018)

OSZTOZKODÓK

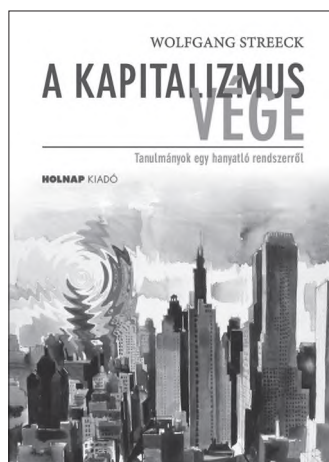

■ Száraz Miklós György kötetének történetéről. Kettőezer-valahányban két fiatal férfi betör egy negyedik emeleti, budai lakásba. A tetőről ereszkednek alá hegy-mászó kótélén. Nem aggódnak, nyugodtan teszik a „dolgukat”, hisz tudják, a lakás tulajdonosai, egy házaspár és az öt gyerek, néhány napig külföldön tartózkodnak. Nem törnek-zúznak, összeszedik az ékszereket, a mozdítható elektronikai holmikat, a készpénzt, aztán amerről jöttek, kéményseprő-

járatokon, tetőkön át elillannak. Egyikük elteszi a hűtőszekrény-mágnes alól a kitöltött lottószelvényt is, amely, mint néhány nap múlva kiderül, nyertes szelvény: az évtized egyik legnagyobb nyereménye az övék. Mi lesz a pénzzel? Mi lesz a kifosztott családdal? Mi lesz a betörőkkel? Ki járt jobban, a rablók vagy a kirabolta? A történet csavaros, és a közhely ezúttal is bebizonyosodni látszik: a jó nem feltétlenül és kizárólag jó, a rossz nem feltétlenül és kizárólag rossz. Minden ember jó és rossz elegye, és nem csak a belső küzdelemben, a gyöngeség és erő, a megalkuvás és tartás szüntelen egymásnak feszülésében dől el, hogy végül milyen emberré leszünk, hanem a sorsunkban is, a véletlenek láncolatában, amit olykor szerencsének, máskor isteni elrendelésnek mondunk.

(Száraz Miklós György: *Osztozkodók*, Scolar Kiadó, Budapest, 2018)

A KAPITALIZMUS VÉGE

■ Wolfgang Streeck könyvének alcíme: Tanulmányok egy hanyatló rendszerről. Több évnyi gyengélkedés után a kapitalizmus válságos állapotba jutott: stagnálás váltotta fel a növekedést, egyenlőtlenség veszélyezteti a stabilitást, a pénzgazdaság iránti bizalom jóformán elpárolgott. A kapitalizmus vége című könyvében Wolfgang Streeck, korunk politikájának és gazdaságának elismert elemzője azt fejt ki, hogy a világ változás előtt áll. Két össze nem illő

félnek, a demokráciának és a kapitalizmusnak a II. világháború árnyékában összehozott házassága lassan a végéhez közeledik. Nincs már olyan politikai erő, amely képes lenne visszafordítani a piacok liberalizációját, és a pénzügyi szektor túlkapásainak megfékezésére hivatott egykori szabályozó rendszerek összeomlottak. Világunkat ugyanakkor a növekedés visszaesése, az oligarchikus vezetés, a közsféra zsugorodása, az intézményesített korrupció, a nemzetközi anarchia jellemzi, a bajok orvoslására pedig nincs kezünkben gyógyír.

(Wolfgang Streeck: *A kapitalizmus vége*, Holnap Kiadó, Budapest, 2018)

SZENTIVÁNÉJI ÁLOM

■ A nyári napfordulón, az év legrövidebb éjszakáján, hisszük, hogy kívánságaink teljesülhetnek és bármi megtörténhet. Az Athén melletti varázslatos erdőben tündérek, fiatal szerelmesek és kézművesek sodródnak egymáshoz az éjszaka játékos bonyodalmiban. Egy furfangos tündérinas, Puck keveri,

csavarja és csomózza a szálakat mindenki bosszantására. A *Szentivánéji álom* William Shakespeare egyik legkedveltebb vígjátéka, melyből Benjamin Britten és Peter Pears operája alapján Fodor Veronika írt mesét és Szimonidesz Hajnalka álmódott hozzá varázslatos képeket.

(*Szentivánéji álom*, Holnap Kiadó, Budapest, 2018)

♣ Ughy Szabina

GROSS ARNOLD GALÉRIA

Új kincsek, korai ritkaságok

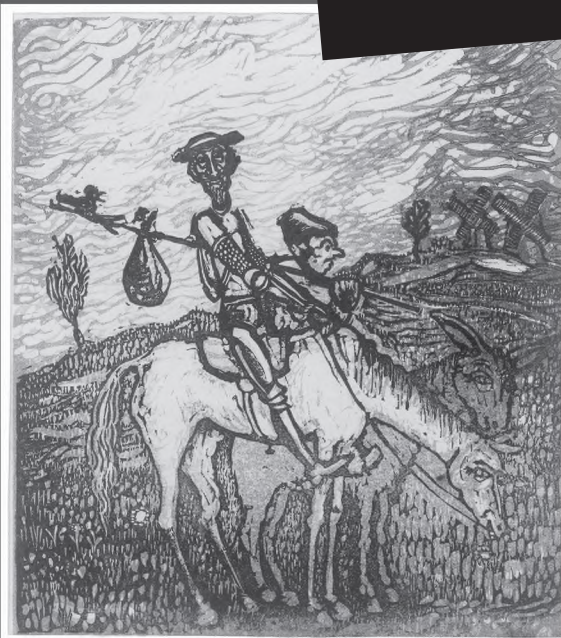
kerültek elő Gross Arnold hagyatékából a szellemi örökségét gondozó galériában, amelyet a művész fia, Gross András vezet azon fáradozva, hogy minél teljesebb képet adjon Gross Arnold életművéről. A Bartók Béla úti hangulatos kis hely 2014-es megnyitása óta már számtalan érdekes grafikával gazdagodott.

A népszerű grafikusmestert leginkább a Gross-féle egyedileg nyomott, különleges technikával színezett aprólékos rézkarcairól ismeri a közönség. Az ARNOLDO galéria-kávészó ez év áprilisában megnyílt kiállítása a Nemzet Művésze Díjjal kitüntetett grafikusművész korai, a még a színes technikájának kiforrása előtti fekete-fehér korszakára, egyedi műveire fókuszált. A rézkarcok színezésének első, kísérleti darabjai mellett bemutatásra került egy ceruzával kiegészített, érdekes fázisnyomat, nagyvonalú tusrajzok – és egy eddig nem ismert mű –, az egykori diáktársától, *Törekly Ferenc* grafikustól pár éve kapott *Óbudai kertvége* című főiskolai pasztellakvarell rajza is, mely 1950-ben a Műcsarnokban volt kiállítva.

„Eredeti szándéka szerint festő szeretett volna lenni. Korai grafikáin érezni a festői gondolkodásmódot. Az ötvenes években készített tájkép karcai „klasszikus” tájfestményi szabályok szerint szerkesztettek. A festői szépséget e táj-karokban a rézlemez nagyon érzékeny, aprólékos, gazdag megdolgozással vitte bele. Hiányzott azonban a szín. Hiszen a hagyományos rézkarc egy, általában fekete, vagy barnás tónusú nyomdafestékkel készül. A kinyomtatott grafika kézi színezése – noha több száz éve elfogadott megoldás volt a könyvillusztrációnál – valahogy mégis „kifestőkönyv” ízű. Néhányszor használta ezt a módszert, rézkarccal és linóleummetszéssel készült tájképeken az ötvenes években, de azután igen sajátos, egyéni technikával oldotta föl az ellentmondást a festőiség és rajzosság között. Bár a szabadság joga nem az övé (az sir William Blake-et illeti), de ő terjesztette el a magyar grafikában.” – írta róla Pogány Gábor.

Maga *Gross Arnold* erre így emlékezett vissza: „Barcsay Jenő mesterem régen fel-feljárt hozzám, és megnézte a rajzaimat... Egy alkalommal a rézkarc fölét hajolva így szólt: Tudod-e, hogy a grafika fekete-fehér? – Eddig valóban az volt, de most már van színes is – feleltem.”

A megnyitón *Kratochwill Mimi* művészettörténész, a Műcsarnok volt munkatársa, Gross Arnold kortársa és barátja elevenítette fel a közös emléket, és jóvoltából a kiállításon (amely május 12-ig volt látogatható) is bemutatott pár kisméretű korai művet. ♦ (WT)

ÚJ KINCSEK, KORAI RITKASÁGOK 2018. ÁPRILIS 6 - MÁJUS 12

Gross Arnold

MEGNYITÓ: 2018. ÁPRILIS 5. CSÜTÖRTÖK, 18H
MEGNYITJA: KRATOCHWILL MIMI MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
GROSS ARNOLD GALÉRIA - 1111 BUDAPEST, BARTÓK BÉLA ÚT 46

GRAFIKA
HONAPJA

Xantus Géza: Európa elrablása

GÜLCH CSABA MEGÉRKEZTÜNK

(Sirálynak)

1. A színe elé kellett érnünk drága, szemébe nézni gyermek tekintettel, könnyekbe foglalni a kettőtört időt, este egymásba rejtezni szerelemmel.
2. Harangszó ünnepelte a húsz nyarat, Isten-fénnyel egymásba nőtt lelkünk, az öreg vár néma, bölcs kövei közt, kegyelmében újra egybekeltünk.
3. A domb alatt a frissen zöld búzakör, értünk táncolt szédült örömtáncot, a pillangók boldog kék himporában, Isten nyitotta ránk az örök égvilágot.
4. Szelíden bandukolt legelni a nyáj, a fütenger csendjében tücskök zenéltek, csózkodba rejtettem minden titkomat, pipacsot fűztem hajadba ékességnek.
5. Bokáid néztem, tiszta-szép homlokod, vártam a gyíkokat, hogy napozni jönnek, a köveken ültél, rád fénylett a nap, nem láttam árnyékát szerelmünknek.
6. Az örömtől kettényílt a bársony ég, ahogy benned, csodás látomásban, a felhők talpáig értek akkor ujjaink, újjá kell születnünk a feltámadásban.

SEREGÉLYESI JÁNOS IRODALMI DÍJAK 4.

A Kisfaludy Társaság díjai

Kisfaludy Károly költőt, drámaíró, festőt a reformkori irodalmi élet fő szervezőjeként tartjuk számon. Az általa alapított *Aurora* szépirodalmi közlöny szerkesztőjeként, a magyar novella egyik első meghonosítója. A világot látott, több nyelvet beszélő, jó megjelenésű, kellemes társaságban emberként ismert Kisfaludy 1817-ben telepedett le Pesten, s hamar kialakult körülötte a jelentős, fiatalokból álló baráti, irodalmi társaság. Az elsők között ott voltak: Vörösmarty Mihály, Bajza József, Toldy Ferenc... Amikor alkotó ereje teljében, negyvenkét éves korában, tüdőbajban meghalt (1830. november 21.), barátai elhatározták, hogy nem engedik feledni az emlékét, valamint a magyar irodalom fejlesztésével, terjesztésével kapcsolatos elképzeléseit. Ez a baráti kör alapította meg hazánkban az első komoly, országos ismertségű, irodalmi társulatot, a *Kisfaludy Társaság*ot. A jeles társaság 1836-tól egészen 1952-ig működött, s hosszú évtizedeken keresztül az ország meghatározó irodalmi csoportosulásának számított.

A kezdetnél, társadalmi háttérként, a reformkor hangulata bizonyára sokat segített. Az elképzelés szerint, Kisfaludy írói hagyatékának gondozása, s az irodalmi örökség folyamatos kiadása révén keletkezett bevételeket irodalmi célokra szándékoztak fordítani. Ehhez a szép elképzeléshez olvasókat, előfizetőket, s áldozatot vállaló mecénásokat kellett megnyerni. Úgy tűnik, akkoriban nem volt különösebb gond a szerzői jogok kérdése körül. Igaz, szerzői jogszabályok sem nagyon voltak ekkor még Magyarországon. Kisfaludynak nem voltak utódai, de voltak élő testvérei.

Írói hagyatéka tekintetében Kisfaludy Károly nem hagyott nyilatkozatot. Bajzával hajlandó lett volna „testamentumot” csináltatni, ám Bajza már későn érkezett. A kiadások joga inkább a testvéreit illette volna, mint a barátait, de testvérei nem jelezték, hogy érdekelné őket Károly öccsük írói utóélete. (Talán nem véletlen, hogy évekkel később, egy magyar írói szerzői jogi törvény megalkotását éppen a Kisfaludy Társaság kezdeményezte).

A baráti körből először *Kisfaludy Emlékbizottság* lett, s első ötleteként egy Kisfaludy-emlékmű megalkotását kezdeményezte. Országos gyűjtést indítottak e célra, ami több év szervezői munkáját jelentette (az emléksobrot Ferenczy István szobrászművész el is készítette). A megmaradt pénzből lehetett aztán egy Kisfaludy-gyűjteményt is kiadni. A Kisfaludy Emlékbizottság később *Kisfaludy Irodalmi Társasággá* alakult.

A társulat fő szervezője *Toldy Ferenc* lett. Olvasottsága, műveltsége, művészérdeklődése mellett ő rendelkezett a kellő szervezőkészséggel, ma úgy mondanánk, menedzser tehetséggel. S ő fogalmazta meg a társaság célját is: „A Kisfaludy-társaság célja, a hazának, kivált fiatalabb íróit, évenkénti jutalmak által a szépliteratúra pályára gondosabb megfutatására ösztönözni s így a literatúrát aesthetica és költészeti, eredeti vagy fordított, jeles dolgozatokkal gazdagítani.”

A *Társaság* első hivatalos gyűlését Toldy 1836. november 12-re hívta össze. A pályázatok kiírásának ötlete mindenkit lelkesített csak még nem lehetett tudni, honnan teremtsenek elő erre pénzt. A Társaság ekkor vezető tisztségviselőket, elnököket, jegyzőt, igazgatót, pénztárnokot választott. Ezek közül a legfontosabbnak az igazgatói posztot tekintették. A tisztújítást háromévenként képzelték el. Az első elnök *Fáy András*, az első igazgató pedig Toldy (Schedel) Ferenc lett. Először tíz, illetve húsz taggal indultak. A Társaságba ajánlással lehetett bekerülni. Az ajánlás alapja valamely elismert, a célokban megfogalmazott irodalmi teljesítmény lehetett.

Első feladatként a működéshez szükséges pénzt kellett előteremteni. Ehhez pártoló tagokat kerestek, akik egyben olvasókká is váltak, évi négy forint díjfizetés ellenében. Ötven forinttal pedig örökös tag lehetett bárki. Rendszeres kortárs irodalmi felolvasó délutánokat, délelőttiakat vezettek be, úgymond kezdeti író-olvasó találkozókat. Később székfoglaló előadásokkal mutatkoztak be az új tagok. A Társaság kezdettől együttműködött a Magyar Tudományos Akadémiával. Tehették ezt azért is, mert egy házban működtek. Ez volt az úgynevezett Trattner-Károlyi átjáróház, a mostani Petőfi Sándor utca (Akkor Urak utcája) 1. sz. alatt, amely szerencsére ma is megvan. A házban működött a reformkorban jó nevű Trattner nyomda. Itt bérelt helyiségeket az Akadémia és egy szobát a Társaság, s ez utóbbi, jelentősebb társas összejöveteleikhez kölcsönkérte az Akadémiától az első emeleti, utcára néző nagytermet. A Kisfaludy Társaság közleményeit elsősorban az *Athenaeum* és *Jelenkor* folyóiratokban tette közzé. Az *Athenaeum*ot Bajza és Vörösmarty, a *Jelenkor*ot Helmezy szerkesztette. A *Jelenkor* szerkesztőjének Széchenyi Kisfaludyt szemelte ki, de kinevezését az író betegsége megghiúsította.

A tagok kötelezettsége volt közreműködni a pályázatok kiírásában és elbírálni a beérkezett jellegű pályázatokat. Minden évben kétféle pályázatot hirdettek: egy széptudományit és egy költő-

it. A díjnyertes pályaműveket *Évlapok*ban adták ki. Lassan csordogálni kezdtek a támogatások. Az első jelentősebb összeg, 100 forint egy egri kanonoktól érkezett. Aztán fokozatosan bekapcsolódtak vidéki kaszinók, nagyvárosok (Sopron, Szeged) olvasóegyletei is. A Pesti Nemzeti Színház például vállalta, hogy évente összeállít egy Kisfaludy-estet, és ennek bevételét a Társaságnak ajánlja (ez mintegy 80-100 forintot jelentett).

A pályázati díjak összege a pénztár állapota szerint változott. Kezdetben 10-10 aranyat tudtak megajánlani. Mintegy kétszáz év távlatából nem könnyű egy aranypénz vásárlási értékét megállapítani. 1757-től kezdve a Mária Terézia által bevezetett úgynevezett „konvenció forint” került forgalomba. 1 arany 6 forintnak felelt meg, tehát 10 arany: 60 forint. Összehasonlításként: egy akadémikus évi tiszteletdíja 500 forint volt ebben az időszakban. Egy pesti egyetemi tanáré évi 800 forint, egy magasabb rangú hivatalnok a Helytartótanácsnál vagy Kamaránál évi 1000 forint fizetést kapott. A Marczibányi-díj összege pedig 400 forint volt.

A Kisfaludy-díjakat minden év február 6-án, az éves közgyűlésen, Kisfaludy Károly születésnapján osztották ki ünnepélyesen. A témák magadásával igyekeztek a magyar irodalom egyetemes témakörét szélesíteni, a világirodalmi tendenciák irányába befolyásolni. Az egyik első (1838-as év) irodalmi kérdése „Mi befolyása van a drámái literatúrájának a nemzet erkölcsi életére?” Többször visszatérő pályázati téma, műfaj volt a ballada. Az első díjnyertes *Tarczy Lajos* filozófiatanár, a pápai Református Kollégium tanára volt, Petőfiék, Jókaiék tanára.

Az évente kiírt pályázatokra érkezett pályázók száma meglehetősen különböző volt. Bizonyos témákra csak négy-öt érkezett, más témákör harminc-negyven pályázót is vonzott. A pályázatok színvonala is vegyesnek ítéltetett, többsége csak a szakirodalom számára jelentett érdekességet. Például az 1841-es történeti témák a következők voltak: *Csák és a királyleány*, *Pálffy Miklós Győr-nél* és *A mádfalvi sírdomb*. Sok, egykori büszke díjnyertes neve pedig ma már csak a szakmabelieknek mond valamit: Szilágyi István, Müller Godofréd, Gondol Dániel.

A Társaság vonzereje, tekintélye fokozatosan nőtt. Az 1840-es évek elején a társadalmi érdeklődés érezhetően a politika irányába ment át. (Megjelent a Kossuth Lajos szerkesztette *Pesti Hírlap* 1841-ben.) A Társaság átdolgozta alapszabályát, 1841-től a *Magyar Szépirodalmi Intézet*ként jegyezte magát, s elindította a

Nemzeti Könyvtár munkáját, ezt követően pedig *Külföldi Regénytárét*. 1842 januárjában – több íróval együtt – *Kisfaludy Sándor* is felvételt nyert a Kisfaludy Társaságba. Különböző baráti viszony azonban nem alakult ki közte és a Társaság vezérkara között.

1844-ben a Társaság hivatalos elismertetését kérték a királytól. A nádor és a Helytartótanács támogatta a felterjesztést, s a király, V. Ferdinánd, július 30-án megadta a hozzájárulást. Toldyék szerették volna József nádort a Kisfaludy Társaság hivatalos pártfogójául megnyerni, de a nádor – mint mindig – nagyon óvatos volt. Bár „legkegyesebben” fogadta a Társaság küldöttségét, végül is nem vállalta a felkérést. Bizonyára azt mérlegelte, hogy ily módon folyamatosan gondja lenne a cenzúra-hivatallal. A könyvek kiadásához, a folyóiratok, újságok napi megjelenéséhez ugyanis cenzori engedély kellett. S ha bármelyik írás körül cenzori kifogások akadtak volna, nyilván a hivatalos pártfogóhoz fordultak volna. Ilyesfajta döntőbíráskodáshoz nem volt kedve a nádornak.

1847-ben a Társaság kezdeményezésére megjelent Erdélyi János szerkesztésében a *Népköltészet Gyűjtemény*.

1845-ben például *A hazai víg eposz* műfajában hirdettek pályázatot. Öt pályázó indult. A nyertes egy bizonyos *Az elveszett alkotmány* című mű szerzője lett, aki azt kérte, hogy kilétét nyertes pályázat esetén se fedjék fel. A pályázó teljesen ismeretlen vidéki poéta volt, felmerült hát a gyanú, hogy létezik-e ilyen nevű pályázó. Valami *Arany János*. Megkeresték Nagyszalontát, ahol a református esperes igazolta, hogy él Szalontán Arany János, köztisztviselő, áll, kulturált ember, és elképzelhető, hogy írogat is. Ettől függetlenül, a zsűri nem volt elragadtatva még a nyertes műtől sem. Vörösmarty „a többi közt a legtűrhetőbbnek” jellemezte. Különösen a nehézkes nyelvezetet kifogásolta. A következő évi, 1846-os pályázattal Arany János meggyőzően bizonyította, hogy egészen jó a nyelvezete. Ez a mű volt a *Toldi*, tizennégy pályázat közül került ki győztesen, s a bírálók húsz aranyra emelték az eredetileg tizenöt aranyos díjat. A második helyezést Tompa Mihály kapta *Szuha Mátys* című munkájával.

Ezt követően az 1847–48-as események valamely formában szinte mindenkit magával ragadtak. Az 1848. február 6-i közgyűlés hosszú évekre az utolsónak bizonyult, lassan beborult a korábbi tiszta ég. Ahogy a Kisfaludy Társaság alapító tagja, költő írta: *A vész kitört...* A szabadságharcot követő Bach-rendszer felfüggesztett minden korábbi magyar intézményt. Az Akadémiát, az egyetemeket és a Kisfaludy Társaságot is. A Bach-kormányzat Magyarországot egyszerűen a Habsburg Birodalom részeként kívánta tekinteni. A továbbra is működni kívánó Kisfaludy Társaságot új és új alapszabály kidolgozására készítették. Egészen abszurd feltételeket is szabtak, például, hogy csak az lehessen tag, aki osztrák állampolgár. A rendszer nem

éppen a magyar nyelv és irodalom, inkább a német nyelv terjesztésében volt érdekelt.

Aztán mégis fordult a történelem. A kormányzat rossz döntései miatt a birodalom érzékeny vereségeket szenvedett el. Magyarországon a Deák-féle passzív rezisztencia is sikeresen fékezte a Bach-kormány túlkapasait. Ferenc József új kormányzattal próbálkozott. A politikai enyhülés jeleként megindultak tárgyalások, s 1860 áprilisától ismét engedélyezték a Társaság működését. (Azért a biztonság kedvéért a Társaság gyűléseire beültettek megfigyelőként egy császári és királyi biztost is – egészen 1865-ig.)

A Társaság sorai időközben megritkultak. És micsoda tagokkal lettek kevesebben: Vörösmarty, Bajza, Garay, Helmezy, Bártfay. Az elnökséget ezután *Eötvös József* vállalta. A pártoló tagság hazafias intézménye is működni kezdett. 1861-re, a Társaság fizetett igazgatói posztjára már Pestre lehetett csábítani Arany Jánost, akinek 800 forintot tudtak fizetni, és lehetőséget kapott irodalmi újság szerkesztésére is: *Szépirodalmi Figyelő*. A Társaság tagjainak számát negyven főben jelölték meg. Új erők is megjelentek a körben. *Jókai Mór*, *Kemény Zsigmond*, *Gyulai Pál*, *Salamon Ferenc*, *Szász Károly*. Hamarosan feltűnt egy újabb remekmű, Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Ezt a Társaság adta ki, s ebben közismert Arany szerkesztői segítsége is.

A 60-as évek elején a Kisfaludy Társaság működésének másik nagy vállalkozása *Shakespeare összes műveinek* lefordítása és kiadása lett. Ezt egy szerencsésen felbukkant mecénás tette lehetővé. *Tomory (Theodorovics) Anasztáz* mélnök-tanár, Arany nagykorúsi gimnáziumi kollégája és barátja váratlanul igen jelentős örökséghez jutott. Ebből vállalta a teljes fordítás és teljes kiadás költségeit. Azt is kinyilvánította, hogy szeretné, ha a Shakespeare-kiadásnak Arany János lenne az irányítója. Ennek persze semmi akadályja nem volt. Tomory még az akkor nyugaton megjelent, speciális Shakespeare-szótárak és szakirodalom beszerzésének költségeit is vállalta. A korábbi fordítások közül csak Vörösmarty Július Caesar- és Petőfi Coriolanus-fordítását vették át. Első fordításként Szász Károly *Otelloja* készült el. Ez Arany *Szentivánéji álom* fordításával egy kötetben jelent meg. Majd 1866 novemberében Arany jelezte a Kisfaludy Társaságnak: „Ezennel van szerencsém benyújtani a Hamletet bírálat alá.” Bizony, irodalomtörténeti a pillanat!

1863-ban ismét balladára írtak ki pályázatot. Harmincöt pályázó nyújtotta be jelölt pályaművét. Az eredmény a zsűri szerint kiábrándító volt. Ráadásul a bírálók lesújtó véleményüket a nyilvánosság elé tárták. „Hajlottak arra, hogy egyik pályázónak sem ítélnek jutalmat.” A pályázó balladákat: „erőtlenység, silány verselés, rossz dictiók” jellemezték. A legtűrhetőbb *Halvány Panna* című balladának ítelték a díjat. Ez viszont egy ismert ballada benyomását keltette. Az ismert ballada az *Ágnes asszony*. A ballada szerzője Tóth Endre, 1864 februárjában Aranyhoz fordult. Elpanaszolta, hogy ilyen vélemények után a díj-

nyertesség inkább megalázó, megszégyenítő. Ezért a jutalmat – 10 arany – át sem veszi. Arany válaszában szívből sajnálja az esetet: „A pályázat titkos volt. ..., nem gondoltam volna, hogy ez mű mögött oly szabású költő lehet, mint Te...” (Tóth Endre vidéki ügyvédként tevékenykedett, de az 50-es években ismert és kedvelt lírikusnak számított.) Az irodalmi közvélemény kajánságára jellemző Tompa Mihály Aranyak 1864 márciusában írt levele: „Tóth Endrén jót nevettem. Úgy kell neki!”

1865-ben felépült a *Magyar Tudományos Akadémia* méltó, Duna-parti palotája. Az Akadémia továbbra is befogadta a Kisfaludy Társaságot. Helyiséget biztosított számára és Eötvös József, mint az Akadémia elnöke, megengedte az éves közgyűlések díszteremben való tartását. Ismét modernizálták az alapszabályt. *Széptudományi Intézetre* módosították a Társaság kiegészítő nevét. A Társaság megalakulásának harminc éves évfordulóját, 1866 februárjában, már az új akadémiai székházban ünnepelte. A díszbeszédet Toldy Ferenc tartotta, mint az alapítók egyetlen élő tagja. A Társaság anyagi kondíciója, pénztárának alakulása jelentősen javult, ekkor már 18-20000 forinttal rendelkezett.

Az 1867-es kiegyezés újabb lendületet adott mind az Akadémiának, mind a Társaság fejlődésének. Arany János a Kisfaludy Társaság igazgatói székéből áttért az Akadémia főtákar székébe. A Társaság új igazgatója *Greguss Ágost* (egyetemi tanár, kiváló esztéta), az új elnök pedig báró Kemény Zsigmond lett. Az irodalmi programok szervezése mellett folyamatosan írták ki a pályatémákat: „novellaelmélet, műfordítás, költészet és nemzeti élet, bohókás színmű elmélet, szatíra.” A *Shakespeare-fordítások* mellett pedig szépen haladt a *Molière-összes fordítása* is.

Toldynak újabb támogatási ötlete támad. A magyar lelkületű menyasszonyokhoz fordul. A magyar menyasszony ne csak a saját oltárára gondoljon. Esküvője napján áldozzon bizonyos összeget a magyar irodalom oltárán is. A kissé különös ötlet sikeresnek bizonyult.

Toldy bizottságot szervez, és ismét benyújtják az igazságügyi minisztériumhoz a Társaság magyar szerzői jogi tervezetét. S az 1870-es februári közgyűlésen az eddig fáradhatatlan Toldy töle szokatlan, gondterhelt beszédet mond: „Nem tudunk kiemelkedni a másodrangú népek sorából, sőt földrajzi helyzetünk s népiségi viszonyaink következtében, kettős veszedelem közé vagyunk ékelve... A nyugat nagy nemzeteitől való műveltségi elmaradásunk nem sokat változott, saját néptörődeink pedig saját nemzeti jogait igénylik... Ezeréves igaz birtokunkat kétségbe vonják.”

A magyar irodalom doyenje, Toldy Ferenc azonban nem elkedvetleníteni akart, hanem további igényes munkára kívánt ösztönözni. ♦♦

(Folytatjuk)

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXVII. évfolyam, 3. szám. 2018/3.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Kó Pál**
Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**
Rovatvezető: **Ughy Szabina**
Lektorálás: **Kállay Sarolta**
Titkárságvezető: **Öri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Vörösház u. 7.
Telefon: 233-6951.
Mobil: 06-20-465-9232.
E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
Pharma-Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.
Felelős vezető: **Dávid Ábel Dániel**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.
Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft
Egy példány ára: 450 Ft
Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza

LEXIKON

HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST
PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT
ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE
PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT
VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Xantus Géza kiállítása
a Forrás Galériában **B/2**
Szakonyi Károly: Ahogy Arany János **1**
A HÓNAP KÖLTŐJE ANTAL BARNABÁS
Alföldy Jenő: A mindenség dicsérete **2**
Angyali vándor, Nyílt tér, Nász, Száműzetés,
Napba öltözött asszony, Badacsony, Mólón,
21. századi költő dala **2-3**
Bach mindenkinek **4-5**
Olvassuk újra!
Szakonyi Károly:
Egy magyar Európában **6**
Hubay Miklós: Genf, 1942 november,
Grazie, Italia!, Hol lehet most Chagall? **7-11**
Kenyeres Zoltán: A jóra váró **12-13**
Németh István Péter: Mészöly Dezső
Balatonja **14-15**
Réfi Zsuzsanna:
Marton Éva credója **16-19**
Szakonyi Károly: Ezer tő országa **20**
Hegedűs Enikő: Xantus Géza festőművész
kiállítására **21**
Ujváry Gábor: Bécs és Magyarország
kulturális kapcsolatai **22-27**
Weltler Ildikó: Arcképek
az Osztrák–Magyar Monarchiából **28**
Arany János kézíratainak restaurálása
az OSZK-ban **29**
Alkotni Arany! **29**
Czető Bernát László: Júlia **30-32**
Kiss Anna: Felhők, filmek, ménesek **32**
HangHordozók **33**

Európa furcsa halála **34-35**
Hankiss Ágnes:
„Félelem és elrejtettség” **36-37**
Weltler Ildikó:
Budapesti Tavaszi Fesztivál 2018 **38-40**
Borbély László:
Az „egri srácok” a Nemzetiben **41**
Simon Erika: Beszélgetés Paskó Csaba
plébánossal, karmesterrel,
mesterszakáccsal **42-43**
Madár János: Kimondalak hazám **42**
Dobás Kata könyvajánlója **44-45**
Lukács János: Vissza Violához **44**
A nemzetközi könyvpiac
(Lipce, Bologna) **46**
Pünkösddőlés a Műcsarnokban **47**
Időnosztalgia **48**
Könyvünnepe 2018 **48-50**
Új kincsek, korai ritkaságok,
Gross Arnold **51**
Seregélyesi János:
A Kisfaludy Társaság díjai **52-53**
Egy szál rózsza Rózának **55**
Búzás Huba: Még alszanak a jachtok,
Neszek a ciprusokban **55**
Ughy Szabina: Kádár János Miklós
műtermében **56-B/3**
KÉZ/MŰ/REMEK –
Kiállítás a Műcsarnokban **B/4**

KÜLÖNSZÁM
A szabadkai zsinagóga megújulása **1-28**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmasszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap
Pest Megyei Kormányhivatal
Szerencsejáték Zrt.
NMI Művelődési Intézet
Nonprofit Közhasznú Kft.
Arany János Emlékbizottság
Ferencváros Önkormányzata
Körmendi Galéria
Márkus Antikó Bt.

Számunkat a Műcsarnok KÉZ/MŰ/REMEK kiállításának képanyagával, Xantus János festményeivel, Marton Éva művészfotóival, vadoczfoto.mnvv felvételeivel, Felvégi Andrea, Hrotkó Bálint, Kotschy Gábor, Posztós János fotóival, Eöri Szabó Zsolt színházi fotóival, Paskó Csaba magánképeivel, Gross Arnold rajzaival, Kádár János Miklós festményeivel és a Lyukasóra folyóirat archív anyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Antal Barnabás, 1942
Borbély László, 1968
Búzás Huba, 1935
Czető Bernát László, 1953
Dobás Kata, 1984
Hankiss Ágnes, 1950

Hegedűs Enikő, 1971
Hubay Miklós, 1918–2011
Kenyeres Zoltán, 1939
Kiss Anna, 1939
Klein Rudolf, 1954
Kovács Róbert, 1971
Lukács János, 1943
Madár János, 1948
Németh István Péter, 1960

Orbán Viktor, 1963
Réfi Zsuzsanna, 1974
Sághy Ildikó, 1941
Seregélyesi János, 1948
Simon Erika, 1971
Szakonyi Károly, 1931
Ughy Szabina, 1985
Ujváry Gábor, 1960
Weltler Ildikó, 1970

Egy szál rózsza Rózának

Ahogy jött mindig a Lyukasóra-estre közénk budafoki műterméből, vagy ha bárhol találkoztunk, mindig ott fénylett szemében a derű. Jött a munkájából, a szobrai közül, éppen csak otthagyva őket, hogy velünk legyen, barátai-
val, de mintha a formázást abba sem hagyta volna, keze, ujjai, akár ha agyagot gyúrnának-
simítanak, tárgyat, arcot, figurát, úgy keres-
ték, matatták a levegőben is a szépet.

Csodaasszony volt kis természetével, kurtára nyírt, erős szálú hajával, egyszerűségével, örökös figyelmével mások iránt. Lehetetlen elképzelni, hogy ne lássuk többé! Hogy ne hallgassa hegedűművész fiát, amint az éppen

valamelyikünknek komponált művét játssza, ne kísérné hunyt szemmel, boldog elégedettséggel a ritmust. Mintha csupán mások léteznének, úgy tudott észrevétlen maradni tehetségével, remek alkotásával, népmesébe illő nevével. *Pató Róza*. Pedig szobrai köztereken, kispasztikái, domborművei hazai és külföldi gyűjteményekben fényes nevet és díjakat szereztek Pátzay Pál és Somogyi József egykori tanítványának. Most elment nyolcvannégy évesen. De az a szeretet, amelyet sugárzott ránk, továbbra is fénylik, és itt marasztalja közöttünk. ♦♦

(Szakonyi Károly)

Pató Róza a műtermében

Györfy Gergely
hegedűművész,
Pató Róza fia

BÚZÁS HUBA

MÉG ALSZANAK A JACHTOK

és egymás hónaljában házak szerteszéjjel,
pár felhő lovagol a hegygerinceken,
sivalkodó sirályok fönns a széllel
viháncolnak, ahol a partperem
pironkodik hullámokon,

akár a kis kölyök, ki hajnalt int nekem,
mosolyt e fölkelő nap ~ mormolom ~
úgy hordja anyja, el ne tépje
vagy nyelje fényét szirtorom
s a tenger égi kékje,

szülnék magának is, talán többé se lát
~ susogja ~ satnya életünk élébe
pitymallatot, ellangall két zsarát,
az ám, előbb együtt remélve
egyetlen izzó éjszakát.

NESZEK A CIPRUSOKBAN

kísértet jár, a csóka, vége már a nyárnak,
csalóka csillanat, pitymall a pillanat,
neszek? hát, hogyne hallanám e szárnyak
csélcsapkodásait, vagy megcsalat
fülem? a szél fuvall? na, nem,
a csókák erre járnak,

halk éji madarak ~ hol még a pirkadat! ~
sötétbe sandikál, mered szemem,
hol pincemély magány az odvam,
pár szellem csókját szenvedem,
lopott e kéj, ha lobban...

csak csillanat a pillanat,
ne hallanám e szárnyak
vak verdesését? óh, a nyár! na, hol van?
szélhajtogatta ciprusokban.

A KÉPET MEG KELL SZAGOLNI

Kádár János Miklós műtermében

Aki keres, talál, tartja a mondás. Kádár János Miklós festőművész saját bevallása szerint nem kutat, egyszerűen csak belebotlik a kincsekbe. Néhány évtizeddel ezelőtt például egy eredeti Tintorettót fedezett fel egy gyanútlan műkedvelő barátja otthonában, s azóta is több különleges alkotást emelt ki a tájékozatlan műgyűjtők, ócskapiacosok kezéből.

– Van kedvelt művészettörténeti korszaka?

– Amatőr kutatási területem a második világháború, mivelhogy édesanyám volt olyan kedves, és 1939. február 25-én hozott engem a világra; és mint tudjuk, még az év szeptemberében kitört a világháború. Amit akkor én még fel sem fogtam, később viszont annál inkább. Mély nyomokat hagyott bennem, mert rengeteg szörnyűséget láttam közvetlen közletről. A kor művészete is igen különleges, amelyre még a '70-es évek egy eseménye irányította a figyelmemet. Annakidején ugyanis a Dési Huber István Képzőművészeti Körben tanítottam a Báthory utca sarkán. Ugyanabban a házban lakott egy Halász nevű orvos, aki egy találkozó alkalmával felhívott magához, mert vett egy képet a Szent István körúti bizományiban. Arra kért, hogy vizsgáljam meg egy kicsit közelebről, mert nem volt benne biztos, hogy mennyire csinált rossz üzletet. Az akkori fizetésem ötszöröséért vette, szép nagy kép volt, több méter széles és hosszú. A keresztre feszítés jelenetét ábrázolta. Létrára álltam, és szappanos vízzel a festmény mind a négy sarkát letisztogattam, de sehol sem találtam aláírást. Végül, a megérzésemre hallgatva, középen, az INRI feliratot kezdtem dörzsölni, és hirtelen előttem állt a felirat: Jacopo Tintoretto. Azt hittem, lezuhanok a létráról. Kutatni kezdtük a kép eredetét. Szerencsére akkoriban illusztráltam egy olasz tankönyvet, amelyet Herczeg Gyula professzor írt gyerekek számára. Akkor már Firenzében élt, ezért ő még könnyebben tudott a kép után nyomozni, mint mi idehaza. Herczeg professzor úr segítségével végül megtaláltuk ennek a képnek az eredeti helyét, egy északolaszországi városkában.

– Hogyan kerülhetett a kép Olaszországból Magyarországra?

– A második világháborúban, amikor az angol-amerikai csapatok fölfelé kergették a németeket, azok útközben rengeteg képet hurcoltak el magukkal, amelyeket aztán Magyarországon helyeztek el ideiglenesen, hogy onnét tovább küldhessék a nyugati és az orosz frontra. A nagy kapkodásban azonban jó néhány műtárgy maradt hazánkban, és lappang talán a mai napig. Jómagam pedig a Tintoretto-felfedezés óta ezeket a csodákat kutatom.

– Mit talált még azóta?

– A háta mögött látható képet például kölcsönpénzből vettem egy bizományiban. Van vagy húsz kiló, mivel maga a reneszánsz keret egy igen ritka nyersanyagból, afrikai vasfából készült. Egy Arcimboldo-témát, a gyerekgyilkos Heródest ábrázolja. Arcimboldóról tudjuk, hogy II. Rudolf német-római császár udvari festője volt Prágában, tehát egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy Magyarországra is került tőle kép. Abban az időben, amikor megtaláltam, Garas Klára volt a Szépművészeti Múzeum igazgatója. Klára megállapította, hogy ezt a festményt feltehetően egy Arcimboldo-kép után festhette Stefan Dorfmeister. Viszont én végignéztam a teljes Arcimboldo-kínálatot, és nem találtam ennek az eredetijét, csak ehhez hasonló témáját. Ezért én azt gondolom, hogy ez egy eredeti alkotás.

– Rendszeresen jár portyázni? Vannak bejáratott helyei, ahol kincsek után kutat?

– Én nem kutatok, én egyszerűen csak belebotlok a kincsekbe. Például amikor vendégprofesszor voltam a Pozsonyi Egyetemen, akkor a megérkezésem estéjén, a főutcán sétálgatva kiszúrtam egy kisméretű képet. Egész éjjel nem aludtam. Másnap reggel úgy tettem, mintha épp arra sétáltam volna, mikor a galéria tulajdonosa jött nyitni. „Véletlenül” bementen az

üzletbe, és rögtön rámutattam a festményre. Adriaen van Ostade szokásos témája, még a Mediciek pecsétje is rajta van.

– Milyen témák futnak most a képzőművészetben?

– A lényeg, hogy minél inkább olyan legyen, amilyen sosem volt. Gondolatiság? Arra azt mondják, hogy anekdotikus festészet, túl vagyunk már rajta. Sajnos a festészet egész emberi oldala kezd feledésbe merülni. Nagyrégen is gyakorlat volt éttermek bejáratánál állványon étlapot tartani. Az arra járó némi benyomást szerezhetett a kínálat színvonaláról, árakról, választékról. Persze a törzsvendég ismerte a helyet – az is őt –, az állvány nem neki szólt, tán nem is vette észre. A különböző képzőművészeti társaságok, szövetségek és egyesületek szakmai alapon, ám jogi kritériumok keretein belül jöttek létre, tagjaik azonos vagy közelálló szakmai irányultságuk alapján érezték helyénvalónak, hogy közösséget alkossanak. E professzionális közösségek a különféle irányokat követő kollégák tevékenységét egyaránt képviselték, sőt a sokféleség és a művészi szabadság eszményét – mint alapvető művészemberi jusszt – evidens elvként vallották, és a gyakorlatban érvényesítették. Különös módon a technika fejlődése, az új lehetőségek, amelyeket az elektronika nyújt, megváltoztatták a viszonylatokat, amelyek alapján valamikor szakmai társaságok létrejöttek és léteztek. Ma már nem elég, hogy tagja valaki a társaságnak, amelynek tagdíjat fizet, ha a társaság kiállításán szerepelni kíván, alkotását megadott pixel-méretben elektronikusan kell zsűri elé bocsátania, amely zsűri eldönti, hogy az azonos képernyő-méretben megjelenő szagtalan-anyagtalan „leképezések” megfelelőek-e kiállításra, avagy sem. Legutóbb a Vízfestők társasága jelentkezett az elektronikus beküldés igényével a soron lévő kiállítás okából. Túl azon, hogy a társaság súlyos bizalmatlanságot árul el tagjaival szemben, amikor többé nem vállalja „látatlanban” művészi tevékenységüket, a legezerikusabb festészeti műfaj-technika legfőbb jellegét erőszakolja meg az elektronika víziszonyos fegyverével. Kételyeimet erősíti, ám nosztalgikusnak ítéltető tán meggyőződése, hogy a legelektronikusabb spermabankok sem képesek a különönműek közötti érzelmi kontaktus helyettesítésére. Ám ki tudja... ☛

1. Harsonás
2. Pentaton
3. Napfogyatkozás
4. Alkony
5. Örkény István
6. Arcimboldo képe nyomán:
A gyerekgyilkos Heródes,
feltehetőleg Stefan Dorfmeister
munkája. Kádár János Miklós
nevezetes gyűjteményéből

PÜNKÖSDÖLÉS A MŰCSARNOKBAN

A KÉZ/MŰ/REMEK kiállításán

Cikkünk a 47. oldalon

Ára: 450 Ft